

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

TEO CHIRIAC: „SCRISOARE NE/DECHISĂ CĂTRE GRIGORE VIERU” (III)

„Din cauza aerului tot mai rarefiat, trupul meu își pierde din greutate; se desprinde de podea; levitează într-aiurea printre puținele lucruri din apartament; ajungând în dreptul oglinzii din antreu, trupul cade, se prăbușește, iar oglinda – incredibil! –, oglinda parcă se răsfrânge în ea însăși, apoi se răsuște spre mine, se apleacă, adulecându-mi trupul, cum fiarele sălbatice își adulecă prada; după care, cu limba ei netedă și lucioasă, îmi smulge sufletul din trup.” (P. 5)

ION POP: „O GENERAȚIE NU TOCMAI PIERDUTĂ”

„Pentru poeții care au debutat sau erau să debuteze în timpul sau imediat după ultimul măcel mondial se folosește frecvent formula (...) «generația pierdută». Justificată, în mare măsură, de vreme ce tinerii debutanți de atunci au fost siliți să treacă de la o cenzură militară dură ca să mai suporte una, și mai drastică, în cea mai bună dintre lumi. Fracturi majore, destine distruse ori grav deviate au fost rezultatul nefast al acestui moment socioliterar ce se anunțase sub foarte promițătoare auspicii.” (P. 6)

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

Fragment din cartea *Socialiștii. O moștenire (1835-1921)* de Adi Dohotaru, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

PORTRET ÎN SEPIA

ARCADIE SUCEVEANU: „NICOLAE POPA ȘI ALTE PERSONAJE”

Foto de N. RĂILEANU

„Noutatea poeziei lui Nicolae Popa era, în momentul debutului său literar cu «Timpul probabil», ingenuitatea rostirii, aerul de sinceritate «naturală» cu care evoca eresurile locului de baștină, freamătul senzorial frust, lipsit de «filtre» artistice. (...) Poet și prozator cu o

puternică marcă personală, de un postmodernism structural, alterând măștile purității cu măștile saturniene ale dezolării și spaimei metafizice, spirit boematic întreținând mitul terasei în aceste timpuri pragmatice și lipsite de

romantism, combinând miezul nopților bahice cu catranul existențial, Nicolae Popa rămâne o apariție insolită în literatura noastră, un personaj literar ce aduce culoare și inedit în cetatea literelor.”

„TÂNĂRUL. PARCA”:

„...După, la o cafea, ne citim ce-am mai scris, când deodată îmi cere un foarfecă/ și-nainte să fi înțeles ce și-a pus în gând, iată-mă-n cadrul ferestrei, și Cioclea/ aranjându-mi, din foarfecă, barba (trei fire de păr).”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE – P. 10

MIRCEA V. CIOBANU: „LUNATICUL SOLAR (NICOLAE POPA LA O RELECTURĂ OCAZIONALĂ ȘI O AMINTIRE PASAGERĂ)”

EUGEN LUNGU ÎN DIALOG CU NICOLAE POPA – P. 13

NICOLAE POPA: „PENTRU MINE LITERATURA ÎNSEAMNĂ PERSONAJE... CREAȚIA LITERARĂ NU AR AVEA SENS DACĂ NU AR DUCE LA NAȘTEREA UNUI CHIP MEMORABIL...”

PROZĂ – P. 16

ION ANTON: „CHEIA SOL SAU IEȘIREA DIN TIMP”

CRONICĂ DE CARTE – P. 20, 23

DE NICOLAE ENCIU ȘI LUCIA ȚURCANU

POEZIE

de EMILIAN GALAICU-PĂUN

< 12

CUPRINS

EDITORI:
**UNIUNEA SCRITORILOR
din Moldova
UNIUNEA SCRITORILOR
din România | Filiala Chișinău**

ANUL 5 | NUMĂRUL 2 (40) | FEBRUARIE | 2019

INTERVIU CU NICOLAE POPA
DE EUGEN LUNGU

13 **NICOLAE POPA: „CREAȚIA LITERARĂ NU
AR AVEA SENS DACĂ NU AR DUCE LA
NAȘTEREA UNUI CHIP MEMORABIL...”**

EDITORIAL
de ADRIAN CIUBOTARU

03 **„SPELUNCA
ISTORIEI”**

FIRUL CU PLUMB
de NICOLAE POPA

09 **„NIMIC NOU”**

04 **TEOFANII
ÎN FORMAT A4**
„SCRISOARE NE/DESCHISĂ
CĂTRE GRIGORE VIERU” (III)
DE TEO CHIRIAC

06 **MIRADOR**
„O GENERAȚIE NU TOCMAI
PIERDUTĂ”
DE ION POP

07 **DIVANUL
ÎNȚELEPTULUI**
„UNIREA SE AMÂNĂ? UNIREA SE
FACE! UNIREA E APROAPE!” (III)
DE VLADIMIR BEȘLEAGĂ

10 **CÂMPUL ALB,
OILE NEGRE**
„LUNATICUL SOLAR...”
DE MIRCEA V. CIOBANU

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

24 **FRAGMENT DIN CARTEA
„SOCIALIȘTII. O MOȘTENIRE
(1835-1921)” DE ADI DOHOTARU,
ÎN CURS DE APARIȚIE
LA EDITURA CARTIER**

16 **PROZĂ**
„CHEIA SOL
SAU IEȘIREA DIN TIMP”
DE ION ANTON

17 **ASTERISC**
„LIMPEZIRI” (VI)
DE IOAN MÂNĂSCURTĂ

18 **PLURALIA
TANTUM**
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (XX)
DE LEO BUTNARU

19 **FILTRE**
„FOAIE VERDE DE-O CUCUTĂ,
HAI SĂ MÎNCĂM O... BĂTUTĂ”
DE VALENTIN GUȚU

20 **CARTEA DE ISTORIE**
„PAGINI DIN TRECUTUL
HOTINULUI”
DE NICOLAE ENCIU

21 **VOX CLAMANTIS**
„FOCURI DE ARTIFICII”
DE GRIGORE CHIPER

22 **POEME**
„VÂNĂTORUL DE PĂSĂRI”
DE SIMION GOCIU

23 **EVOCĂRI**
„O STATUIE DE GHEAȚĂ”
DE NICOLAE ROȘCA

23 **RAFT**
„SĂ SPARGEM LIMBAJUL
& SUFERINȚA...”
DE LUCIA ȚURCANU

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Director: Arcadie Suceveanu
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjuncț: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Mircea V. Ciobanu, Grigore Chipier

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 1000 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

 MINISTERUL PENTRU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Această revistă a fost tipărită cu sprijinul Ministerului
pentru Românii de Pretutindeni – www.mrp.gov.ro.

 INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

Această revistă apare cu sprijinul
Institutului Cultural Român – www.icr.ro.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației *Revista literară* nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 7 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

RENÉ DESCARTES DESPRE BUN-SIMȚ ȘI ADEVĂR

„(...) Comparând eronat științele, care sunt opera de cunoaștere a minții, cu artele, care cer un anumit exercițiu și o predispoziție a corpului, și văzând că artele nu trebuie învățate dintr-o dată toate de același om, devenind mai ușor un bun meșteșugar acela care exercită numai una singură, deoarece este greu ca aceleași mâini să se poată deprinde să mănuiască și coarnele plugului și coardele citerei, sau alte lucruri tot așa de diferite, [oamenii] au crezut la fel și despre științe. Și, deosebindu-le unele de altele, după diversitatea obiectelor, au gândit că trebuie studiate fiecare, separat, și neglijându-le pe toate celelalte. Aici fără îndoială, s-au înșelat. Căci, întrucât științele toate nu sunt nimic altceva decât înțelepciunea umană, care rămâne una și aceeași întotdeauna, oricât de diferite ar fi lucrurile ce le cercetează, și care nu împrumută de la ele mai multă diversitate decât împrumută lumina soarelui de la lucrurile pe care le luminează, nu trebuie să se impună ingeniului niciun fel de limită; deoarece cunoașterea unui adevăr nu ne îndepărtează de aflarea altuia, așa cum se întâmplă cu exercițiul unei singure arte, ci, mai degrabă, ne apropie. În adevăr, mi se pare surprinzător faptul că cei mai mulți studiază cu foarte multă diligență moravurile oamenilor, proprietățile plantelor, mișcările astrelor, transmutațiile metalelor și obiectele altor discipline similare, în timp ce aproape nimeni nu cugetă la bunul-simț sau la această înțelepciune universală, când, de fapt, toate cele de mai sus nu prețuiesc nimic prin ele însele, ci numai întrucât se pot raporta oarecum la aceasta. Prin urmare, nu fără temeii punem această regulă înaintea celorlalte, căci nimic altceva nu poate să ne abată mai ușor de la calea cea dreaptă în cercetarea adevărului decât orientarea studiilor, nu către acest scop general, ci către altele particulare. (...) Și trebuie recunoscut că [științele] sunt în așa fel legate între ele, încât este mult mai ușor să le învățăm pe toate o dată, decât să le separăm una de celelalte. Prin urmare, dacă cineva vrea în mod serios să cerceteze adevărul lucrurilor, nu trebuie să aleagă o anumită știință particulară, căci toate sunt legate între ele și depind unele de altele; ci să se gândească numai la îmbogățirea luminii naturale a rațiunii sale, nu pentru a rezolva cutare sau cutare problemă de școală, ci pentru ca, în orice împrejurare a vieții, intelectul să arate voinței ce trebuie să aleagă...”

(René Descartes, „Reguli utile și clare pentru îndrumarea minții în cercetarea adevărului”, traducere și note de Corneliu Vilt, studiu introductiv de Gh. Enescu, București, Editura Științifică, 1964)

SPELUNCA ISTORIEI

„INTRAREA ÎN UNELE SECȚII DE VOTARE A ARĂTAT CA O INTRARE ÎN SPELUNCA ISTORIEI ȘI I-A FĂCUT PE MULȚI SĂ ÎNȚELEAGĂ CĂ, PRIN NOI ÎNȘINE, PUTEM PRODUCЕ DOAR HAOSUL DIN CARE AM IEȘIT.”

Ideea liberală nu prinde la cetățenii Republicii Moldova. Liberalizarea economiei este percepută în continuare ca un fenomen traumatizant, beneficiile nu sunt conștientizate pe deplin sau sunt pe de-a dreptul ignorate. Libertățile mai curând îi sperie decât îi încurajează pe oamenii ce nu se pot desprinde de modelele autoritare de guvernare, singurele pe care le recunosc și le înțeleg. Și acești oameni formează majoritatea. O minoritate neînsemnată apreciază libertățile civile și se zbate, disperată, să și le păstreze chiar și acum, când a devenit clar pentru toată lumea că majoritatea înclină din nou spre un regim forte care să-i asigure stabilitatea politică și indexarea preelectorală a pensilor și salariilor. Încremenirea în *statu quo* pare soluția perfectă pentru inadaptabili, și societatea moldovenească a dovedit deja, în ansamblul ei, că nu se poate adapta nici la liberalismul economic, nici la cel politic. Să nu ne înșele raportul aparent echilibrat de forțe în viitorul parlament. O aparență reconfortantă, pentru unii, ce se datorează exclusiv factorului geopolitic. Totuși, de data aceasta, confruntarea Est-Vest a fost mai mimată ca oricând, astfel încât abia acum riscăm să avem regimul pe care l-am râvnit, în taină, încă de prin anii 1990, odată cu eșecul reformelor liberale, și pe care l-am testat, timid, în timpul primei guvernări comuniste: un legislativ alcătuit, în fond, din numai două partide, unul al puterii (reale și omnipotente) și altul al opoziției (reale și neputincioase). Și “stânga” socialistă, și “centriștii” democrați au profitat din plin de seculara schismă basarabeană între “proruși” și “proeuropeni”, doar că PSRM-ul de azi nu este PCRM-ul de ieri și nu va face nimic din tot ce este “omenește posibil” ca să schimbe parlamentul actual din mână pe bicefala pajură de pe gard.

O altă iluzie nesănătoasă este să crezi că cele 25% din populație care au votat pentru o formațiune declarat proeuropeană s-ar confunda cu minoritatea despre care am vorbit mai sus. Căci mulți “prooccidentali” așteaptă de la fantasmagorica integrare europeană exact ceea ce alții așteaptă de la Moscova sau de la Chișinău: daruri în formă de pensii și lefuri mai mari și nicidecum reforme structurale solicitante. O certitudine, în schimb, este faptul că trei sferturi de alegători votează partide ce făgăduiesc consolidarea statului tutelar, de facto un stat-corporație, condus de un partid, care își subordonează întreaga economie (fie cu zăhărelul, prin licitații și achiziții, fie cu ciomăgelul, prin taxe, impozite, amenzi, presiuni etc.) și anulează lupta politică pe distanța olimpică dintre scrutine.

Proiectul liberal nu se prenumără, așa-dar, printre năzuințele moldovenilor. Și nici nu a depășit vreodată limitele unui grup destul de restrâns de cetățeni, care i-au realizat de la bun început importanța și mai ales urgența. Conjunctura internațională nu favorizează nici ea îmbrățișarea modelului. În Occident se vorbește despre criza liberalismului. Pe de o parte, sunt cei care îi deplâng vetustețea sau, dimpotrivă, i-o impută. Această categorie de critici pe cât de sceptici, pe atât de exigenți pune carul în fața boilor, căutând cauzele declinului nu în felul în care societatea post-modernă/-industrială/-adevăr etc. a denaturat sau depreciat, prin practici și atitudini, tocmai sistemul de idei care a făcut-o posibilă, ci în liberalismul însuși, considerat dacă nu imperfect, cel puțin inadecvat lumii de azi. Pe de altă parte, sunt cei care explică pervertirea ideilor liberale doar prin relativismul postmodern, criticând, sub adăpostul superior și confortabil al bunului-simț, pledoaria exagerată a contemporanilor pentru drepturi în dauna libertăților, declararea libertății în favoarea egalității, contaminarea discursului și dezbaterei despre drepturi și libertăți cu concepte confuze și iliberale precum “corectitudinea politică” ș.a.m.d. Nici prima categorie de văicăreți, nici a doua nu oferă alternative realiste, valabile, mai precis, o cale acceptabilă de primenire a liberalismului care să nu-i prejudicieze menirea. Dar poate că, în simplitatea sa, liberalismul, un sistem de idei ce reflectă atât de firesc natura umană și nu cea plămădită de mintea utopiștilor romantici sau revoluționari, nici nu are nevoie de primenire? Poate că e cazul să admitem că democrația însăși, așa cum o apreciem cu toții, inclusiv cei care o folosesc pentru a înlătura liberalii de la putere și ideile liberale din capul alegătorilor, nu este posibilă fără liberalism? Că, fără liberalism, democrația e doar o numărătoare formală de voturi al căror verdict este cunoscut sau programat dinainte? Oricum ar sta lucrurile, cert este că, în zilele noastre, eticheta de “old whig” poate stârni, în cel mai bun caz, un condescendent surâs intelectual, dacă nu chiar o ridiculizare resentimentară și chiar o paradoxală acuzație de reacționarism. Deși tocmai o viziune ca de “old whig” ar mai putea salva mintea încă (relativ) liberală a omului de stat occidental de la alunecarea în aporii corecte politic.

Privind la dârzenia cu care refuzăm libertatea de a gândi și de a trăi în acord cu noi înșine și nu cu interesele unor sponsori ocazionali – o cerbicie egalată numai de frica pe care ne-o provoacă obligația de a ne decide singuri soarta –, e normal

să ne întrebăm acum dacă se mai poate face ceva. Sau dacă mai are vreun rost încercarea de a pune pe ecartament liberal hodorogita drezină bolșevică cu care străbatem, trențăroși și fudui, al treilea deceniu de neatârnavare ca “stat și popor”.

Resemnarea cu care unii au așteptat și apoi au mers la alegeri, smerenia cu care alții au votat pentru aceleași promisiuni alterate, datând din epoca primelor alecțiuni libere, doar că frumos împachetate în ambalaje noi și strălucitoare, nepăsarea de care au dat dovadă ceilalți, o majoritate ce a ocolit voios și cinic secțiile de votare, toate acestea mă fac să cred că orice efort de cultivare a spiritului și ideilor liberale nu poate avea sorti de izbândă în Republica Moldova. Și-apoi, cine să-l cultive? Ziariști vânduți (și revânduți, cu arme și bagaje)? Artiști rulați de mai toate partidele, scrutin după scrutin? Intelectuali de altminteri respectabili, dar siguri că partidul ne duce pe calea cea dreaptă? Să-și fi luat baremi cineva, fie și o singură dată, o pauză de creație sau de respirație, ceva? Să fi sărit măcar peste un tur de scrutin!...

Istoria postcolonială și postsovietică a lumii a demonstrat: ceasul de glorie al unor țări ca Republica Moldova bate o singură dată, în clipa în care Providența le dăruiește libertatea. Istoria aruncă o rază de lumină în gura peșterii, un seism puternic năruie pereții și oamenii ies din întuneric. Dar, obișnuiți cu tenebrele sclaviei, o bună parte dintre ei, mai devreme sau mai târziu, preferă să se întoarcă în grotă. „Catastrofele geopolitice” se pot repeta și, probabil, acesta este singurul scenariu pe care se mai poate miza în Basarabia. O zguduire profundă, din temelii, care să dărâme colosul de la Răsărit și, astfel, să-i arate goliciunea, inconsistența, inclusiv și mai ales la nivel de idei. Cu o structură de rezistență alcătuită din falsuri și minciună și cu o politică axată pe intimidare și șantaj, acest bastion al antiliberalismului din care se hrănesc, ideologic, și în care se refugiază, mental, atât revoluționarii subțiri ai Occidentului, cât și gălăgioșii adepți ai lui Dodon, se poate prăbuși la fel ca în 1918 sau 1991, dar neapărat din aceleași cauze: sub presiune, explodează totul, chiar și „enigmatică” apatie rusească.

Evenimentul din 24 februarie ne-a schimbat poziția de pe harta lumii, deplasându-ne hotărât spre Haiti și îndepărtându-ne, astfel, de țările din Estul Europei, cu care credeam, acum câțiva ani, că vom împărtăși același destin. Intrarea în unele secții de votare a arătat ca o intrare în spelunca istoriei și i-a făcut pe mulți să înțeleagă că, prin noi înșine, putem produce doar haosul din care am ieșit.

Foto de N. RĂILEANU

TEOFANII ÎN FORMAT A4

SCRISOARE NE/DESCHISĂ CATRE GRIGORE VIERU (III)

de TEO CHIRIAC

Nene Grig,

De când ai plecat la ceruri, îți scriu pentru a treia oară. Cum se spune, lucrurile binecuvântate se fac de cel puțin trei ori. Azi sunt singur acasă. Ai mei au plecat, ca de obicei, cu treburi cotidiene: care la studii, care la slujbă. După orele dimineții, pline de zgomot și agitație, blocul în care locuiesc se umple de o tăcere de mormânt. Doar din când în când, tăcerea e spartă de un schelălăit de câine sau de tusea vreunui tuberculos de la etajele de sus sau de jos. Desigur, la vârsta mea înaintată, singurătatea deplină – exterioară plus cea interioară – este pe cât de grea, de apăsătoare, pe atât de favorabilă, de înălțătoare.

E, într-un fel, ca în anii copilăriei dumitale înfometați de război și sărăcie, când mama te lăsa singur în căsuța de pe malul Prutului (malul îngrădit cu sârmă ghimpată) și pleca la Cernăuți în căutare de-ale gurii. Povesteai odată cum, de frică de singurătate și întuneric, îți spuneai cu glas tare toate poeziile, toate poveștile știute de la mama, iar când acestea se terminau, încercai să-ți compui altele noi. Atunci nu aveai cărți cu poveși, nu aveai caiete de matematică sau calligrafie, iar primele cuvinte le-ai scris pe marginea unor ziare rusești. Așa explicându-se, probabil, de ce prima dumitale carte a fost una de versuri pentru copii, iar mai târziu, în plină maturitate de creație, ai scris *Albinuța*, primul abecedar cu alfabet latin editat în Chișinăul postsovietic.

Acum trăim alte vremuri, nene Grig, vremuri mai bune, s-ar părea. Sârma ghimpată de la Prut a fost scoasă, basarabeni merg peste hotare fără vize, copiii lor studiază la cele mai bune universități din lume. Dar, în timp ce tinerele generații cresc și pleacă, întinerind capitalele bătrânei Europe, Chișinăul nostru se ramolește, se ticăloșește văzând cu ochii. Aici, chiar dacă vremurile s-au schimbat întrucâtva, regimurile, mentalitățile și infirmitățile au rămas aceleași. Vorba lui Eminescu: „Alte măști, aceeași piesă,/ Alte guri, aceeași gamă”.

Astăzi, ar trebui să constat, cu mândrie, poate, că pereții odăii în care îți scriu se sprijină de rafturi înalte, ticsite de cărți. Sunt cărțile care m-au format, moral și spiritual, de-a lungul vieții, cărțile în care mi-am investit tot timpul, toți banii. Nu regret însă, căci sunt lucrări de o valoare inestimabilă, gândite

de cele mai luminate minți ale acestei lumi, lucrări pe care le răsfoiesc aproape zilnic. Totodată, constat și mă mir – mă cutremur! –, sunt cărțile din care această lume n-a învățat nimic.

Uneori, ca să realizez cât de necesară e singurătatea (pentru lecturi, rugăciuni, pătrunderi și aprofundări în sine), încerc să-mi imaginez cât de cumplită poate fi lipsa ei. Când imaginația nu mă ajută prea mult în acest sens, recurg la cărți. De pildă, iau din raft *Amintiri din casa morților* de Fiodor Dostoievski și citesc: „Un subofițer mustăcios mi-a deschis în sfârșit poarta acestei case ciudate, în care aveam să mă chinuiesc atâtea ani, să îndur atâtea încercări, pe care nu mi le-aș fi putut imagina cât de cât dacă nu le-aș fi trăit aievea. Așa, de pildă, mi-aș fi putut oare închipui vreodată chinul groaznic, de neîndurat, de a nu putea rămâne singur măcar o clipă vreme de zece ani? La muncă, dus între paznici; în cazarmă, însoțit de încă două sute de alți ocnași; niciodată singur, niciodată tu cu tine însuși!...”

Dacă aceste rânduri nu-mi sunt de ajuns, citesc mai departe: „Odată cu căderea întunericului, porțile cazarmilor se închideau și nu se mai putea ieși decât a doua zi dimineața, îmi era totdeauna peste măsură de greu să părăsesc curtea pentru a reintra în cazarmă. Închipuiți-vă o încăpere lungă, scundă, înăbușitoare, abia luminată de câteva lumânări de seu, în care plutea un miros greu și grețos. Nici acum nu sunt în stare să înțeleg cum de-am putut să rezist acolo zece ani și să supraviețuiesc. Ocupam pe priciul comun din dormitorul nostru trei scânduri: atât era locul de care mă puteam folosi. Pe același prici se înghesuiau treizeci de oameni. Iarna, ușile se închideau foarte devreme; trebuiau să treacă cel puțin patru ore până ce lumea se potolea și toți adormeau. Până atunci însă – zgomot, larmă, hohote de râs, ocări, zornăit de lanțuri, aer greu și înăbușitor, îmbâcsit de fum și exalații pestilențiale, capete rase și chipuri stigmatizate, veșminte zdrențuroase – totul hulit și batjocorit până în ultimul grad...”

De alfel, atmosfera de pușcărie, de temniță, de spațiu închis din *Amintiri...* se regăsește atât în *O zi din viața lui Ivan Denisovici* (când, într-o dimineață, trezindu-se cu dureri cumplite în tot corpul, deținutul Șuhov rămâne ceva mai mult în pat, pentru a putea fi singur măcar o clipă, fapt pentru care temni-

cerul Tatarin îl condamnă la „trei zile de carceră cu scoatere la muncă”), cât și, extinsă la dimensiunile URSS-ului, în *Arhipelagul Gulag*. Deși lucrările lui Aleksandr Soljenițan sunt scrise cu aproape un secol mai târziu, diferența dintre „ocna țaristă” și „lagărul socialist” este nesemnificativă. E aceeași viață de pușcărie a unei lumi dominate de frică și teroare, vreme de secole. De fapt, când citesc unele pagini din *Amintiri din casa morților*, am senzația că imaginile înfricoșătoare de acolo sunt inspirate de realitatea zilelor noastre: „Capacitatea de a nu te mira de nimic era considerată drept cea mai mare virtute. Toți aveau o fixație: îi muncea mereu gândul cum să se comporte, ce ținută să adopte față de ceilalți. De multe ori însă atitudinea cea mai arogantă făcea repede loc unei comportări neînchipuit de lașe. Erau, totuși, printre ei și câțiva oameni cu adevărat de caracter, stăpâni pe faptele lor; aceștia se purtau simplu și modest, fără poză, fără fasoane. Curios însă că, și printre oamenii aceștia cu o personalitate într-adevăr puternică, unii sufereau de o vanitate excesivă, aproape bolnăvicioasă. În general, vanitatea, mândria prostească, poza erau aici pe primul plan. Cea mai mare parte a deținuților erau perversi și ticăloși la culme. Intrigile și bârfelile se țineau lanț: viața în dormitoare era un adevărat infern...”. Desigur, acest „adevărat infern”, prezent în toată complexitatea și în *Arhipelagul...* lui Soljenițan, își are geneza sa, își are eroii săi fondatori. Și anume: „demonii comunismului” Neceaev, Șigaliiov, Verhovenski ș.a. din romanul *Demonii*, publicat de Dostoievski în 1872. Cartea s-a dovedit premonitoare pentru secolul XX, secol împins la limita existenței umane de către demonii comunismului – Lenin, Stalin, Beria ș.a., precum și de către demonii fascismului – Hitler, Himmler, Goebbels ș.a.

Nene Grig, azi, fiind singur acasă, m-am gândit să-ți scriu despre o zi din viața mea, despre singurătatea mea intimă, particulară (un fel de încarcerare de bună voie, una paradisiacă, revelatoare), văzută prin prisma singurătății colective, socio-comuniste (carcera noastră cea de toate zilele, una impusă, dezumanizantă, infernală). Nu știu însă dacă pot insista prea mult în acest sens – e o problemă de viață și de moarte care mă deprimă... Ridicând capul aplecat peste monitorul iPad-ului, îmi trec privirea de

la un raft la altul, de la o carte la alta, de la un secol la altul. În acest fel, dau de raftul lui Octavian Paler, scriitorul pe care l-am citit cu admirație în tinerețe. *Drumuri prin memorie*, *Mitologii subiective*, *Apărarea lui Galilei*, *Viața ca o coridă*, *Don Quijote în est*, *Viața pe un peron*, *Autoportret într-o oglindă spartă*, *Rugați-vă să nu vă crească aripi*, *Eul detestabil...* Doar simpla enumerare a acestor titluri – inteligente, sugestive, trepidante – îmi spune că am în față, asemeni autorilor citați mai sus, nu o bibliografie, ci o operă, nu o biografie, ci un destin! Adesea revin, cu mare plăcere, la volumul *Scrisori imaginare*, o lucrare despre singurătate, înțelepciune și multe alte lucruri: „Despre adevărata singurătate nu vorbim decât în șoaptă. Nu putem ține conferințe despre ea...”. Căutând răspunsuri la întrebări asupra formelor și sensurilor existențiale, autorul se adresează unor personalități ale culturii universale – Erasm, Descartes, Wilde, Camus, Rilke, Proust, Pavese, Gide ș.a. Neaflând răspunsurile fundamentale în operele lecturate, scriitorul-cititor va continua să-și pună întrebări peste întrebări: „Nu vreau să cred că suferințele sanctifică și că înfrângerile sunt necesare. De ce ar trebui să ne apropiem de ceva numai prin răni? De ce ar trebui să fim sfâșiați de un vultur ca să avem curaj? Oare fericirea nu e aptă să ne învețe ceea ce ne învață suferința? Nu există un drum spre artă și spre noi înșine, care să nu treacă prin infern? Nu poate ajunge la cer cine n-a străbătut pământul și iadul, scria Goethe. Dar îl putem cita liniștiți? Trebuie să ne temem de fericire, dacă vrem să atingem înălțimile din noi?”

Paler adresează epistole unor autori celebri pe care i-a cunoscut, evident, citindu-le opera. În acest sens, nene Grig, se pare că sunt un privilegiat – eu te-am cunoscut nu doar din opera poetică, nu doar din aforismele din *Mișcarea în infinit*, dar și din așa-numita „proză a vieții”, care, spre regret, nu va vedea lumina tiparului niciodată. Fără îndoială, *Scrisorile imaginare* constituie un bun prilej de a dezbate, la modul intelectual, idei și fenomene din lumea filosofică și cea literară, în timp ce scrisorile mele, precum vezi, sunt dictate de realitățile noastre basarabene – realități geopolitice și sociale tragice. Or, în timp ce admirabilul scriitor român scria scrisori unor gânditori și poeți ai lumii (acum câțiva ani, un mai tânăr coleg de la

București, Bogdan-Alexandru Stănescu, publica *Scrisori imaginare către Osip Mandelștam*), eu îți trimit scrisori duminiciale, nene Grig, celui ce a scris, cu durere în suflet, cutremurătoarea *Scrisoare din Basarabia*: „Din Basarabia vă scriu,/ Dulci frați de dincolo de Prut,/ Vă scriu cum pot și prea târziu,/ Mi-e dor de voi și vă sărut.// Aflând că frate-mi ești – odată/ Scăpai o lacrimă-n priviri/ Ce-a fost pe loc și arestată/ Și dusă-n ocnă la Sibiri.// Acolo-n friguroasa zare,/ Din drobul mut al lacrimii/ Ocnășii scot și astăzi sare/ Și nu mai dau de fundul ei...”

Fiindcă a venit vorba de drobul de sare... Acum doi ani, pe 24 ianuarie 2017, pe când sărbătoream Ziua Unirii Principalor la Muzeul Național de Artă, mi-am amintit de Ion Creangă și de înțeleptele lui povestiri *Moș Ion Roată și Unirea, Ion Roată și Cuza-Vodă*, pe care ar trebui să le știm cu toții, ca pe *Tatăl nostru*, dar și de cea intitulată *Prostia omenească* (aia cu drobul de sare de pe horn, care „– De s-ar sui mâța, are să-l trântescă drept în capul copilului și să mi-l omoare”. Actualmente, mulți „unioniști” de pe ambele maluri ale Prutului confundă drobul de sare de pe hornul Europei cu ideea națională de Reunificare...

Nene Grig, scuzel, dar, scriindu-ți despre toate astea, simt că ceva mi se întâmplă: îmi este din ce în ce mai greu să respir. În odaia mea, aerul parcă nici nu intră, nici nu iese; parcă aș sta într-o cameră etanșată, unde aerul se va termina dintr-o clipă într-alta. Din cauza aerului tot mai rarefiat, trupul meu își pierde din greutate; se desprinde de podea; levitează într-aiurea printre puținele lucruri din apartament; ajungând în dreptul oglinzii din antreu, trupul cade, se prăbușește, iar oglinda – incredibil! –, oglinda parcă se răsfrânge în ea însăși, apoi se răsuște spre mine, se apleacă, adulmecându-mi trupul, cum fiarele sălbatice își adulmecă prada; după care, cu limba ei netedă și lucioasă, îmi smulge sufletul din trup. Momentan, liniștea de mormânt din clădire se sparge, ca un mare bloc de cristal, de tusea sufocantă a tuberculosului (bacilul lui Koch?) sau de scheunatul prelung al câinelui (câinele lui Faust?). Din lipsă de aer, simt că mă sufoc; simt cum creierul meu intră în criză, provocând-mi pierderea cunoștinței, potențându-mi starea de agonie.

E uluitor să vezi cum totul în jur începe să se destrame; se destramă și dispar masa și scaunele, podeaua și tavanul, dispar pereții, rafturile și cărțile. Plutind în golul format, duhurile cărților se rânduiesc, iată, configurând treptele unei scări pe care sufletul meu se înalță deasupra blocului, deasupra Chișinăului, deasupra acestei provincii părăsite, care se zbate între naștere și moarte, între a fi un stat independent și a nu fi o simplă gubernie a unui imperiu-monstru. Sincer vorbind, RM n-a reușit (nu va reuși niciodată) să depășească tranziția interminabilă în care s-a pomenit, asemeni crisalidei care nu va ajunge niciodată fluture dacă nu va ieși din starea de vierme. Iată de ce, nemaisuportând condiția de nevertebrată, de vierme, basarabenii continuă să migreze masiv în statele cu democrații și economii dezvoltate.

Părăsit de ultimile gânduri, golit de tot aerul vital, creierul meu se deconectează de la realitățile cele văzute, pământeste, conectându-se brusc la rea-

litățile cele nevăzute, cerești. Simultan, conștiința se dedublează, se divizează la infinit, până dincolo de *nous*, ca fraza divizată în sintagme, ca materia – în elemente, ca nucleul – în atomi, descoperind noi sensuri, creând noi stări de spirit, stări diferite de simplele vise, vedenii și halucinații. După un scurt popas între viață și moarte, survine starea de fascinație: se deschide larg intrarea în arhipelagurile paradisiace, în locurile populate de ființe și fapte luminoase, pline de dragoste și compasiune. Văzându-mi uimrea, dar și îngrijorarea, unele dintre ele se apropie, mă salută respectuos, îmi vorbesc simplu, cu sinceritate și bunăvoință, ca unui vechi prieten, întors de curând dintr-o misiune de dincolo, din spațiul concentraționar de jos.

Nene Grig, acum sufletul meu se află cu mult mai aproape de sufletele voastre, ale celor care ați plecat înainte, decât de sufletele care vor veni, care vin din urmă. Dar, tot acum, am înțeles faptul că, din păcate, sufletul meu nu e suficient de pregătit pentru lumea de sus, pentru viața ei veșnică. Deși, acolo, jos, eram sigur că sunt pregătit, că sunt gata. În ultima vreme, făceam totul pentru a mă mântui prin frumos și armonie, nicidecum prin urât și necuviință. Nu mi-a fost ușor. Îi îndemnam să procedeze la fel și pe semenii mei. Iar pentru a nu simți venirea morții, mă gândeam la mine de parcă aș fi fost mort. Este adevărat că, de cele mai multe ori, semenii mei râdeau de mine, ironizând pe seama discursului meu „excesiv de patetic-religios”. Recunosc: în tot ce am vorbit și am făcut acolo, jos, n-am fost întotdeauna îndeajuns de convingător, de credibil, n-am reușit să fiu îndeajuns de bun, de curajos, de harnic, pentru a-mi valorifica la maxim darul dumnezeiesc. Astfel că destinul meu n-a fost unul excepțional, n-a fost atât de tragic, pe cât de tragic a fost și rămâne a fi destinul colectivității în care m-am născut, am crescut, m-am nevoit. Vorba aceluiași Octavian Paler: „Dacă nu pot să fac istoria, o îndur”. Sigur, dacă am avea mai multă credință, ne-am îndura destinul mai ușor. Dacă am fi mai buni, mai înțelepți, mai iubitori – am face istoria,

ne-am schimba destinul. Într-un final, conștiința noastră morală ar ajunge să fie conștiință de sine, ar înțelege că iubirea e singura conformă cu conștiința umană. Dar, nene Grig, lumea noastră de jos nu e mânătită înainte de idealuri morale, de gânduri și fapte mărețe, ci de setea nepotolită de putere, de progresul tehnologic, de competiție. Astfel că, la acest început de secol și de mileniu, cei care le arată oamenilor calea spre viitor nu mai sunt prorocii și profeții, gânditorii și poeții, ci oligarhii și liderii de partid. Dar, în acea provincie atât de scumpă sufletului meu, abandonată de Patria-mamă, lipsită de vocația fericirii, acolo, în țarcul nostru endemic, de unde să ieși profeți și proroci? Unde să găsești lideri cinstiți, înțelepți, clarvăzători?

Nene Grig, una dintre faptele luminoase îmi spune, prin limba ei de lumină, să termin mai repede scrisoarea către dumneata și să i-o dau ei, căci o poate trimite cu prima poștă sau ți-o poate aduce personal. Aceeași faptură luminoasă îmi încredințează o taină, o precizare care se va îndeplini în viitorul apropiat acolo, în spațiul de internare de pe pământ. Mai mult decât atât. Ea mă asigură că nu aici, în ceruri, ci acolo, pe pământ, se află ușa prin care Veșnicia poate pătrunde în sufletul meu și prin care sufletul meu poate pătrunde în Veșnicie. Totodată, luminoasa faptură îmi sugerează că acum e prea tâziu să mă întorc acolo, în trupul meu de sub oglinda din antreu, în odaia mea plină de cărți. „Ar fi posibil numai dacă cineva de acolo, de jos, te-ar striga tare pe nume, te-ar chema cu mare sărguință, cu uitare de sine, cu dor; numai dacă cineva, o ființă cu suflet curat, te-ar iubi la fel de mult cum își iubește propria viață. Dar, fiind un caz de conștiință, acest lucru se întâmplă extrem de rar. Doar așa te mai poți întoarce, ca prin minune, în același trup, în același spațiu, în același timp”, precizează luminoasa faptură, după care dispare, se stinge ca o rază de soare în asfințit...

Uruitul liftului, zornăitul de chei, zgomotul ușilor metalice din bloc anunță că lumea, plecată în zori cu treburi de supraviețuire, se întoarce... Țipătul înspăimântător al Andreei: „Doamne

Dumnezeule, ce-i asta?”, rugămințile și lacrimile ei fierbinți: „Tată, tăticule, ticuțul meu, scoală-te! Hai, ridică-te!”, încercările ei înverșunate de a mă ridica de la podea, ca dintr-o groapă adâncă, reușesc, în cele din urmă, să-mi deconecteze creierul de la realitățile nevăzute, cerești. (Îmi amintesc, nene Grig, cum odată, pe când Andreea era micuță, ne aflam împreună la Vadul-lui-Vodă și, în semn de iubire față de ea, ai scris aceste rânduri pe coperta unei reviste pentru copii: „Florica de Andreea/ Nu-i aceea-ta, nici aceea,/ Ci e floarea mamei, tatei/ Și de Domnul nedeparte...”)

De milă de Andreea, de lacrimile și suferințele ei, sufletul meu rănit, înnobilat de frumusețea acelor ființe edene, de sinceritatea și blândețea lor, revine, aproape lin, în trupul abandonat sub oglinda din antreu – un trup căzut parcă în extaz, ca după o rugăciune a inimii, un trup obosit și chinuit, ca după un lung acces de epilepsie... Cam așa, nene Grig, se termină o zi din viața unui visător foarte singur, încarcerat în propriul vis, care, la rândul său, visează visul acestui Univers.

Așadar, întors, ca prin vis, dintre viață și moarte, iată-mă din nou printre cei dragi, printre prieteni și colegi de serviciu, printre oamenii acestei lumi care, bineînțeles, nu face alta decât să încurce lucrurile, să confunde binele cu răul, frumosul cu urâtul, adevărul cu neadevărul. De la o vreme încoace, de pildă, ea confundă, programatic, utopia marxistă cu credința, libertatea și fericirea. Iar odată descoperit hormonul fericirii, conducătorii lumii și politicienii populiști doar asta fac: manipulează lumea, excitându-i prin orice mijloace hormonul fericirii. Astfel că, în loc să exorcizeze, să izgonească „demonii comunismului” din mințile bieților oameni, formațiunile politice, aceste laboratoare și farmacii dubioase, obscure, le prescrie rețetele unor fericiri false.

Într-un cuvânt, nene Grig, am revenit în aceeași lume ca nelumea. Am revenit pentru a mă pregăti mai bine de ultima, inevitabila mea plecare. Acum aproape două milenii, cuviosul Antonie cel Mare făcea o profeție, cea din *Patericul egiptean*: „Va veni vremea ca oamenii să înnebunească, și când vor vedea pe cineva că nu înnebunește, se vor scula asupra lui, spunându-i că este nebun pentru că nu este asemenea lor”. Acea vreme a venit, nene Grig. După atâtea traume istorice și sociale, după atâtea tulburări psihice și răni sufletești, sărmanii oameni, iată, au înnebunit. Iar eu, crede-mă, te rog, eu parcă n-aș mai fi eu, ci nebunul care nu e asemenea lor.

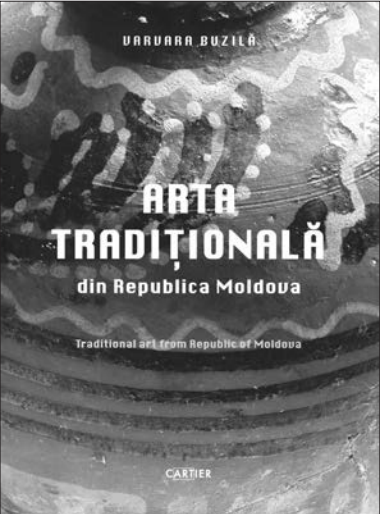
Terminând scrisoarea (să fie ultima, oare?), se termină și ultima lună de iarnă – o iarnă câldică, mocirloasă, gripată, fără vânturi și geruri purificatoare. O iarnă compromisă și de o campanie electorală cinică, înșelătoare, degradantă.

Cu toate astea, nene Grig, vine, vine primăvara! Vine anotimpul când se trezesc rădăcinile, tresaltă inimile, înfloresc lăcrămioarele, stânjeneii – anotimpul care mai poate oferi lumii o șansă. Șansa dragostei pământeste? Șansa iubirii cerești?

Nu știu, nene Grig. Bunul Dumnezeu știe.

Cu iubire, acum și în veci, Teo.

NOI APARIȚII | CARTIER

VARVARA BUZILĂ
ARTA TRADIȚIONALĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA
TRADITIONAL ART FROM REPUBLIC OF MOLDOVA

EDIȚIE BILINGVĂ ROMÂNĂ-ENGLEZĂ

„Fiecare dintre noi are pasiunea călătoriilor, exprimată prin dorul de a cunoaște și a admira locuri, monumente, tradiții, obiceiuri, bucate de o încărcătură simbolică aparte. Călătoriile pot fi reale, dar și imaginare. Ade-seori, acestea din urmă au rol de inițiere și, ulterior, ne motivează să ne pornim la drum pentru a trăi cu adevărat bucuriile călătoriilor. Inițierea în spațiul, timpul, comunitățile și valorile pe care urmează să le vedem este pe deplin benefică în acest sens. O călătorie poate fi anticipată de un pliant, o hartă a locurilor remarcabile și, de ce nu, de o carte precum cea pe care o citiți acum.”

Varvara BUZILĂ

MIRADOR

O GENERATIE NU TOCMAI PIERDUTA

de ION POP

Pentru poeții care au debutat sau erau să debuteze în timpul sau imediat după ultimul măcel mondial se folosește frecvent formula cunoscutei americance Gertrude Stein, „generația pierdută”. Justificată, desigur, în mare măsură, de vreme ce foarte tinerii debutanți de atunci au fost siliți să treacă de la o cenzură militară dură ca să mai suporte una, și mai drastică, în cea mai bună dintre lumi. Fracturi majore, destine distruse ori grav deviate au fost rezultatul nefast al acestui moment socioliterar ce se anunțase sub foarte promițătoare auspicii. Și tragedia momentului istoric, și seisme în logica evoluției literare au făcut ca zisa „generație a războiului” să tulbure în profunzime ceremoniile lirice cam ostenite ale anilor imediat precedenți – un semnal patetic dăduse Geo Bogza și semnatarii manifestului său din revista *Viața imediată* (1933), în care se anunța că „poezia moare de prea poezie” și că a venit momentul ca noua lirică să fie mai atentă la sudoarea și sângele ce curgeau în șiroaie pe obrajii celei mai recente istorii, în opoziție radicală cu „poezia de cabinet”, formalist-estetizantă, puristă, din gospodăria barbiană a ermetismului. *Poemul invectivă* bogzian concretizase șocant această proclamație, și consecințele ei se vor vedea, încurajate de realitățile în desfășurare în anii imediat următori, pe fronturile paralele, cu sânge real și de tipar. Numai că noua infuzie de vitalitate avea loc pe un fundal întunecat, încât energia pozitivă trebuia să fie înlocuită cu una a protestului și a revoltei, a strigătului disperat-existențial. Și era firesc ca pe plan poetic să se anunțe și să domine acum gesturile de factură expresionistă, grotesc-apocaliptice (ca în cazul celui mai puternic poet al orei, Ion Caraion), sau, în imediata apropiere, un discurs al cotidianului „democratic”, demitizant, ostentativ anticonvențional, ironic/sarcastic, dezabuzat, „prozaic”, „realist” etc., așa cum începuseră să-l practice tineri ca Geo Dumitrescu, Constant Tonegaru, Dimitrie Stelaru, Ben Corlaci și camarazii lor de sub eticheta grupării „Albatros”. Sintaxa poemului nu putea scăpa neafectată de aceste oscilații de febră a imaginarului, strictețea glacială a tăieturilor de săbii alexandrine din anii „jocului secund” ceda tot mai mult locul rostirii de aspect des-tins-colocvial peste subteranele sumbre

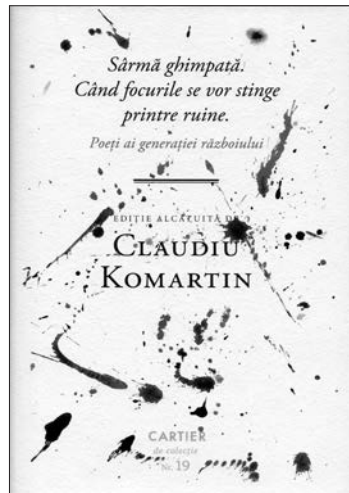
sau în decorul ruinat de la suprafață, „firescul „vieții imediate” solicita dreptul imperativ la cuvânt. Până și mai liricul Tonegaru, care se simțea ca un soi de trubadur anacronic „de la 1200”, se credea obligat să declare că prefera lui Iulius Caesar „un erou mai recent”, chiar dacă suferea de răul evului mașinist alienant, iar fostele evaziuni simboliste făceau doar un ecou de contrast cu noua lume nouă în care timpul își ieșise definitiv din țâțâni. Un dublu inconfort se simțea acut în această poezie mai recentă, în care viața intra în concurență și în conflict cu literatura, ca în bunele vremuri avangardiste. Căci de un neovangardism era vorba în fond, cu tot arsenalul retoric/antiretoric pus din nou la lucru. Ba, în câteva cazuri, o variantă de „retorică” era chemată să îmbrace cumva oximoronic straturi de sensibilitate romantică rănită, ca la îngerul în zdrențe ostentative D. Stelaru ori la frondeurul de tavernă neobacoviană Ben Corlaci.

Nu e de omis, în ordinea istoriei literare, nici faptul important că poeți care începuseră să-și exerseze condeiul în atmosfera nonconformistă a momentului s-au văzut forțați să-și mute foarte curând albia sub presiunea evenimentelor strivitoare din viitorul apropiat – cum a fost cazul unor A.E. Baconsky ori Victor Felea, mai ales al celui dintâi.

Dacă ar fi continuat să scrie cu exemplul unor Caraion sau Geo Dumitrescu în față, e ca și sigur că ambiguul „prolet-cultist” A.E.B. din primii ani ai Stelei ar fi căutat mai puține țărături de mări neoromantic-cețoase, după grotescul purgatoriu pe care îl traversase, în parte – ce ironie! – avându-l ca mentor supravigilent ideologic chiar pe „noul” Geo Dumitrescu, redactor-șef al revistei, deplasat ca activst literar ad hoc la Cluj în anii ’50...

Despre acest capitol însemnat de istorie a poeziei românești s-a scris, totuși, în ultimii ani, începând cu Emil Manu, prieten al lui Ion Caraion și conștiincios arhivar al memoriei generației, însă ecoul acestor contribuții critice a rămas oarecum marginal. Militanții „generației ’80” n-au fost nici ei prea generoși cu înaintașii cei mai ușor de identificat, cu toate că „repetau” oarecum reacția lor față de modernismul purist barbian, atribuit mai nou liricii din anii ’60, care li se părea, încă o dată, că moare de prea-poezie...

Am schițat acest preambul pentru a înregistra, ca pe o subliniere necesară, gestul editorial foarte bine-venit făcut de poetul Claudiu Komartin, în excelentă colaborare cu Editura Cartier de la Chișinău, de a readuce în atenția cititorului actual acest segment frământat

*SĂRMĂ GHIMPATĂ. CÂND FOCURILE SE VOR STINGE PRINTRE RUINE

ANTOLOGIE DE CLAUDIU KOMARTIN
CHIȘINĂU, EDITURA CARTIER, 2018

tat de epocă literară. Antologia elegant tipărită în 2018 sub titlul *Sărma ghimpată. Când focurile se vor stinge printre ruine** apare tocmai la timp pentru a repara o nedreptate flagrantă. E o selecție exigentă, cu ponderi distribuite atent ale textelor, care-i privilegiază, cum se și cuvenea, pe autori ca Dimitrie Stelaru, Geo Dumitrescu, Ben Corlaci, dar e mai zgârcită, oarecum surprinzător, cu Ion Caraion și chiar cu Constant Tonegaru, și readuce în atenție nume aproape deloc prezente până acum în cataloagele „generației”. E cazul lui Sergiu Filerot, C.T. Lituon ori Mircea Popovici, din scrisul cărora sunt alese mai multe texte rămase în plachetele sau în presa vremii. Sunt în total douăzeci și unu de nume, dintre care doar câteva sunt mai notorii – Mihail Crama, Alexandru Lungu, Marcel Gafton –, în timp ce altele, ilustrate cumva în treacă dar care fac parte obligatoriu din registrul „Albatrosului” și al împrejurimilor sale – de la Mihnea Gheorghiu, Ioan Cutova, Margareta Dorian, Victor Torynopol, George Dan, Iordan Chimet, Radu Teculescu, Ovidiu Răureanu –, sunt reamintite prin câte-un poem-două. Un studiu introductiv documentat (cu câteva omisiuni bibliografice, totuși) și bine scris, cu fișe introductive pentru fiecare autor selectat, oferă o imagine destul de cuprinzătoare a acestui moment dramatic din istoria liricii românești. Cu o asemenea rememorare, care convine perfect și sensibilității îngrijitorului antologiei, se poate redeschide promițător „dosarul” zisei „generații de sacrificiu”, măsurându-se întinderea și gravitatea pagubelor directe sau „colaterale” pe care istoria brutală le-a provocat unor talente de mare înzestrare care merituau o cu totul altă soartă. Fără acest moment de fractură în logica evoluției limbajului poetic, întreg peisajul scrisului de după război ar fi arătat, desigur, cu totul altfel. E, oricum, un semn bun că și din interiorul vârstelor mai noi ale poeziei noastre se rostesc voci (din păcate rare) și se fac gesturi de reactualizare și recunoaștere precum cel de acum, al lui Claudiu Komartin. E de sperat că ele se vor înmulți, în ciuda stării de criză a lecturii pe care o traversăm în prezent. Și poate că vor fi mai numeroși în viitorul apropiat măcar poeții care, amintindu-și că au avut și înaintași, vor începe să-i și citească înainte de a se citi doar între ei.

George Soros și Vasile Bahnaru (Chișinău, 1992)

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

DIVANUL ÎNȚELEPTULUI

UNIREA SE AMÂNĂ? UNIREA SE FACE! UNIREA E APROAPE! (III)

de VLADIMIR BEȘLEAGĂ

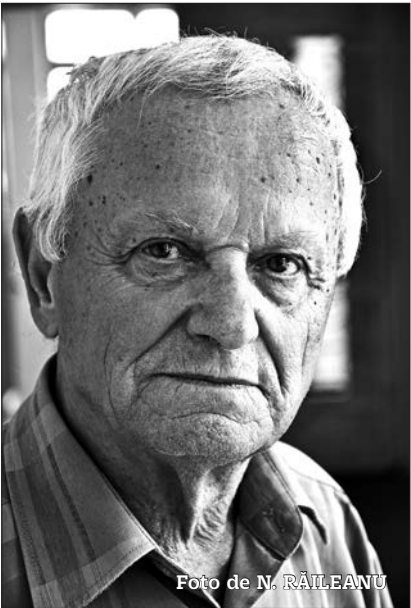

Foto de N. RĂILEANU

Cititorul: Doamne, Dumnezeuule...

Autorul: Așa a terminat-o Ion Vasilenko, marele martir al neamului nostru... Dar parcă numai el s-a sacrificat pentru românism în Basarabia? Ion a fost primul, după el a urmat un șir întreg de luptători pentru cauza națională, luptători-martiri... Ascultă, deci, în continuare povestea calvarului Unirii. Ești dispus s-o afli?

Cititorul: Da, dar mai bref, ca să încapă într-o pagină de ziar, cât ne este rezervat de redactorii Revistei literare...

Autorul: Mai bref... O pagină numai? Dar de o fi să se adune zece?

Cititorul: Știu eu?

Autorul: Am amintit deja despre readucerea clasicilor literaturii române, la început doar a celor originari din Moldova, apoi și a celor munteni... Asta ar fi fost doar o parte din faptele intelectualilor, în primul rând ale scriitorilor de formație culturală română interbelică, chiar dacă cu vederi de stânga: Lupan, Istru, Meniuc, dar ceea ce a urmat/însoțit acest eveniment aproape incredibil astăzi a fost inaugurarea Aleii Clasicilor în chiar inima Chișinăului rusificat... Da, un adevărat Panteon basarbean! Asta nu ți-e o carte – erau și sunt busturi de bronz, înălțate pe socluri solide, să reziste intemperiilor și urii dușmanilor românismului...

Cititorul: Cu Pușkin în centru...

Autorul: Și dacă? Dar era Eminescu! Dar era Creangă! Russo... Milescu Spătarul... Cantemir prințul!

Cititorul: Bun... Și mai departe?

Autorul: Uitasem să menționez la început cazul statuii lui Ștefan cel Mare. Fusesse evacuată în Țară, dar adusă și repusă la locul ei în centrul urbei...

Cititorul: În rând cu monumentul marelui Lenin!?

Autorul: Exact! Așa ceva nu e un lucru simplu, nenicule! Am aflat mai târziu, când am venit la studii la Chișinău că fapta asta nobilă de a-l readuce și a-l repune la locul lui pe Marele Voievod și Cavaler al Creștinătății s-a datorat tot oamenilor de cultură, în speță lui Bogdan Istru, unul dintre cei care în anii de dinaintea războiului, învățător fiind, a participat la organizarea chetei pentru a elabora și edifica acest simbol al vechii noastre istorii...

Cititorul: Istru?

Autorul: Anume așa... Merită a fi amintit... Și acum să trecem la următorul moment al zbuciumatei lupte pentru recucerirea identității noastre moldo-românești...

Cititorul: Ce bizarerie o mai fi și asta: moldo-românească?

Autorul: E un termen pe care l-am citit și reținut dintr-un studiu de epocă semnat de temerarul militant pentru cultura/literatura națională care se numea profesorul Vasile Coroban...

Cititorul: Co-ro-ban? Pare-se am mai auzit acest... cuvânt?

Autorul: Nu: cuvânt, ci: NUME, domnul meu! Și un nume de mare notorietate, și atunci și mai târziu...

Cititorul: Nu știam...

Autorul: O să revenim la personalitatea aceasta legendară, acum să vedem ce s-a realizat în acei ani de după moartea tiranului... Mai pe scurt: te rog să reții un adevăr uitat, dar de o fundamentală importanță pentru istoria noastră. Anume: perioada cuprinsă între anii 1953-1956 și spre sfârșitul anilor 1960 este realmente prima de după război epocă de RENAȘTERE A SPIRITULUI NAȚIONAL...

Cititorul: ...spirit... național...

Autorul: Da, da! Și nu mă tem a zice și mai tranșant: a spiritului național românesc după cea de-a doua... pardon! de-a treia ocupație a Basarabiei de către ruși...

Cititorul: De ce: a treia?

Autorul: 1812, 1940, 1944...

Cititorul: De acord: a treia...

Autorul: Fără de care perioadă nu ar fi fost posibilă cea de-a Patra, de după 1986, care ne-a adus INDEPENDENȚA...

Cititorul: Iar aceasta nu ar fi fost posibilă fără de cei 25 de ani de aflare a Basarabiei la sânul Mamei România...

Autorul: Ei, vezi că începi să mă însoțești în periplul meu istoric...

Cititorul: Evident. Sfântul adevăr.

Autorul: Deci, în acești ani, 1956-1968, s-au produs atâtea lucruri/eventimente de importanță istorică pentru spațiul nostru necăjit și obidit....

Cititorul: Zi-le pe nume: abia aștept să aud...

Autorul: ...în unele dintre care a fost implicată, așa precum a vrut destinul, și umila mea persoană...

Cititorul: ?

Autorul: Dar am s-o iau de mai de departe...

Cititorul: Iar?

Autorul: Nu am încotro... În acești ani, în afară de literatură, s-au produs lucruri de importanță majoră pentru spiritualitatea noastră. Au fost fondate publicații: *Cultura Moldovei*, *Chipăruș*... Au fost înființate muzee, teatre: Muzeul Literaturii Române, Teatrul „Luceafărul”... În perioada aceea tineretul, studențimea s-a manifestat ca o forță națională viguroasă...

Cititorul: De exemplu?

Autorul: Un grup de studenți de la filologie, printre care Vasile Badiu, Nicolae Bătrănu, Alexandru Tecuci, au inițiat o mișcare ce viza revendicări cu caracter istoric-național-lingvistic... Și asta grație influenței și îndrumării profesorului Vasile Coroban, care le furniza literatură română din fondurile secretizate ale Academiei, așa-zisa „literatură interzisă”... Acești tineri au ajuns în vizorul organelor secrete, au fost admonestați, exmatriculați, iar profesorul Coroban – expulzat de la Universitate...

Cititorul: Nu știam...

Autorul: Răsfoiește broșura *Conștiința națională sub regimul totalitar comunist din RSSM, anii 1956-1962*, în care prezint documente de arhivă...

Cititorul: Am... să...

Autorul: Voi să mă opresc în mod expres la anii 1958-1959, atunci când oficialitățile au declanșat o furibundă campanie împotriva culturii și intelectualității naționale...

Cititorul: Dar și a bisericii, a clerului...

Autorul: Da, a fost o acțiune de amploare, concertată, meticulos pregătită... Așadar. În fruntea revistei *Nistru*, organ al Uniunii Scriitorilor, se afla de la începutul lui 1957 eruditul poet George Meniuc.

Cititorul: Anume George și nu Gheorghe precum îl obligaseră ștabii să semneze ani la rând.

Autorul: Domnia sa făcu din revistă o publicație de mare forță critică împotriva falsurilor culturale...

Cititorul: A schimbat și denumirea: din *Octombrie* în *Nistru*...

Autorul: Apăreau în paginile ei materiale, texte, cronici

care cuprindeau și reflectau întreaga realitate literar-culturală românească...

Cititorul: ?

Autorul: Acolo au fost publicate materiale-bombă, ca memorabilul pamflet al lui Vasile Coroban *O prefață agramată*, care viza aberațiile unui personaj ca A. Borșci despre așa-zisa prietenie a popoarelor și care era semnat cu numele de V. Zamă! Pe vremea aceea eu, care încheiam studiile de doctorat la Universitate, fără să fi susținut teza din cauza temei de studiu, dar și a faptului că îmi era conducător științific nimeni altul decât profesorul Coroban, am rămas pe drumuri, după ce am fost expulzat din cămin, fiind apoi cules de poetul Petru Zadnipru și angajat la revista de satiră și umor *Chipăruș*...

Cititorul: Și?

Autorul: Am găsit acolo o echipă redacțională de mare frumusețe și, incluzându-mă entuziasmat în procesul de păruire a sistemului politico-social rssm-ist în plină măgărie de birocratizare/rusificare, am participat la redactarea faimosului număr de revistă din august 1959 care... a stârnit furia oficialităților și...

Cititorul: ...a fost...

Autorul: ...răsturnată covata din care ne hrăneam! Apăream în acel număr cu un text alături de Petru Cărare, Alexei Marinat...

Cititorul: Cărare?

Autorul: Semnam un pamflet contra criticii literare dogmatice promovată de căteii regimului, Petru Cărare publica un poem satiric despre *Băile din Pompei* (să nu uitați, îi dăscălea profesorul pe studenți, cine se îmbăia în ele!), iar Marinat bătea în mancurți... Apropo, la începutul lui 1959, apărea în oficiosul de partid, revista *Kommunist*, un material critic semnat de trei istorici, A. Babii, P. Sovietov și D. Dragnev, îndreptat împotriva istoricilor și criticilor literari de la Institutul de filologie: V. Coroban, Russev, Romanenco, Vasilenko, pe care îi acuzau de viziuni burghezo-naționaliste...

Cititorul: ?

Autorul: Iar în octombrie al aceluiași an este convocată „istorica” plenară a CC al PCM, care declara revista *Nistru* drept burghezo-naționalistă... Meniuc era debarcat din funcția de redactor-șef, iar revista *Chipăruș* era distrusă magistral: autorii de texte critice au fost sancționați, eu și Cărare am fost concediați și...

Cititorul: Și?

Autorul: Aici mă apucă tremuriciul când îmi aduc aminte. Iar rămas pe drumuri... Fără casă, fără masă. Fără mijloace de existență... Mi-am amintit un moment foarte important! În acei ani, ani de renaștere a spiritului național, a fost publicat într-o revistă germană un eseu de mare forță critică împotriva falsurilor sovietice, studiul *Über Sogennante Moldauische Sprache und Literatur*, semnat de reputatul romanist Klaus Heitmann, profesor la Universitatea din Heidelberg. Era atât de documentat, atât de convingător, dar și incisiv, încât a pus pe jar toată liota de doctorași și academicieni de la Chișinău...

Cititorul: Gaz pe foc!

VA URMA

Foto de N. RĂILEANU

PORTRET ÎN SEPIA

NICOLAE POPA SI ALTE PERSONAJE

de ARCADIE SUCEVEANU

Placheta *Timpul probabil* de Nicolae Popa, apărută în 1983, la Editura Literatura artistică, în vechea serie „Debut”, anunța, într-o perioadă când generația *Ochiului al treilea* (care începuse seria) își epuizase, practic, elementele de noutate, apariția unui poet care, prin prospețimea lirismului, prevestea un suflu nou în literatura basarabeană, amintind de puritatea și vitalismul lui Nicolae Labiș. Fiu al codrilor călărășeni, el readucea în poezie lumea silvestră, mitologia copilăriei cu arborii și anotimpurile ei mirifice, cu vietățile și divinitățile rustice, reveriile sufletului înfrățit cu natura. Noutatea poeziei sale era ingenuitatea rostirii, aerul de sinceritate „naturală” cu care evoca eresurile locului de baștină, freamătul senzorial frust, lipsit de „filtre” artistice. Ca la „celălalt Nicolae”, din versuri limpezi răzbătera o voce curată, o rostire genuină, neîngrădită (încă) de scheme livrești: „Pădurea noastră e prin nouri./ Când vine toamna și se face rece/ ea își preschimbă melcii toți în bouri/ și către sat la vale îi petrece.// ... Bat neguri și e noapte/ cu bouri însetați,/ și prin păduri trece o vijelie./ Dă-mi, mamă, un cojoc./ Dă-mi pâslele să-ncalț/ și voi ieși cu bourii din sat/ și din copilărie” (*Miraj*). După acest debut fulminant, urcând rapid pe scara succesului,

Nicolae Popa întruchipează, pentru câțiva ani buni, spiritul poetului tânăr, blazonul talentului ieșit din coconul de mătase al vremurilor pre-gorbacioviste. Afectând o ținută de poet oracular trimis de providență pentru a salva poezia, personajul își joacă propriul rol cu candoare, dar și cu o ușoară doză de cabotinism. Vedetă a cenaclului de la ziarul *Tinerimea Moldovei*, inițiator de proiecte ale tineretului de creație la Uniunea Scriitorilor, liderul noului val avea parcă presimțirea unei alte epoci literare. Frenetic și impetuos, el își achiziționează (prin ce miracol?) și un cojocel elegant, „stil Labiș”, etalând, cu oarecare aplomb, un gust special pentru „poză”, asociat cu o abilitate deosebită în deprinderea vechiului catehism al boemei literare...

Trăindu-și condiția de copil răsfățat al poeziei, dar și pentru a-și justifica oarecum statutul de „cel mai talentat poet tânăr” al momentului, cum fusese acreditat oficial, Nicolae Popa scoate, în 1987, cel de-al doilea volum de versuri, *Ghid pentru cometa Halley*, carte despre care criticul Eugen Lungu va scrie mai târziu: „...o nedumerire, ...căci poeziile reiau, în zorite ritmuri constativ-publicistice și un epic neconcluziv, o bună parte din clișeele propagandei

sovietice, ...din fosta prospețime a imaginii alegându-se doar așchii și cioburi” (prefată la volumul antologic *O sută de ani cu fața spre soare*, Editura Arc, 2019). Construit cu un exagerat simț al compoziției și al gradării efectelor, *Ghidul...* conține trei „zone” (capitole), *terestră, astrală și cardiacă*, cu o serie de sectoare (subcapitole), relevând, fiecare în parte, o arie tematică, o stare sau un reper ideatic. Poetul își etalează coordonata civică în „relatări cvasireportericești despre orice: cosmos, politică, natură, evenimente, poeme despre prezent...” (*Ibidem*), în desfășurări lirico-epice pline de optimism, în poncife metaforice în care nu mai sună caratele prospețimii de odinioară. Ostentația „arhitectonică” și spiritul „supertehnicist” al cărții dăunează imaginii autorului și schimbă, pe moment, percepția sa de poet „ingenuu”, cu o gândire poetică nealterată. Deși conține și poeme relevante, volumul (încununat în același an cu premiul comsomolului „Boris Glavan”) a fost calificat de critica literară, cu rezervele de rigoare, drept o etapă de tranziție spre o formulă „de program”.

Dar instinctul artistic îl orientează pe Nicolae Popa spre alte roluri poetice. Publicând volumul *Lunaticul nopții scitice* (1995), el își scoate hai-

na poetului „mesianic” și își întoarce privirea către adâncurile ființei, către codurile existențiale. Poezia ia forma unor reprezentări onirice marcate de un vizionarism fantast, adoptă formula unor „iluminări” aseasonate cu inserții ironice, se fragmentează în pasaje desprinse parcă dintr-un jurnal interior, ca în acest poem tulburător, atins de un fior metafizic: „Și calul slut și ud,/ și coama lui grețoasă/ învăluindu-mi fața,/ ducându-mă în zori prin locuri ninse/ (voi rezista! voi rezista!)/ și aburi, aburi, aburi din pielea lui,/ din coaste se zgribulesc în juru-mi,/ se fac gheață și fulgi,/ mâna înfiptă-n coamă se cristalizează/ (mai călăresc, mai chiuu,/ mai trec prin locuri ninse!)/ și valea se deschide sub noi,/ se desface largă,/ valea se tot deschide lăsându-mă să cad...// Ce larg e dedesubtul!/ Și dealuri se închid în nori deasupra noastră/ iar luna sub copite, iar luna sub copite/ e treapta cea mai de jos” (*Cristal*). Urechea poetului începe să fie atentă la schimbările de paradigmă, ochiul, tot mai sedus de spectacolul livresc, pătrunde harnic în atmosfera și recuzita ironic-parabolică a poeziei optzeciste care tocmai reverbera din partea dreaptă spre partea stângă a Prutului. Sub influența noii direcții, versul său devine tot mai instruit și mai cizelat, mai supus tehnicilor de „textu-

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Arcadie Suceveanu și Nicolae Popa (2005)

Nicolae Popa și Mircea Dinescu (2005)

are". Elementele livrești, autoreferențialitatea și paradoxalul cuceresc în textele sale tot mai mult spațiu. Fără a-și pierde firescul și spontaneitatea din *Timpul probabil*, trăirea genuină este trecută acum prin filtre culturale, stările sentimentale se lasă tot mai impregnate de culorile ironiei și ale sarcasmului. Uneori, poemul are înfățișare de parabolă, de „farsă” ori reprezentatie cu tentă expresionistă, ce poate viza chiar spiritul bibliotecii sau însăși scrierea poemului: „deshide cartea/ citește cu glas tare:/ astăzi am trecut pe la bibliotecă/ și nu mi-a fost nici pe dracu,/ nici măcar n-am căpiat,/ deși avui de a face cu un soi de poezie/ zisă livrescă,/ ceva ce aleargă să-și muște coada,/ ceva ce devine cerc închis/ de se înghite pe sine pe din spate/ până ajunge să-și steie în gât/ și nu se lasă văzută pe dinafară/ și începe așa:/ astăzi am trecut pe la bibliotecă/ și nu mi-a fost nici pe dracu...” (*Plasture III*).

Au urmat cărțile *Careul cu raci* (2003) și *Elegiile Casei Scriitorilor* (2013), unde poezia capătă o tot mai pregnantă dimensiune existențială; prin capilarele ei de acum curge tot mai multă plasmă intelectuală. Obseșiile tematice sunt: căutarea inițiată, conștientizarea limitelor, capcanele destinului, conștiința dublului, singurătatea, degradarea sufletului, mirajul morții etc. Personajele și simbolurile, ca și întreaga recuzită a poeziei – omul de cărămidă de pe terasa cărămizie, poezia și moartea („aceste două vechituri”), omul visător plecat în lume să-și vândă poeziile, sperietorile din câmp, broasca „ce te ține sub laba ei rece”, șoarecii calzi și cârțițele, careul cu raci, pixul damnat ce va urca la cer, „ghețăriile singurătății”, arhiva sentimentală a vechiului aparat de fotografiat „Zenit”, păhăruțul gol de pe scândura mesei, acoperișul Casei Scriitorilor, trompeta morții reflectată în geamul casei părințești, ingerul oilor, acul din copilărie regăsit, fatalmente, în inima bunicii, „teiul cu ramurile de mămăligă”, fereastra târâtă de-un cal etc., etc. – întruchipează absurdul existențial, emblemele urâtului și singurătății într-o lume degradată, frigul metafizic ce se anunță. Altfel spus, ele sunt semne și măști dintr-o „altă gramatică” a existenței, prin care ființa își cântă *elegiile* vieții și ale morții.

Unele poeme par a fi scrise de mâna „omului de cărămidă”, pe „terasa cărămizie”, cu tocul înmuiat direct în biografia sa: „Cărămizie terasa,/ cărămizie în amintirea unui apus de soare/ îngropat dedesubt./ Trănesteți uneori păhăruțul/ iritat că prea l-ai răsfățat culcușindu-l în palmă,/ și-i vezi cioburile împrăștiindu-se cărămizii/ în căutarea gurii pierdute./ Cărămizie poala salciei plângătoare./ Cărămizie ploaia pe ultimii centimetri./ Descoperi că și piciorul mesei,/ că și picioarele anumitor prieteni,/ precum și pedichiura celei ce trece seară de seară/ pe-aici să se scuture de nămol/ capătă o nuanță cărămizie...” (*Culoarea cărămizie*). Aici, pe emblematica terasă cărămizie, se află careul cu raci; aici, în acest loc al iluziei și pierzaniei, se adună personajele – reale și simbolice, cele din viață și cele din cărți; aici se joacă, zi de zi,

„comedia literaturii”: „Am înnoptat și eu pe strada cutare/ (spitalul salvării,/ victoriabank, morga, procuratura, terasa),/ în clădirea cutare/ (tricolorul era atât de/ decolorat, încât decolorase toată intrarea),/ la etajul cutare/ (tocmai făcuse stop cardiac ascensorul),/ în biroul cu iconiță pe calculator și femei goale/ agonizând sub scotch pe pereți./ Căutam prin întuneric fereastră./ Mușcam întuneric prin întuneric./ Mușcam și din pâine,/ mâncam întuneric pe pâine/ și auzeam prapori grei fâlfâind/ grei de noapte...” (*Întuneric pe pâine*). Triunghi bermudic și spațiu himeric al exilului interior asumat, unde au loc atâtea farse, avataruri și epifanii, *careul cu raci*, invocat și în *Elegiile...*, amintește întrucâtva (prin a lor „realitate ireală și irealitate reală”) de simbolica *sală cu oglinzi* din romanul lui Octavian Paler *Un om norocos*.

Mai evident decât în alte volume, în *Elegiile...* Nicolae Popa se arată un neobosit constructor de parabole, de întâmplări „prozoice” scrise în stil fals de poveste ori de scenarii halucinante, frizând suprarealismul (*Fără sunet, Acul, O ceată de poeți telurici, Îngerul oilor, Carne, Dușul de noapte, Mobilier, Autor* ș.a.). Mai obsesivă decât până acum este relația poet-literatură, viață-text, *facerea și desfacerea poemului* fiind o idee fixă care îl urmărește neconștient și care, la anumite intervale, îl face să răbufnească, intertextualizând cu (auto)ironie: „Du-te, bă, de-aici!/ i-am zis poemului care venise/ să mă roage să-i fiu eu autor./ Cum să-ți fiu eu ție autor,/ zdohnitură nevertebrată ce ești, dacă vii, așa,/ bolborosind pe toate coridoarele Casei Scriitorilor.”; sau: „Trăia odată un om visător pe lângă o femeie/ visătoare și ea de mama focului./ Locuiau la un etaj dintre nori unde educău trei fete...// Și într-o zi omul acela năpăstuit de atâta/ visare, urmări mersul iernii prin tomberoane,/ lăsă frigul să-i învinețească fața,/ apoi strânse într-un caiet puținele frumuseți/ ce-i luaseră vederea,/ strecură caietul într-o sacoșă,/ chemă fetele, își chemă și nevasta/ și le spuse că așa și pe dincolo, el/ a mai scris un poem și se duce în lume să-l vândă...” Ș.a.m.d.

Ultimele poeme, selectate dintr-un „volum în pregătire”, *Mitrofan plângăciosul*, ce formează un mic capitol din antologia scoasă la Editura Arc, confirmă refugiarea lui Nicolae Popa în parabolă. Majoritatea poemelor sunt „snoave prozaice”, avataruri ale biografiei ciudatului personaj Mitrofan, scrise într-un limbaj nud, aproape lipsit de metafore, narativ și ironic.

Prin aceste personaje hilare, prin reprezentatiile halucinatorii în care se ascund subtexte, poezia lui Nicolae Popa este convergentă, în mai multe puncte vizionare și tipologice, cu proza sa, în special cu povestirile din volumul *Păsări mergând pe jos. Povestiri de nepovestit* (2001). În acest volum insolit, povestitorul creează o proză a stărilor de visare și anxietate, cu intruziuni de fantastic, punctată cu situații stranii, misterioase. Scenele fabuloase, descrierile șarjate ori de-a dreptul bizare, personajele extravagante și singuratică – toate creează o suprarealitate, o lume ce alternează între real și fabulos, între cotidian

și ezoteric, amintind într-un fel de povestirile lui Dino Buzzati. Modul parabolic și paradoxal, straniețatea și absurdul situațiilor se întâlnesc destul de des și în cele două romane semnate de Nicolae Popa, *Cubul de zahăr* (1991) și *Avionul mirosea a pește* (2008).

În aceeași notă sunt și lucrările grafice, pe care poetul obișnuiește să le prezinte pe pagina sa de facebook ori pe la întrunirile amicale. Ca și în scris, mâna graficianului se lasă antrenată cu voluptate în proiecția realului în metafizic. De sub pixul ori de sub creionul său (uneori și din acuarele), iau naștere peisaje halucinante cu ape și pești, cu copaci și păsări himerice, figuri și personaje enigmatice, o lume eteroclită și dezarticulată. De o originalitate stranie ni se par siluetele-fantomă cu capete în formă de gămălii de chibrituri arse, înrudite oarecum cu figurile din grafica lui Florin Pucă și a unor suprarealiști ai sec. XX, și pe care am fi tentați să le denumim *omuleți-chibrituri*. Contorsionați în diferite poziții, ca după ardere, solitari sau mișcându-se în șiruri somnambule, semănați printre frunzele arborilor sau pe canatul zidurilor (vă amintiți de omuleții lui Magritte?), *omuleții-chibrituri* exprimă stări de spirit, drame interioare, nasc dezolare și singurătate. De fiecare dată când îi descopăr întruchipați din materia alb-negrului din pagină, îmi vine să exclam cu vocea unei poete (Mariana Marin) din aceeași generație cu autorul nostru: „Ehei, cum încep personajele să existe!”

Poet și prozator cu o puternică marcă personală, de un postmodernism structural, alternând măștile purității cu măștile saturniene ale dezolării și spaimelor metafizice, spirit boematic întreținând mitul terasei în aceste timpuri pragmatice și lipsite de romantism, combinând miedul nopților bahice cu catranul existențial, Nicolae Popa rămâne o apariție insolită în literatura noastră, un personaj literar ce aduce culoare și inedit în cetatea literelor.

FIRUL CU PLUMB

Foto de N. RĂILEANU

NICOLAE POPA

NIMIC NOU

Nimic nou dincolo de spațiul acestei foi. Ridic ochii și văd cum plutește pe-un fundal limpede o pasăre și mai limpede.

Lumea se arată mai clară decât însăși ideea de Dumnezeu iar ceea ce numim Dumnezeu își acoperă fața cu mâinile și mâinile îi sunt prea limpezi ca să-și poată ascunde prezența.

Nimic nou. Ridic ochii și n-am pe ce-mi pune privirea. Mai simplu ar fi să mă autodizolv, însăși viața este un dizolvant puternic. Nimic nou. Mă imaginez trăind pe fundalul unei lumi reale și văd cum plutește o pasăre adevărată atât de adevărată încât aş putea face să i se întâmple ceva.

NOI APARIȚII | EDITURA ARC

NICOLAE POPA
O MIE DE ANI CU FAȚA LA SOARE
(POEZIE)

ANTOLOGIE DE AUTOR
PREFAȚĂ DE EUGEN LUNGU
CHIȘINĂU, EDITURA ARC, 2019

„Nicolae Popa rămâne o voce poetică distinctă, cu identitate absolut recognoscibilă, care s-a automodelat pe parcurs, de la titlu la titlu, părăsindu-și înflăcărările juvenile, specifice primelor cărți, și acreditându-se în zonele de profunzime ale poeziei. Continuă să onoreze ca artist temele majore ale umanității – viața cetății, viața însăși în freamătul ei zilnic, cu înălțările și schimele ei potrivnice, înduioșările iubirii și gustul metalic al uzurii sentimentului, dezolările și stridențele realității și umbletul furiaș, abia sesizabil al morții. Este, cred, poate cel

mai realizat scriitor al generației sale, poetul fiind concurat serios de romancierul Nicolae Popa, de autorul unor aiuritoare ca imagină și cuceritoare ca demers proze scurte, de povestitorul pentru copii cu o spontaneitate a fantazării prea puțin obișnuite la noi.”

Eugen LUNGU

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

LUNATICUL SOLAR (NICOLAE POPA LA O RELECTURĂ OCAZIONALĂ ȘI O AMINTIRE PASAGERĂ)

de MIRCEA V. CIOBANU

De ce se mai scrie? Întrebarea nu e lipsită de teme, de vreme ce până și cei care au negat nu doar tradiția, nu doar operele produse până la ei, ci și arta însăși, până la urmă, tot opere de artă au produs. Arta, în acest sens, poate să triumfe: până și cei care au detestat-o (în formele ei clasice, academice) au sfârșit prin clasicizare (Baudelaire ș.a.) și academizare (Ionesco ș.a.), au sfârșit prin a fi artiști recunoscuți. Muzeele găzduiesc obiecte bizare, create de cei care persiflau pe seama existenței acestor instituții „depășite” și „inutile” sau cereau imperativ să fie arse muzelele tablourile și cărțile. Și dacă azi mai continuă să scrie până și cei care au contestat nu doar scriitura anterioară (moderniștii, avangardiștii) sau care au ironizat-o, recicland-o ludic-persiflant (postmodernii), ci și cei care au pus la îndoială actul scrierii în sine, cum să nu te întrebi: cui bono?

Două ar fi, se pare, motivele și... justificările: ai (și tu) ceva de spus. Doar că aici, normal, merită să spui (doar) ceea ce nu s-a mai spus ori spui ceva cum nu s-a mai spus. Varianta hibridă/ mixtă, cu ambele elemente de „noutate” ar fi un act poetic suprem. Dacă nu există aceste „justificări” sau „motivații”, fie și respectând condițiile „eliminatorii” ale turnirului poetic (buna cunoaștere a limbii-țintă și a instrumentarului poetic elementar), chiar nu are rost să consumi timpul. Al tău și al cititorului. Să-ți cânti durerea, pasiunea sau exultanța de o

manieră pe care lumea o cunoaște de la alții e cum ți-ai demonstra vibrațiile vocii și simțul ritmului într-un club de karaoke. Nu mai mult.

Pe acest teren al căutării noutății și al originalității, modernii au radicalizat chestiunea: nu voi mai recunoaște ce se spunea; nu voi mai spune cum se spunea. Cam așa, cum declara, programatic, tânărul Nicolae Popa în volumul său de debut *Timpul probabil* (1983): „Cu cuțitul aș rade metaforele astea!”

Modernii apelează la imaginile arhetipale, ca și cum reluând totul de la început, făcând *tabula rasa*. De exemplu: ce înțelegem noi prin „Apa trece, pietrele rămân”? Bine, cu apa e clar, dar ce se întâmplă cu piatra, care rămâne? Hai să citim poemul care a dat titlul cărții celei mai recente a lui Nicolae Popa și care poem deschidea volumul din 2003, *Careul cu raci*: „(...) piatră masivă/ se scufundă în râu,/ se rostogolește o vreme prin apă,/ apoi iese pe celălalt mal să se usuce.// Stă acolo o mie de ani cu fața la soare/ și, plictisită,/ se rostogolește înapoi în apă.// Din cerul deschis cad tăciuni fumegânzi./ Pe urmă cade/ o/ picătură de ploaie care însă/ nu ne purifică”.

Piatra asta arhaică, ce își arată partea solară o dată la o mie de ani, e Popa însuși. Dacă uneori nu-l înțelegem, e pentru că trăim în ritmuri diferite. El are unul cosmic, absolut, dincolo de „temporalitatea” terestră. În contextul acestor repere (spațiale și temporale),

ceea ce numeau romanticii „eternitate” e un fleac. Ritmurile acestea conțin sute de „eternități” din astea. Și încă ceva: natura de suprafață, schimbătoare, adică „tot ce mișcă, râul, ramul...” sau, mai simplu, flora și fauna, este arsenalul romantismului. Pe când arta modernă apelează la arhetipuri și la substanțe mai tari: la minerale.

Bine (ca să închidem o primă acolădă la acest subiect al succesiunilor), vin după asta postmodernii, care reciclează. Textualizează. Eugen Lungu (marele adept al optzeciștilor basarabeni – vă amintiți că i-a adunat chiar el, consacrandu-i ca echipă, în *Portret de grup* – e și un anti-postmodernist) are mari rezerve față de aceștia și chiar se bucură că Nicolae Popa nu e textualist, nu e postmodern. Ci modern, da. Doar că Popa, trădătorul, deschide această antologie, regizată (și) de Eugen Lungu chiar cu un poem sută la sută textualist: „Acum e mai târziu decât niciodată./ Acum e mai târziu decât în primul vers...”

Descoperim, la relectura poemelor lui Nicolae Popa (că nu degeaba ne-am ostenit să-l recitim), nu doar axioma de mai sus: ori spui CE nu s-a mai spus, ori spui CUM nu s-a mai spus, iar uneori – și Popa aici excelează – le spui pe ambele. Mai descoperim, în siajul aceleiași „teorii” că există poeme de imanență pură, suficiente sieși, mostre de poezie în interiorul ei opac: „Unii se bâl, se bâl-bâl-bâl-bâl-bâi-ie./ aș-șșsa sau alt-alt-altfel,// alții nu se bâlbâie dracului defel/ și-mi

strică arhitectura acestui poem!” (*Poemul bâlbă*, p. 110 a antologiei de la Arc). Dar există și transcendență pură, când poezia urmărește detașat, tolănită în iarbă, în maniera Marin Sorescu (da, cel din *La Lilieci*), ce se întâmplă dincolo de ea, în absența ei: „Și se făcu primăvară./ Și nu mai era deloc iarnă.../ Și s-au repezit să ne tragă de mânecă./ – Ce-i, măi, cu voi? le-am zis smulgându-ne/ din încăleșările lor și spunându-le că, așa și pe dincolo,/ noi avem altă direcție” (tot acolo, p. 112, poemul *Ce-i, măi, cu voi?*). Iar în mijloc, exact între aceste două poeme, există implanturi reciproce, poezia înlănțuind ca o liană realitatea, contaminându-se reciproc, imanență și transcendență: „Am înnoptat și eu pe strada cutare/ (spitalul salvării,/ victoriabank, morga, procuratura, terasa),/ în clădirea cutare/ (tricolorul era atât de/ decolorat, încât decolorase toată intrarea),/ la etajul cutare/ (tocmai făcuse stop cardiac ascensorul),/ în biroul cu iconiță pe calculator și femei goale/ agonizând sub scotch pe pereți./ Căutam prin întuneric fereastra./ Mușcam întuneric prin întuneric. (superb poem minimalist într-un singur vers! – mvc)/ Mușcam și din pâine,/ mâncam întuneric pe pâine/ și auzeam prapori grei fâlfâind,/ grei de noapte” (*Întuneric pe pâine*, p. 111 a antologiei). Este chiar exemplul perfect (exemplar!) când realitatea și poezia se contamenează reciproc (se nasc reciproc!), o ființă hermafrodită, adică într-o imagine de Hermes și de Afrodită concomitent. Aici, dacă mai are cineva

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Serată poetică cu Nicolae Popa, Emilian Galaicu-Păun și Aureliu Busuioc (1999)

Două spirite înrudite: Nicolae Popa și Ion Mureșan, începutul anilor '90

îndoieli sau dacă mai vrea un argument, aş putea să amintesc că „naraţiunea” („descrierea”?) se încheie cu un mort (morga e alături, e imaginea-reper), dus pe umeri „de cutare şi cutare” e „gata să stea o veşnicie aşa,/ în poziţie de drepti, în poziţie ţeapăn/ în universul tot mai viu colorat”. Naşterea lumii din poezie! Este genul de text care, structural, defineşte cel mai bine personalitatea poetică (nu maniera poetică) a lui Nicolae Popa.

Dacă mai vreţi exerciţii din acest registru, v-aş recomanda să deschideţi la pp. 40–41 ale volumului antologic de la ARC, *O mie de ani cu faţa la soare*: „Într-o zi vom cădea/ dezgropaţi înapoi pe pământ/ veşmintele noastre putrede îşi vor recăpăta/ culorile sărbătoreşti./ În buzunarul hainei, la piept, va reînvia batista/ – aaaalbăă ca floarea bumbacului –/ şi din cutele ei câteva lacrimi/ se vor cotili pe obraji în sus,/ înapoi în orbite,/ deschizându-ne ochii.// Şi vom vedea./ Şi văzând ne vom uita/ la tot ce se vede./ Vom răsfăţa cu privirile noastre realitatea/ făcând-o să creadă că într-adevăr există.// Tu vei avea părul lung/ şi vei ascunde sub el la ceafă nodul spânzuratorii./ Eu voi avea părul des/ şi voi ascunde sub el urma împuşcăturii.// Dar să nu îndrăznească nimeni/ să-ţi mângâie pleata/ şi nici pe mine să nu mă mângâie nimeni pe cap.// Numai noi doi vom cunoaşte tandreţea./ Vom şti ce înseamnă să treci cu o mână prin păr/ fără a-l năclăi de amintiri şi de sânge” (*Vom cunoaşte tandreţea*).

Şi, imediat alături, un altfel de text (dar cu aceleaşi contaminări reciproce a poeziei şi „realităţii” empirice): „Tată, aşa te văd uneori:/ ducând ploaia învelită în ziar,/ ţinând-o strâns la piept/ cu mâinile dogorâte de scurtele fulgere/ ce răzbat în afară.// Te opreşti undeva în câmp,/ desfaci ziarul şi deodată începe să plouă.// Lumea fuge spre adăposturi,/ bucu-roasă că udă ploaia pământul,/ trece pe lângă tine bârfitoare şi rea,/ vorbindu-te că nu ştii decât să citeşti ziare,/ că ai stat toată viaţa cu gazeta în mână.// Astfel rămâi singur în ploaia de tine stârnită,/ ud/ zgribulit/ spălat de pâraie,/ năucit de tunete./ Aduni literele alătorezi cuvintele/ descâlceşti frazele –/ una mai noroioasă decât alta/ de la prima şi până la ultima pagină.// Pe urmă se risipesc norii./ Se limpezeşte tot cerul./ Soarele usucă din nou pământul/ iar tu în faţa casei aştepţi din nou ziarul/ în timp ce lumea aşteaptă să plouă/ închipuindu-şi că ploaia vine, aşa,/ din senin,/ nechemată de nimeni.// Înveleşte-o iară în ziar/ şi dă-le-o acolo, în câmp,/ să se bucure” (*Aştepti din nou ziarul*).

Un expresionism superb, à la Mury (dar cu imagini de film suprarealist), cu imagini tandre, dense semiotic şi terifiante concomitent, în primul caz. Şi un minimalism sorescian (da, fără metafore, pentru că au fost rase anterior), ca o replică tăioasă dată „poeticităţii” (în al doilea poem). Dar *Poemul bălbă*, citat mai sus, aduce a jocuri dadaiste, suficiente sieşi (şi admirabile chiar prin asta). După cum un scurt poem intitulat *Copacul* ne deschide certe perspective suprarealiste: „Se mută o bunătate de pasăre/ dintr-un copac în alt copac./ E o pasăre atât de frumoasă/ încât îţi vine s-o îmbrăţişezi/ cu copac cu tot, însă copacul îşi ia zborul/ mai devreme decât pasărea/ pierzându-se în culorile toamnei/ şi rămâi orbit pe dinăuntru/ de

amintirea/ uni copac înfrumuseţat/ de o pasăre/ pierdută şi ea în toamnă”.

Or, asta trebuie s-o ştim, fie şi pentru a înţelege poemele sale, nu neapărat pentru clasificări generaţioniste (de fapt, la noi, mai curând pentru etichetări!): Nicolae Popa e un poet modern. Un expresionist din spiţa lui Ion Mureşan (noptile scitice şi piatra cu faţa la soare sunt doar unele imagini tari, ale modernismului expresiv), un suprarealist à la Gellu Naum contaminat de *dadaismul ocazional* al lui Stănescu şi un minimalist de sorginte soresciană, cel din ultimii ani. El este, aşadar, modern structural, nu formal, nu prin anumite tehnici, tehnologii sau procedee.

Însuşi faptul de a-şi publica volumele de versuri fără a prelua poeme din cărţile anterioare denotă o îndârjire modernistă de a renunţa la trecut, de a-şi renega trecutul. Or, fără asta nu poţi fi modern. Bine, cu editarea volumului antologic de la ARC lucrurile parcă arată altfel, dar e o aparenţă: nu poţi evita reluarea unor poeme în cazul unor antologii: este condiţia *sine qua non* a genului de carte. Dar şi aici N.P. insistă să renunţe la poemele din primele două cărţi. Indiferent care îi sunt motivele, însuşi faptul renunţării (într-o formă absolută, integrală) anume la cele mai „învechite” cărţi ale sale este şi el o dovadă a modernităţii funciare. Nu aş exclude probabilitatea că o eventuală nouă antologie de autor va renunţa şi la al treilea – cronologic venind – volum.

Modernitatea i se trage de mai demult, mediul în care s-a format fiind nu doar modernist, ci şi avangardist, pe alocuri. Nu exagerez prea mult (doar că forţez puţin nota). Era unul dintre noi, era colegul nostru de facultate. Pe atunci ziariştii şi filologii ascultau împreună nu doar prelegerile lui Nicolae Corlăteanu despre fonetică, ci şi lecţiile de Istorie a Partidului (Comunist, desigur) ale viitorului rector (şi viitorul academician) Gheorghe Rusnac.

Dar Nicolae era şi altul decât noi ceilalţi. El debuta în volum! Ne arătase şi şpalturile cărţii, ceva inimaginabil pentru un student. Noi? Pe cine interesam noi? Şi, pe contrasens, ce ne păsa nouă de „literatura sovietică moldovenească”? Trăiam într-un fel de economie naturală a poeziei, când – în cercul nostru – nimic nu se scria, nimic nu se publica, totul se consuma pe loc. Ne notam genialele – dar fără şanse să fie recunos-

cute de protipendada literară – poeme expresioniste, suprarealiste, dadaiste (şi bineînţeles ermetice) pe şerveţelele (e un fel de a spune) scorţoase din berăriile în care ne făceam universităţile atunci când evadam de la ore, sufocaţi de cursurile insipide de folclor proletar şi de estetica marxistă. În pauzele dintre o sorbitură de bere şi un gând metafizic numai bun de făcut public (tocmai citisem – şi comunicam butada colegilor – avertizarea pe care Brâncuşi i-o făcea lui Petre Pandrea: „Berea are să-ţi depună ceţuri metafizice pe creier”), zic, în pauzele discuţiilor noastre deştepte, notam pe foile alea îngălbenite puse pe mesele berăriilor în loc de şerveţele poeme de o genialitate indubitabilă (artă pură, dezinteresată, în perfectă concordanţă cu Lessing!). Ni le citeam reciproc, veneam cu replicile noastre poetice la poemul colegului, apoi le aruncam pe toate în aceleaşi scrumiere şi urne în care aruncam oasele peştilor afumaţi cu care ne alintam. Făceam artă performativă înainte ca lumea să ştie ce mâncare de peşte este asta.

Poemele noastre geniale dar efemere ne-au învăţat să nu râvnim atât de mult publicarea, editarea, consacrarea publică. De altfel, exact aşa ca Malevici, care considera că odată cu pătratul său arta a atins Nirvana şi tema trebuie închisă, urmând ca potenţialul ei să fie valorificat în alte domenii (în teatru, arhitectură, în arta decorativă), membrii cenaclului nostru clandestin au devenit (cu câteva excepţii) altceva decât poeţi (chiar dacă nu au abandonat definitiv scrisul): unul s-a făcut compozitor, altul diplomat, al treilea regizor de filme, al patrulea actor şi regizor de teatru etc., în fine, unul a devenit – fără voia lui! – critic literar.

Nicolae însă scria încă de pe atunci pentru eternitate. El intra în literatură convingător, prin uşa din faţă, trecând toate filtrele, începând cu cenaclurile literare, recenziţii Uniunii Scriitorilor şi ai editurilor. El era Poet. Dar (eu aş zice: spre onoarea lui) nu s-a umflat în penele gloriei şi a continuat să fie alături de congenerii săi avangardişti radicali. Ca dovadă absolută a aderenţei sale la spiritul avangardist al generaţiei, ne-a dat un text pentru „Antirevista” noastră (aşa se numea ea), o publicaţie „mai curând suprarealistă, decât futuristă, expresionistă, dadaistă etc., etc.” – cum era indicat programatic în editorialul primului număr. O revistă într-un singur

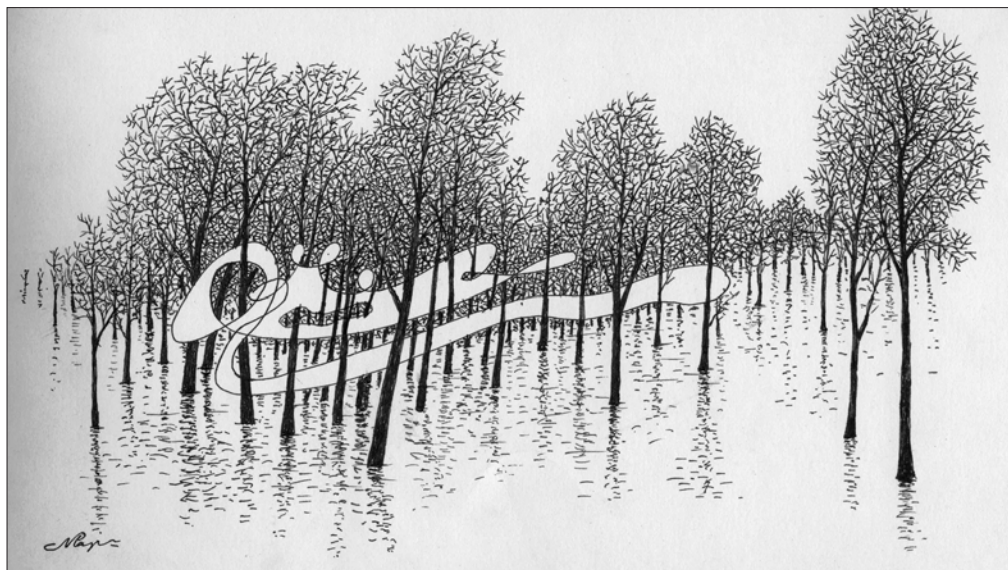
exemplar, desigur. Printre hârtiile mele trebuie să se fi păstrat acel prim număr, iar Grigore Chiper zicea că a păstrat numărul doi. Nicolae ne-a dat un text, scris de mână, pe o parte şi alta a unei foi dintr-un caiet de matematică, pentru numărul trei. Care nu a mai reuşit să apară. Pentru sanctificare, mitizare şi glorie eternă, ar fi trebuit să spunem că revista a murit din cauza cenzurii şi a KGB-ului, dar am fi minţit. Revista nu a mai apărut din lenea fondatorilor ei.

Îmi amintesc că textul începea aşa: „Am fost apucaţi de barbă şi scuipaţi în cerul gurii...” Şi se încheia în spiritul nostru dadaist-suprarealist: „Şi eram optimişti. Şi muream biciclişti”. Pentru cine ştie discursul estetic, obligatoriu solemn şi obligatoriu lănced, al timpului lipicios, plicticos şi încheiat la toţi nasturii, dovadă a slujirii idealului comunist, acest gen de scriitură nu poate fi înţeles decât ca o sfidare a normelor estetice (şi etice!) consacrate. „Optimist” trebuia să fie fiecare (până şi tragediile erau „optimiste”), ironizarea acestei stări de bucurie debilă nu însemna decât o diversiunea împotriva ideologiei oficiale. Era timpul când Brejnev murea şi se năştea – ca să moară imediat – un alt prim-secretar al PCUS, Cernenko. Şi să vină apoi în fruntea partidului unic şi a statului (la fel de unic) pe nume URSS fostul şef al securităţii sovietice, Andropov. Persecutorul disidenţilor şi al artiştilor cu gândire liberă. Şi, pe deasupra, „poet”. Iată într-asa o ţară a poezilor debuta editorial Nicolae Popa.

Am avut un schimb de replici cu Eugen Lungu – care a scris nu o prefaţă, ci un riguros studiu, cel mai bun despre Nicolae Popa la această oră – pe marginea unui vers din cartea de debut a lui Nicolae. Eu am regretat lipsa unui poem emblematic pentru Popa în general şi pentru modernul Popa în special: „Cu un cuţit aş rade metaforele acestea/ Căci nu ele mă fac mai bărbat!” Ca să mă contrazică (în ideea mea de atitudine modernistă a poetului), Eugen Lungu afirmă că aici avem cel mai pur exemplu de textualism. O fi (ca tehnică, dar numai atât), doar că în acest caz „...Iambii săltăreţi, troheii, săltăreţele dactile” sau „E uşor a scrie versuri/ Când nimic nu ai a spune” ar fi şi ele modele de textualism, poetul meditănd asupra rostului de a scrie poezie, îndreptând poezia asupra ei însăşi, întorcând textul asupra lui însuşi. Ar mai fi de găsit şi alte exemple de acest gen.

Doar că – şi aici vom discuta principial – una e să aplici tehnici din arsenalul de mijloace ale postmoderniştilor (de la textualism la intertext, în toate variaţiile sale; de la ironie ludică la referinţe culturale) şi cu totul alta e să fii structural postmodern. Adică să promovezi ceea ce Lyotard numea „neîncrederea în metanaraţiuni”; să relegi firele trecutului, rupte de moderni, dar s-o faci ludic şi ironic, demitizând şi parodiind.

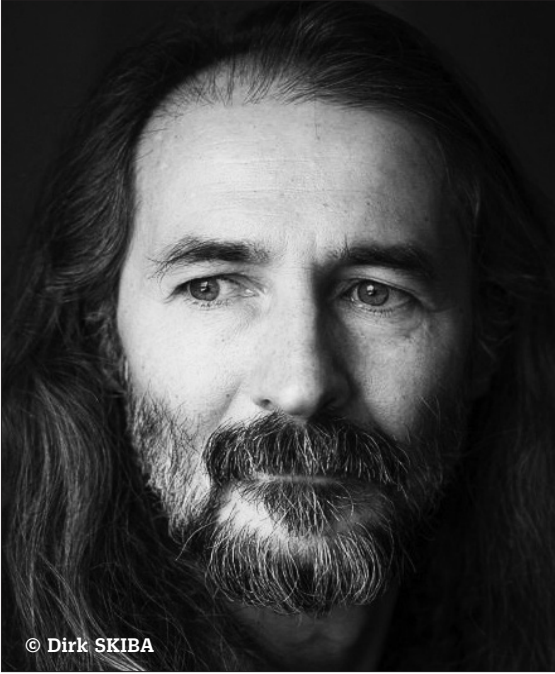
Or, N.P. are o atitudine pioasă faţă de actul poetic. Doar că el renunţă la tradiţie, la lăncezeala păşunistă. Iar prin versurile citate, el refuză programul calofil al poeziei manieriste atât de bine pliate pe idealul poetic promovat de generaţia anterioară, şaptezecistă. Iată şi o primă dovadă a optzecismului său structural: el nu (mai) este şaptezecist. Este altceva (şi nu e treaba lui să ostenească asupra unei definiţii a paradigmei scrisului său).

Desen de Nicolae Popa: „Plimbarea”

POEZIE
DE EMILIAN
GALAICU-PAUN

© Dirk SKIBA

„Textualizarea este mana poeticească pe care o consumă Em. Galaicu-Păun pentru a-și elibera voluptatea ce «ridică însumarea» unor varii niveluri ale ființei sale scriitoricești: amintiri de tot felul și din vârste de la copilărie la greaua maturitate, amintiri și reamintiri culturale, livești, reminiscențe din lecturi obligatorii sau suplimentare și, mai ales, permanenta «ocupațiune mentală» de a suci-răsuci-rupe-întrerupe-lega-dezlega-converti-inverti, pe scurt a supune cuvintele și sensurile lor la te miri ce emisii deviate și deviante, încât a citi textele sale reclamă cititorului o atenție strașnică, cum și o pregătire «profesională» de genul celei pe care o solicită textele unor Șerban Foarță sau Luca Pițu. Em. Galaicu-Păun este un Ochilă și un Păsări-Lăți-Lungilă care au în vedere și în acțiune tărâmurile vizibile ori ascunse ale limbii române, iar «armele grăitoare» pe care le au în dotare îl fac pe cititor să nu se odihnească o clipă pe parcursul lecturii (care, în fond, e tot un fel de vânătoare).”

Ioan MOLDOVAN, Familia, nr. 11/12, 2011

TÂNĂRUL. PARCA

Din fereastra mea de la cămin se vedea, la o azvârlitură de băț, falnic, turnul Ostankino – ditamai țurțur la streășina Rusiei, tot o „închisoare-a popoarelor”, însă cu gratii din ce în ce mai transparente –, despre care, în trecere, Cioclea spunea: „Au și rușii o sculă erectă, și aia de beton!” (pentru mine, un ac de pick-up mai degrabă, și Moscova – cu Садовое și, pe centură, Большое Кольцо – un vinil de la firma «Мелодия») Gorby tocmai schimba, ferm convins c-o întoarce doar, placa.

Și încă puteai să-ți marquez*-i poemele: „Made in USSR”.

Trebuia doar s-o ai, ca să poți. Trebuia să fii Cioclea, s-o faci!

Peste vară căminul golindu-se, zilele mele erau tot atâtea iubite fugite cu alții – și același, în geamul meu, turnul Ostankino, plop fără soț. Cum n-a fost an să nu se arunce în gol cineva din studenți – și eu tocmai scriam **Levitații deasupra hăului** –, Cioclea trecea să mă vadă în unele seri. În zenit, chit că nu publicase decât niște versuri în „Literatura și Arta”, ori de câte ori răsărea-n pragul meu, cu tot soarele ăla din Arles în păr și privirea de gheață, ai fi zis se-ntrupează Van Gogh – nici măcar Paul Gauguin, eu! –, de unde și-a pus capăt zilelor – și nu-n zădar își schimbbase, din furie în Eugen[iu], numele –, **nu-mai lumină și gong****.

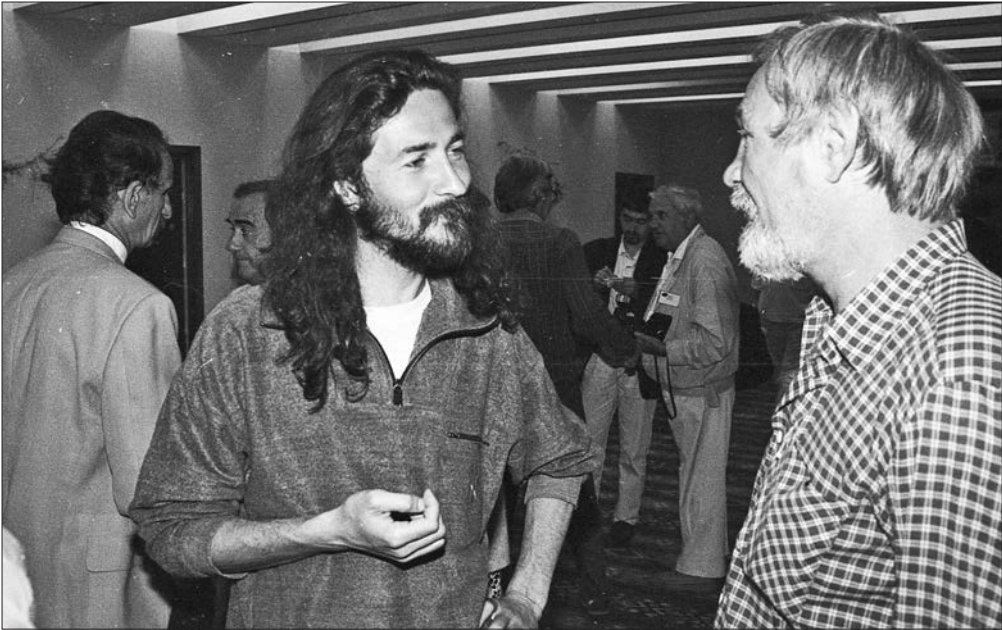
Cu nimic comparabilă, singurătatea căminelor în perioada vacanței de vară – nu tu *jeunes filles en fleur*, să le sorb cu privirea făcută pai; bărnă în ochii mei, turnul Ostankino –, când deodată dând ușa – și camera 423 – de perete, mi se-nfățișează, în haloul lui, Cioclea, de om care calcă pe bec, după ce că trăiește la cea mai înaltă tensiune – *enfin!* –, iar privirile ni se aprind ca țigările, una de la alta. Cât pun de-o cafea, se-nvârtește prin cameră ca o pupilă-ntr-un ochi de ciclop. După, la o cafea, ne citim ce-am mai scris, când deodată îmi cere un foarfece și-nainte să fi înțeles ce și-a pus în gând, iată-mă-n cadrul ferestrei, și Cioclea aranjându-mi, din foarfecă, barba (trei fire de păr).

După treizeci de ani, în același cămin cu vedere spre turnul Ostankino. La același geam, tragem mai multe gros-planuri din documentarul **Eu, geniu Cioclea**, în lucru. Și doar povestind cum mi-a luat, atunci, barba din foarfecă, dau în lacrimi – l-am plâns ca pe-un mort al familiei, în 2013! –, iar gestul lui din vara lui ’87 abia acum mi se, în toată splendoarea: tot așa Mallarmé îl marcase pe tânărul Paul Valéry, după care acesta a pus două’ de ani, înainte să publice **Tânăra Parcă**, în ’17. Iar acum, că l-am pus în – din pagină albă, A4 – tre patru scânduri, tot ce-l mai poate-ncălzi e **pământul natal aruncat cu lopata, aruncat cu lopata, aruncat cu lopata*****.

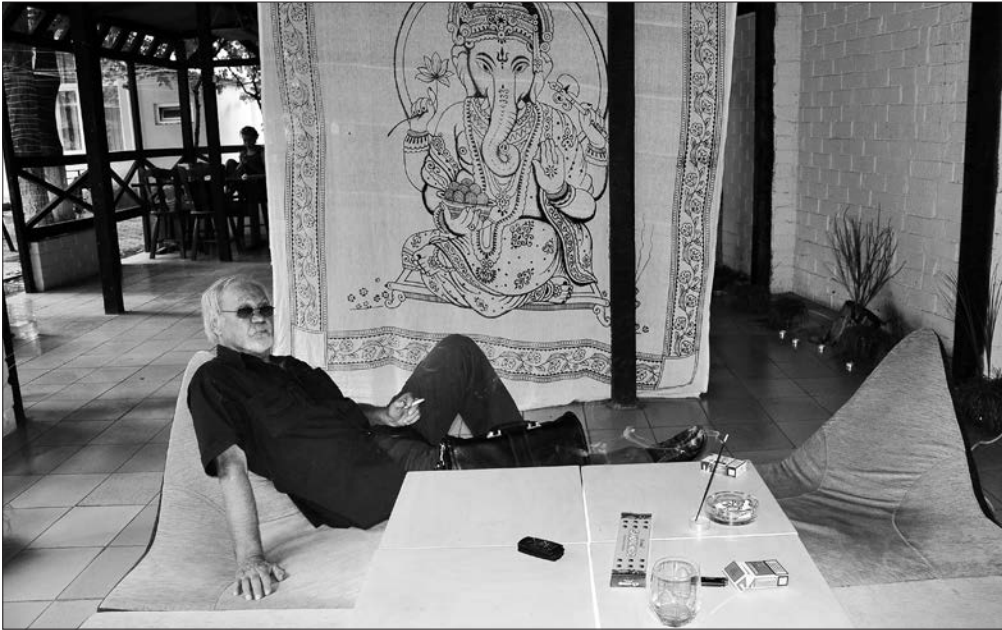
Fie-i țarna ușoară, ca mâna cu care m-a, dintr-o atingere, în poezie.

* celebrul reportaj al lui Gabriel García Márquez, după prima sa călătorie în Uniunea Sovietică, URSS – 22.400.000 de kilometri pătrați fără o singură reclamă la Coca Cola.
** vers de Eugen Cioclea, din poemul Vine lumina.
*** finalul poemului Ce te mai poate încălzi, de Eugen Cioclea.

Din volumul Apa 3D (Poemelnic), în pregătire la Editura Cartier

Emilian Galaicu-Păun și Eugen Cioclea la Neptun (1999).

Eugen Cioclea, orientalizând (2011).

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

INTERVIU

realizat de
EUGEN LUNGU

NICOLAE POPA: „PENTRU MINE LITERATURA INSEAMNA PERSONAJE... CREATIA LITERARA NU AR AVEA SENS DACA NU AR DUCE LA NASTEREA UNUI CHIP MEMORABIL”.

Foto de N. RĂILEANU

Eugen LUNGU: Nicolae, mi-aduc aminte că *Timpul probabil*, cartea ta de debut, s-a afirmat rapid și incontestabil, anunțând un poet format. Ne spui cum a fost? Țin minte, că manuscrisul nu a prea „făcut armată” în sertarele Uniunii, ajungând foarte repede în portofoliul Editurii Literatura artistică. Nu-mi mai amintesc însă, deși am fost redactorul cărții împreună cu Arcadie Suceveanu, de ce a stat atâta la tipografie. Manuscrisul era dat la cules în 25 martie 1982, dar cartea era „iscălită pentru tipar” abia la 28 iunie 1983 (citez datele din caseta tehnică). Foarte mult pentru o plachetă de doar 88 de pagini!

Nicolae POPA: Nu am făcut caz niciodată pe acest segment al editării *Timpului probabil*. Paradoxul e că sunt culegător-linotipist de profesie, cu acte în regulă. Puteam să o culeg într-o singură zi. Adevărul e că, de fapt, cea mai mare parte a acestei perioade a însemnat un calvar al refacerii manuscrisului... chipurile dat deja la cules. Totul mi s-a tras de la faptul că prefațatorul, Mihail Ion Cibotaru, care făcuse deja prefața, a ținut să mi-o dea să o citesc. Am citit-o și mi-a plăcut enorm. Eram în culmea fericirii. S-a bucurat și el să mă vadă bucuros și mi-a zis să semnez pe ultima pagină că îmi place, că nu voi avea pretenții, ceea ce am și făcut.

Numai că peste vreo lună, poate două, când am zburat spre editură să citesc șpalturile, în biroul doamnei Lazarenco am descoperit că nu era aceeași prefață. Că între timp fuseseră introduse câteva alineate despre comunism și, în general, prefațatorul deja vedea cu totul altceva în poeziile mele. Sigur, m-am aprins. Am zis că nu are ce căuta acolo „comunism” și alte cele. Mi s-a răspuns cam așa că, vezi bine, cartea se intitulează *Timpul probabil*, iar viitorul îl vom trăi în comunism, nu? Aveam ceva împotrivă? Am bâlbâit nu știu ce și am pornit în căutarea prefațatorului să-i cer socoteală. L-am telefonat, ne-am întâlnit pe Aleea Clasicilor (unde în altă parte să-i sai în cap unui scriitor?) și el s-a purtat rece cu mine, tot repetând că îi fac probleme și că îmi fac și mie probleme și mai mari. Amenințam că îmi retrag manuscrisul sau că cel puțin aş putea să-i schimb titlul, să-i zic *Timpul abrupt* sau *Margini abrupte*, iar el se făcea tot mai vânăt la față de mânie. A zis că trebuie să ne întâlnim la editură împreună cu doamna Lazarenco, care deja îl sunase și nu voia nici ea să iasă vreun scandal.

Și așa a început totul. De fapt, a început o a doua redactare a manuscrisului deja cules, după ce fusese citit și redactat în condiții de pace și bună înțelegere,

cu intervenții minime, de tine, dragă Eugen, și de poetul Arcadie Suceveanu. Mi s-a cerut să scriu neapărat o poezie cu dedicație comunismului. Între timp, comportamentul meu se calmase până la stadiul fricii de viitor. Eram mărișor, anul patru la jurnalism, și înțelegeam în ce mă băgasem. Și le-am promis, recunosc rușinat, că în câteva ceasuri le aduc o poezie elogioasă despre bla-bla comunism. Dar când să o scriu, pe-acolo pe la capătul coridoarelor de sus ale Casei Editurilor, nu-mi ieșea nimic, nu-mi ieșea nici măcar o poezie proastă. Dar nu-mi ieșea nimic, absolut nimic. Și atunci m-a luminat o idee. M-ai salvat tu, dragă Eugen. S-ar putea să-ți amintești, dar dacă nu, îți aminesc eu. După ce ți-am explicat care-i problema, iar tu se pare că erai deja cât de cât la curent cu situația mea, ai venit cu ideea să alegem o poezie deja scrisă căreia să-i adaug sub titlu dedicația. Doar ca să nu fie din cele „date la cules”, ci din cele care nu încăpuseră în volum. Mai mult decât atât, aveai pe undeva poeziile „care n-au încăput” și mi le-ai și dat, cumva pe sub mână, dându-mi de înțeles că ar fi bine să mă descurc cumva, altfel... Și tot pe undeva pe la capătul coridorului și prin cabinele WC-ului m-am decis să pun dedicația „Se dedică Ideii mărețe de construcție a comunismului” în fruntea poeziei cu ciocănitorea de foc din care nu am schimbat absolut nici o virgulă. Am transcris-o de mână și i-am dus-o șefei care l-a chemat și pe... Bernștein, dacă îmi amintesc bine numele. Acela a citit-o cu voce apăsată, punând accentele pe niște sensuri ce apăreau, spre mirarea mea, din nimic și se potriveau cu viitorul luminos. Moșul a zis că e proaspătă și că e de laudă că tineretul de azi scrie într-o manieră mai originală despre temele noastre eterne. Iar eu, ca s-o fac și mai de-a dracu’, știu că le-am zis că insist să rămână în dedicație neapărat cuvântul „mărețe”, așa, ca să fie foarte clar că se dedică unei idei mărețe, nu una oarecare, mai ales că se întrevedea atât de clar în ciocănitorea de foc. Acum recitesc sfârșitul poeziei respective și descopăr că „ideea primenește totul prin țară” așa că m-aș putea lăuda că am prezis „Perestroika” lui Gorbaciov, am anticipat-o cu trei ani.

Dar să nu se creadă că am scăpat atât de ușor. Cu atât mai mult nu a scăpat deloc ușor cartea. Acum aveau motive să recitească deja cu alți ochi poeziile mele. Și pe multe din ele nu le-am putut salva. Nu, nu au eliminat niciuna. Doar că redactorul Bernștein m-a chemat de câteva ori în timpul verii, iar ultima dată în octombrie, arătându-mi prin sublinieri, aproape muțește, să schimb ba un vers, ba o strofă. Dar trebuie

să constat acum că ar fi putut fi mult mai zelos. Cel mai mult regret că mi-am permis să rescriu aproape în totalitate poezia titulară, *Timpul probabil*, originalul căreia nu-l mai am, fiindcă știam acea variantă pe dinafară, citeam poemul des pe la cenacluri și nu credeam că am să-l uit vreodată, memoria având preferințele ei.

Și încă ceva. Important în contextul întrebării. Eram rugat să nu spun nimănui că interveniseră anumite probleme în legătură cu manuscrisul. Regretata Lazarenco mi-a șoptit direct, parcă și mai speriată decât mine, că nu vrea să se răspândească vestea pe la CC. Ca să nu mai zic de rugămintile lui Mihail Ion Cibotaru. Mă ruga cu tremur în glas să nu-i spun nimănui la Uniune și nicăieri în altă parte întâmplarea cu cele două prefețe. Îl înțelegeam. Cum să nu-l înțeleg? Avea deja la activ o perioadă neagră în viața sa. E și motivul pentru care nu am făcut caz din asta. Aproape că și uitasem de acele chinuri de creație, chinuri la propriu, când pe parcursul unui an de zile a trebuit să rup din mine, să-mi schilodesc unele poezii. Poate cele mai bune. Urmările le-am simțit clar în timpul scrierii celei de-a doua cărți de versuri, *Ghid pentru Cometa Halley*. Autocenzura se infiltrasă în mine ca sângele unei păsări tăiate în buturuga pe care a fost tăiată. Nu mai puteam fi la fel de firesc, la fel de ingenios și setos de metafore cât mai trăsnite. Iar cele mai bune poezii din a doua carte, atâtea câte sunt, sunt poezii rămase din perioada vremurilor cu inspirație încă divină. (Voi mai reveni la acest subiect. Merită.)

Îți mulțumesc, dragă Eugen, pentru întrebare. Acum, când e aproape patru noaptea, și observ că scrierea acestei mărturisiri nu mi-a luat decât cam o oră de vreme, simt un fel de eliberare interioară și mai simt ceva: simt cât de condensat e timpul în noi. La celelalte întrebări voi răspunde separat, și mai pe scurtătură, presimțind că vor fi mai mult niște concluzii decât niște descrieri din viață.

E.L.: Când ai văzut prima dată un poet viu?

N.P.: Am povestit de zeci de ori această fericită întâmplare, dar îmi place să o tot repet. Când am avut prilejul să văd pentru prima dată un poet printre oameni, poetul acela avea o înfățișare și un comportament care îl făceau să arate cu totul altfel decât semenii pe care îi mai întâlnisem în viața mea. Apelativul Poet i se portivea de minune. Aveam 15 ani și eram în clasa a 9-a în satul vecin, Pârjolteni, unde poposisem parcă direct din pădure după opt clase la Buda. Toată școala

se adunase în sala de sport unde urmau să intre din clipă în clipă câțiva scriitori în carne și oase. Când au apărut, unul dintre ei, cu barbă neagră și coamă de leu, de cum a trecut pragul a strigat către învățători să închidă imediat toate geamurile fiindcă a nimerit între îngerași și se teme să nu-i sperie cu înfățișarea lui și aceștia nu cumva să-și ia zborul... „Uite-l, unul s-a și înălțat! Apucați-l de picioare, nu-i da-ți drumul!” a mai exclamat el.

S-au făcut prezentările: Gheorghe Madan, Aurel Ciocanu de la Biroul de propagandă a literaturii, iar cel ce speria îngerii era Nicolae Esinencu. Iar imediat după ce s-au făcut prezentările Esinencu a zis că el nu e singurul poet din sală, că mai este unul. Toți am făcut ochii roați ca să-l vedem. Dar nu-l vedea nimeni pe-al doilea. Și atunci Nicolae Esinencu a precizat că a citit pe coridor gazeta de perete și că cel care a scris „poezia despre vitamine” este poet adevărat. Iar mie mi-au fugit podelele de sub scaun, mai ales că doamna directoare, neuitata Maria Cotic, autoare de poezii și ea, a zis: „Niculică, unde ești? Ridică-te să te vadă lumea!” A fost ca o prăbușire în gol, nu o înălțare. Scriitorii mă aplaudau, colegii de școală mă aplaudau și, totodată, fiindcă eram pentru pârjolteneni un oarecare din fundătura Buda, nu le venea să creadă. Îngerii se uitau și ei cu neîncredere la mine. Mai țin minte că o colegă din clasa a X-a, mult mai versată în chestiuni de viață literară, l-a întrebat pe Esinencu de ce a fost interzisă, chiar așa a zis: „interzisă”, cartea lui Petru Cărare Săgeți. Iar Esinencu a răspuns, redau cuvânt în cuvânt: „Au fost interzise săgețile ca să-i vină înapoi ghiuldumuri”.

Bine, asta a fost partea festivă a întâlnirii scriitoricești. Așa, pentru copii. Dar merită povestită și partea a doua, pentru maturi. O voi spune mai la vale, dar acum țin să precizez că lui Nicolae Esinencu tocmai îi apăruse volumul *Dealuri*, pe care mi l-a dăruit după întâlnire și era prima carte citită de mine a unui scriitor de la noi din afara programului de studii; citeam și nu-mi venea să cred că se poate scrie și altfel decât cum aflam la ora de literatură. Și nu exagerez deloc: eram de-a dreptul șocat: simțeam pentru prima dată că literatura înseamnă mai ales libertate de exprimare. Abia după ce am citit-o și am recitit-o mi-am dat seama că de fapt cartea era de proză, o proză poetică, dar fiindcă Esinencu fusese prezentat drept poet, eu am luat-o drept o carte de poezii, doar că scrise altfel.

Ei, și acum despre partea a doua, pentru maturi. Fiindcă era vorba de sosirea unui Poet în plină toamnă într-un sat de codru, nu putea să nu se lase cu un scandal de proporții raionale. Președintele colhozului, ucraineanul Pavel Kuțenko, a lăsat totul baltă, roada pe deal și planul cincinal, și s-a înfundat cu scriitorii într-o încăpere de la brigada de tractoare, unde îl tot căuta la telefon șeful raionului, tovarășul Caraion, pentru a face vizite de lucru pe coclauri, iar Kuțenko îi răspundea calm că el stă de vorbă cu scriitorii, că întâlniri pe dealuri poate avea oricând, pe când întâlniri cu scriitorii are pentru prima dată în viață. Și a smuls la fel de calm telefonul din priză. Știu aceste amănunte fiindcă era de față și tata, și nanu’ Mitea, șef la tractoare, și alți omănași de treabă. Și imaginează-ți cam câtă băuturistică adusese tata, lucrător la garajele colhozului, după ce aflase că fecioru-său îi poet, având confirmarea unui poet adevărat. Așadar, în plină afirmare a unui început de biografie literară, în elanul în care încă de pe atunci, la brigada de tractoare se înfirpa viitoarea lozincă „Scriitorii și poporul!”, președintele Kuțenko este anunțat că afară îl așteaptă foarte supărat șeful raionului, Caraion. Și-atunci Kuțenko și-a săltat părul de pe ochi, cum o făcea mereu la enervare (inclusiv ca un personaj în romanul *Cubul de zahăr*) și a zis hotărât: „Îl împușc!” („Rastreliaiu!”) și s-a și repezit de-a luat arma care, ca peste tot la noi la codru pe atunci, era mereu la îndemână prin unghere, a luat și cartușe dintr-un sertar și a ieșit val-vârtej afară cu arma în poziție de tragere, stigând: „Ți-am spus că sunt cu scriitorii? Am scriitori în ospetie și tu-mi umbli cu fleacurile tale. Te-mpușc! Șterge-o de-aici”. Firește că în rusă amenințarea era mult mai colorată. Și Volga șefului de raion a luat-o din loc cu viteza unei rachete de pe Baikonur.

Iar eu am început să caut cărțile lui Nicolae Esinencu, căutările mele fiind compensate cu asupra de măsură, dat fiind faptul că devenisem cel mai avid cumpărător

de cărți de poezie la librăria din Pârjolteni. Le cumpărasem pe toate, le citisem pe toate, iar librărița Aglaia avea grijă să mă anunțe ori de câte ori apărea o nouă carte de poezii. Așa s-a făcut că am cumpărat celebra carte a lui Mihail Ion Cibotaru *Temerea de obișnuință* chiar în prima zi când a ajuns la librărie, iar a doua sau a treia zi această carte, precum se știe a fost retrasă din vânzare. Îmi plăceau absolut toți autorii. Acum, când găsesc prin pod pe undeva, să zicem, o carte de-a lui Chilaru și o răsfoiesc, mă minunez cum de-mi plăcea atât de mult încât îl și imitam în strofele mele. Pe Nicolae Esinencu l-am revăzut abia în 1979, când îi apăruse *Copilul teribil* (carte din care știam pe de rost cel puțin cinci poezii, le-am citit și de pe scena Teatrului „Contemporanul”) și când am început a ne întâlni din nou, eu deja în calitate de debutant cu poezii și proză scurtă publicate nu numai în gazeta raională, dar și la Chișinău, iar el în calitate de veritabil maestru, cum l-am considerat mereu, inclusiv la barul Uniunii.

E.L.: Am înțeles că scriai poezii încă de prin clasa a 9-a. Scriau și alții ori numai tu?

N.P.: Eugen, poezia printr-a noua era total bacoviană, deși nimeni nu-l citise pe Bacovia. Brusc, la vârsta asta, și se deschid ochii. Poate și datorită poeziei din tine, mereu necunoscută. Printr-a noua ieși din copilăria cea crudă și nedreaptă. Totul devine realitate. Mai departe ce faci? Cum te descurci? Nimic nu mai poate fi ascuns după poezioarele spuse sus, pe taburet, de dragul aplauzelor și a kopeicilor băgate prin buzunare pe la petrecerile între rude pe la sărbătorile de bază. Bacovia ca Bacovia, de fapt, pe la noi era ca la Goga: codri frumoși și multă jale în casă. Când am auzit pentru prima dată aceste versuri ale lui Goga eram deja într-a X-a și m-am cutremurat: cum de nu mi-a trecut mie prin cap să scriu așa ceva? Or, poalele codrilor pe la noi ascundeau foarte multă tristețe. Pe sub poale de codru se ascundeau multe tragedii. Iar codreanul autentic nu a fost niciodată un om bun. Nu avea cum. El e mereu omul pădurii. Un Tătuca Lazăr. El nu are legătură cu lumea. Și oricine pătrunde în arealul lui, pe unde domină urmele de lup și de ciute, e unul venit din afară. De la câmpie, cum zice mama.

Și cam de pe unde crezi că s-a luat cuvântul „cărpanos”? De la cei ce trăiau printre carpeni. Carpenul (bine, și cu ă „carpăn”) e cel mai răspândit copac prin zona codrilor noștri. Carpenul e și cel mai noduros, mai greu de prelucrat și chiar de despicat. (Eugen, sper să nu fii prea cărpanos dând aceste răspunsuri.) Versurile scrise de noi (eram mai mulți care scriam atunci), dacă ar fi să le adunăm cumva, s-ar dovedi că sunt versuri cărpanoase. Și acum să trecem la poezie.

Deși după descinderea poetului Esinencu pe la Pârjolteni în toamna anului 1974 eu aveam o anumită alură de poet-școlar, îmi dădeam seama că cel mai bun poet din școală era tot un budean. Era Costică Bălan. Cu el, și cu tatăl lui, moș Neculai, dar și cu moș Mihail, fratele

mamei, și cu nașu’ Mihail Constantinovici (că așa li se spunea învățătorilor), și cu mulți alții megeam de mic prin zăpezi până la brâu să ducem vânatul spre bătaia puștii. Costică Bălan era mult mai înalt decât mine. Deși crescuserăm prin aceleași zăpezi. Pe atunci cam toți scriau versuri, în taină. Puțini arătau cuiva, și cu atât mai puțini citeau în glas. Am surprins-o și pe sora Liuba, Dumnezeu să o odihnească în pace, supărată rău că i-am deschis un caiet în care avea versuri, doar ale ei. Poezia era o mare taină. Înlocuia, probabil, plânsul ascuns. Eu și Costică Bălan făceam schimb de caiete. El mi le dădea să le citesc pe-ale lui, eu i le dădeam pe-ale mele. Nu existau comentarii. Le citeam. Atât. Eu îmi dădeam seama de cine e îndrăgostit el, el își dădea seama care e dragostea mea. Și asta era toată funcția poeziei. Dar într-o zi... (O paranteză: în romanul *Cubul de zahăr*, el e cel din secvența unde Sava se prăbușește în zăpadă, numai că în realitate a fost mult mai simplu: eu am aplecat o rădăcină în răpa întroienită și l-am ajutat să urce sus pe mal, în Căprării, spre Cunila; și tot eu am tot dat pe sus cu o creangă să alung ciorile care, într-adevăr, erau foarte flămânde și agresive, aciuete acolo din cauza crivățului de pe câmpii). Oricum, am fost împreună gonaci de mici la multe vânători care ne împovărau cu bucăți de macră adevărată...

Înt-o zi, după ce că ne fugăriserăm prin pădure doar cu Tuzic al meu și cu o cârtică de versuri, mi-a spus fericit că are și el un câțel bun pentru păduri... Bănuiesc, de la fratele său Vasile de la Institutul din Voronej, unde învăța de pădurar și unde voiam să ajungem și noi ca să ne facem pădurari... Câțelul era un câine-lup, negru ca brazii noaptea, avea și un nume: Rex! Și într-o zi de duminică din luna martie, clasa a 9-a „B” (dragă Eugen, scriu pentru prima dată despre întâmplare și am niște emoții...), ne-am zis să-l învățăm pe Rex în deal La Brazi, pe la Monacu, mai sus de stâlpul lui Cozan; să-l învățăm cum să vâneze. Era duminică. Îl lăsam pe câțelul Rex undeva într-o mică adâncitură în pădure și fugeam cât ne țineau picioarele așteptând să ne găsească. Ne găsea de fiecare dată. Chiar și dacă alergam de la Cozan la Monacu și înapoi. Dar odată n-a mai venit. Și l-am căutat toată duminica până noaptea târziu. L-am căutat pe Rex și a doua zi, luni, după lecții... Tot nu l-am găsit. Pe atunci, în fiecare marți dimineța, aveam 15 minute de informație politică. La noi se nimerea înaintea lecției de astronomie. Ca să vezi. Abia așteptam să treacă și acestea și să treacă și orele celelalte ca să fugim în pădurea dintre Buda și Horodiște, La Brazi, să-l căutăm pe Rex. Dar ce ghinion, marți dimineța, deși veniserăm foarte devreme la informații politice, cum sedeam eu și Costică Bălan într-o bancă și ne gândeam pe unde să-l căutăm pe dragul nostru Rex, ne-au ridicat niște tovarăși de la raion să mergem să facem, anume noi, din partea elevilor, să controlăm școala din Pârjolteni. Urma să aflăm care elevi și din ce clasă nu sunt prezenți la informațiile politice. Doamne Dumnezeule, eu m-am reținut pe undeva „cu controlul”, pe coridorul de pe aripa dreaptă, după sala de sport,

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Pe calea Dao. Nicolae Popa în China

Portretul mamei, dăruit de pictorul Iurie Iazan (2017)

unde, ce să contolezi? era o formalitate: băgai capul prin ușă, învățătorul da din cap că sunt toți prezenți, iar păcătosul de tine bifezi că sunt toți prezenți. Când am revenit în clasa noastră, clasa a IX-a „B”, m-am așezat în bancă, am văzut alături căciula lui Costică Bălan, dar credeam că am revenit eu mai devreme decât el. Pe urmă am aflat că a existat un conflict între inspecția de la raion care venise în clasa noastră ca să vadă cât suntem de informați politic, și pentru că se nimerise să intre, după ei, Costică întors de la un control foarte rapid, l-au luat la întrebări pe el ca să afle dacă era sau nu bun să umble cu controlul prin școală. Așadar, până la revenirea mea în clasă, Costică a fost întrebat (mi-a spus Zina) ceva despre politica Statelor Unite ale Americii, iar el a răspuns cum a răspuns, n-am auzit, dar a folosit sintagma „limba americană”. O-ho-ho! Tu faci controale la informații politice prin școală și spui că există „limba americană”, nu „engleza”? cam așa l-ar fi apostrofat unul venit de la raion. Și toată clasa a râs. Iar el, budeanul de-un metru șaptezeci într-a noua, cu demnitatea lui, îmi imaginez cum a suportat hohotele de râs. Se zice că ar fi râs, puțin, și Zina. Iar Costică Bălan s-a întors într-un călcâi și a ieșit din clasă știind precis în ce ungher stă și nu are ce face arma tatălui său. Badea Veniamin, șofer de la Buda, care venise la garajul de la Pârjolteni, mi-a spus de față cu tata, când m-au văzut alergând și eu pe lângă garaj spre Buda, că l-a întâlnit, „era cu capul gol” (luna martie!) prin Serbeni, cu fruntea în pământ și că nu i-a dat bună ziua... Un semn cumplit. Oricum nu am ajuns la vreme. Costică Bălan intrase deja în bucătăria de vară din ogradă, a scris pe o foaie un cuvânt de adio în care pomenea, se zice, și de Rex, pușca fiind deja încărcată, s-a descălțat de ciubote, și-a scos ciorapul de pe piciorul drept și... Foarte tânărul poet Constantin Bălan s-a dus din viață...

Surorile în casă, unde lucrau la ițe, au auzit împușcătura, da după cum am aflat, și-ar fi zis că probabil Costică s-a întors mai devreme de la școală să-l caute pe Rex și a tras într-un vindereu care se tot abătea pe la hulubii din podul casei... Aveau și hulubi.

Cățelul Rex a revenit. Scheuna la poartă după înmormântare. Fusese furat de cineva acolo în pădure, pe La Monacu, pe când noi ne jucam cu el de-a vânătoria. Poeziile lui Costică Bălan, mai precis caietele în care scria poezii Costică Bălan au fost ridicate odată cu celelalte caiete și cu scrisoarea de adio, de către organele de anchetă și, firește, nu se știe pe unde or fi fiind. Dragul de Costică Bălan s-a dus rostogolindu-se dincolo ca o gogoasă înfășurată în mătasea poeziei.

Eugen, nu pot spune ce am de spus fără a ocoli satul Sadova. Pe acolo în mica mea copilărie mergeam la biserică, unde paroh era o rudă de-a noastră. Unii știu ce s-a întâmplat... Doar unii... Mai mergeam și prin pădurea din dreapta, la Ciotăști, dar... bine... Totul se întâmpla în copilărie...

Două cuvinte despre cum scriam poezii în clasa a opta. Da’ nu erau poezii. Era doar un fel de-a spune. Un fel de aluat nedospit. Într-a opta, elev la Buda, cu nana

Agnesa în fruntea clasei (deși soțul ei era președinde de selsovet la Buda, ea ne spunea că e româncă). Îți închipui pe atunci învățătoare și româncă: nana Agnesa. I-am preluat numele în *Avionul mirosea a pește*. Dar să revenim. Veneam de la Sadova, de la pepiniera silvică de pe dealul de la Sadova.... Și când am intrat în sat, noi toți sus, în bena camionului, care mergea repede la vale, unul din sat ne-a strigat de pe marginea drumului: pe mă-ta a mușcat-o un șarpe. Nu ne-a fost clar... Nu înțelesese nimeni pe a cui mamă a mușcat-o șarpele. Când ne-am dat jos din mașină, toți se uitau la mine. Dar au salvat-o. Dumnezeu să-i dea sănătate în continuare. Era pe la Căptății, înspre imaș... Dacă nu ar fi fost acolo un țigan înțelept, eu nu aș fi avut mamă acum... A apărut unul al lui Mirca și l-a trimis pe al lui Makedon să aducă chișleag... La Ursari (urmașii lui Carol Schmidt) se aflase că e mușcătură de șarpe. Și au venit de prin bordeie cu oale de chișleag. Și i-au pus piciorul mamei în chișleag. Și chișleagul se făcea galben-galben. Și mama striga și striga, iar chișleagul se făcea tot mai galben... Așa că mama s-a salvat... Eu și sora am aflat peste câteva zile... L-a început ni s-a spus că a mușcat-o o viperă, o năpârca și că a murit... Așa era copilăria pe la codru.

E.L.: Ai în carte câteva „personaje” care îmi plac foarte mult prin ingenuitatea lor. Unul e prăsadul (părul, ca să înțeleagă și regătenii!), „bătut toată vara” de căruțași „cu puha, căci le fura din căruțe cu poalele fân”. Pomul are o dramă, ce s-a întâmplat cu el? Dar vișinul? Ador caii tăi, foarte eseninieni (Un cal la șosea, Cal-țigan ș.a.). Sunt o simplă metaforă sau au fost ființe reale, care au existat în carne și oase? De altfel, și în poezia pe care o scrii astăzi, regnul vegetal și cel animal îți furnizează mereu alte personaje din aceeași suită.

N.P.: Am mai spus-o și cu alte ocazii: pentru mine literatura înseamnă personaje. O galerie de personaje. Creația literară nu ar avea sens dacă nu ar duce la nașterea unui chip memorabil. Personajul apare din creația literară la fel cum apare din creația divină Omul. Am intuit acest adevăr în frageda tinerețe a poeziilor mele. Copacii și animalele, dar și fenomenele naturale în general, existau precum noi, oamenii. Fără îndoială, eram marcat de poveștile lui Creangă citite de bunica Feodora (îi plăcea să i se zică și Dora) dintr-o carte fără coperti. Mă luam după basmele și poveștile auzite și de la mătușa Manea, care trăia chiar sub pădure, o povestitoare-actriță, și de la care, când coboram cu sora acasă, în sat, vedeam totul în jur la fel cum erau descrise în cele povestite de ea. Apropo, știa probabil peste o mie de ghicitori. Și nu-ți dădea o nucă dacă nu-i ghiceai ghicitoarea. Și nu ne spunea niciodată răspunsul, dacă nu-l ghiceam. Ne duceam acasă cu sora și ne frământam până la o altă întâlnire cu ea, căutam variante de răspuns și nimeream până la urmă. Dar au rămas răspunsuri neghicide nici până azi, dispărute în timp cu tot cu ghicitoare. Nici pră-

sadul și nici calul-țigan nu sunt o invenție. Precizez doar că prăsadul era un păr sălbatic, chiar bătrân, cu pere acre, aplecat peste drumul ce cobora de la cordon înspre sat. Și nimănu-i nu-i trecea prin cap să îl taie. În ultima perioadă lumea vegetală mi se arată mai mult din perspectivele lui Trakl, o somitate în domeniu. Și, spre deosebire de poeziile din tinerețe, unde o vedeam dintr-o parte, acum o văd cumva din interior, simțindu-mă tot mai contopit cu ea.

E.L.: Și, ca să terminăm cu Timpul probabil, ce ai făcut cu onorariul de la prima ta carte?

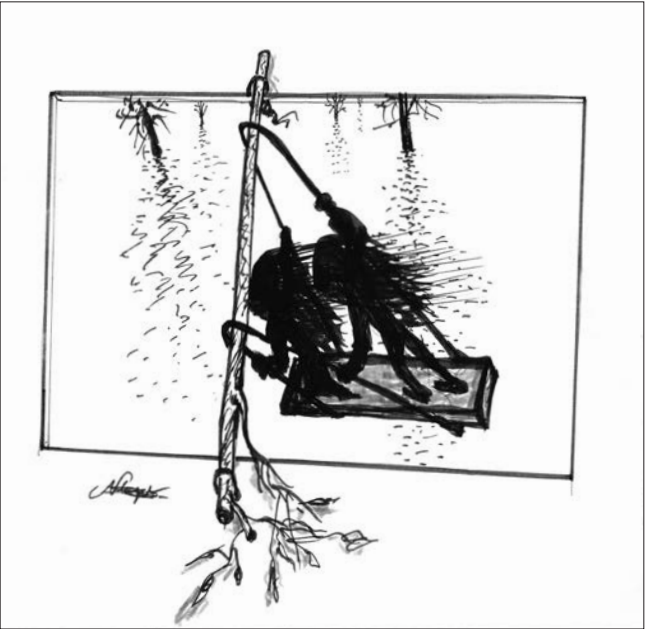
N.P.: Achitat gazdă, cumpărat masă, scaun, dulap, divan, albume de pictură. Plus multe cărți românești, inclusiv o bibliotecă personală de la muzeistul... Țurcanu, adică toate cele necesare pentru o tânără familie de scriitori. De fapt, pe atunci nu știam că Irina scrie versuri. Că dacă știam... Or, care poet ar accepta să-i trebăluiască prin bucătărie una care nu se limitează la lectura poeziilor scrise de gospodarul casei? Am aflat abia peste un an după nuntă, din revista *Nistru*, că mă însurasem cu o poetă. Și miratu-m-am foarte. Deruta era totală: avea versuri mult mai bune decât ale mele, clasicul casei. Irina, Irinelu, Irinica deveni deodată Irina Nechit.

E.L.: Cum ți-a venit ideea să faci un ghid și un „manual de instrucțiuni” pentru o cometă? Nu cred că există în lume așa ceva – te-ai interesat? Mai ales în versuri – ai putea intra în cartea Guinness.

N.P.: Într-o vreme eram pur și simplu vrăjit de lectura unui volum masiv de versuri: *Cântec general* de Pablo Neruda. Era primul poem de proporții, scris altfel decât în catrene, pe care îl citeam cu aviditate, purtându-l, așa masiv cum era, cam peste tot cu mine prin Chișinău și chiar la prășit vara prin vii la Buda. Și îmi frecam palmele de nerăbdare să scriu și eu așa ceva. Numai că îmi lipsea tematica. Toate aspectele vieții din jur deveniseră deodată neimportante. Pentru „cântecul meu general” nici înăbușitoarele lanuri de tutun în care intram cu mama pe la patru dimineața, nici pădurea cu mistreți spintecați și cerbi prinși cu lațul, nu puteau fi o sursă de inspirație. Aveam nevoie de o temă atotcuprinzătoare. Și uite că prin '85, când venise Gorbaciov la putere, am aflat că vine și Cometa. Locuiam sus, la Telecentru, în unul din cele trei blocuri-turn. Și tocmai în blocul, celebru pe atunci, care în timpul cutremurului din 1986 a fost grav avariat, fiind singura clădire din Chișinău din care toți locatarii au fost evacuați. (Nu și eu, dar asta e din altă sacoșă.) Nici vorbă, un predestinat pentru a aștepta apariția Cometei. Firește, m-am înarmat cu un mini-telescop, îl mai păstrez, și mă ocupam mai mult de calcularea posibilei traiectorii pe bolta cerească a cozii de cometă decât de scris. Îmi făceam griji ca nu cumva să treacă pe partea dinspre sud a clădirii, balconul meu dând spre nord. Și mă tot rugam să o pot însoți cu privirea pe parcursul celor șase nopți, cât urma să fie văzută trecând deasupra emisferei nordice, ca în cele din urmă să-mi treacă prin cap că aș putea să-i fiu ghid, să o însoțesc în zborul ei pe lângă Pământ precum l-a însoțit Virgiliu pe Dante prin Infern și Purgatoriu. Așa am ajuns la titlul *Ghid pentru cometa Halley*, trecând totodată cu o poftă ne bună de lectură de la *Cântec general* la *Divina Comedie*. Și recunosc, gândul meu ascuns ținea de o perspectivă pe termen foarte lung. Îmi ziceam că o carte cu un asemenea titlu, scrisă în Uniunea Sovietică, la următoarea revenire a Cometei Halley, în anul 2056, s-ar putea să-l facă pe vreun modest cercetător literar, sau cum se vor numi pe atunci scormonitorii în istoria literaturii, să scoată de pe undeva de prin arhive un exemplar din această carte și să le spună contemporanilor că a fost unul Popa care la trecerea de data trecută a Cometei Halley pe lângă pământ a consemnat evenimentul prin versuri scrise într-o limbă care încă se mai vorbea pe atunci la Chișinău. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, mă gândeam cu groază că s-ar putea să nu trecem de potopul din 2000 și opera mea să nu mai ajungă în veacul XXI. Îmi venea să las totul baltă întrezărind cum se prăbușesc apele potopului peste Chișinău. Dar, slavă Domnului, a învins optimistul din mine.

Desen de Nicolae Popa: „Păsări mergând pe jos”

Desen de Nicolae Popa: „Fulger, pauză, tunet”

Foto de N. RĂILEANU

PROZĂ

CHEIA SOL SAU IEȘIREA DIN TIMP*

de ION ANTON

ÎN LOC DE PROLOG

Sunt Sufletul celui care a fost Eugeniu Coca. Contrar voinței mele, acum trei zile, un călău m-a silit să părăsesc plăcutul sălaș al trupului stăpânului meu. Azi are loc înmormântarea rămășițelor sale pământești, în care, ca într-o colivie dorită și dragă, m-am zburciumat creator timp de 61 de ani. Mi-au mai rămas 37 din cele 40 de zile, câte îmi sunt îngăduite de Dumnezeu să mai stau pe pământ, ca să revăd locurile pe care a trăit și a creat stăpânul meu, talentat lăutar și compozitor. Primele trei zile, am vegheat neconținut prin preajma decedatului meu stăpân. Ele, aceste trei zile negre, au alcătuit un coșmar al absurdităților. Dar să vă mărturisesc toată povestea pe rând...

CAPITOLUL I

„Dumnezeule! Îl scot pe fereastră!” „De ce scot răposatul pe geam?” „Nu încape sicriul pe ușă...” „De ce nu încape?” „Coridorul e îngust și ușa e strâmtă...” „De ce?”

ZIUA ÎNTÂI

Margareta, unica fiică a lui Coca, a fost prima care își luă inima în dinți și îndrăzni să se intereseze de ce tatăl său nu dă semne de viață. S-a apropiat tiptil de pat și-i puse mâna pe frunte. „E rece ca gheața...”, șopti ea, apoi, după ce constată cu stupoare că și brațele părintelui sunt înțepenite, din gâtleejul ei se rupse și se rostogoli prin toate odăile un tipăt înspăimântător:

– Ta-a-a-ta-a-a!!! A mu-u-u-ri-i-i-ta-a-a-ta-a-a!!!

Strigătul sfâșietor de dureros și disperat al Margaretei m-a înfiorat și pe mine, sufletul decedatului. Forțat de o putere necurată, am părăsit de nevoie corpul răposatului, încă până la miezul nopții, ora douăzeci și trei să fi fost, dar n-am reușit să fixez timpul cu exactitate, căci ceasornicul, atins de mâna în convulsie a stăpânului meu, căzu de pe marginea noptierei și timpul, făcând un acrobatic salt mortal prin aer, se opri, parcă strivit, sub sticla ceasornicului întors cu fața în jos...

Aș fi preferat să mă mai zburcium încă mult și bine în trupul acestui om, căci era un sălaș dorit și potrivit pentru mine, suflet pasionat pe veci de muzică și cântec. Dar, cum ziceam, un duh necurat năvăli peste ființa mea și... m-a dat afară, cu de-a sila și înainte de timp, din trupul stăpânului meu. Iată-mă acum, în chip de fluture minuscul de lumină, aciuat pe o clapă neagră a pianului, la care stăpânul meu a muncit vreo cinci zile în șir, privind ultimele acorduri ale unei viitoare opere.

Alertată de strigătul îngrozitor al fiicei, veni la fața locului, adică lângă patul decedatului, și soția sa Liuba, care, după tumultuoase bocete și văicăreli, constată consternată:

– Îi ziceam eu să nu ia nimic din mâna acestor nemernici!

– „Nemernici” e puțin spus. Aceștia sunt adevărați împieliați ai Tartarului! căzu de acord, tot printre lacrimi și suspine, fiica Margareta, făcând semn cu mâna, la rostirea cuvântului „aceștia”, spre cealaltă jumătate de verandă.

De fapt, nu doar jumătate de verandă, ci mai mult de jumătate din întreaga casă a fost ocupată de doi procurori invitați, ca specialiști, din Rusia.

– Vor sta la voi temporar, îl liniști tovarășul Mihail Dieur, șeful direcției comunal-locative a sovietului orașenesc Chișinău, când Eugeniu Coca veni să afle cum de s-a trezit, nitam-nisam, în 1946, cu chiriași în casa ce i-a aparținut, timp de șase ani, doar familiei lui.

Credul și blajin din fire, Coca, cel care, speriat de deportările din iunie 1941, s-a grăbit să treacă vila sa de reședință din categoria caselor private în lista celor municipale, s-a conformat deciziei sovietului orașenesc și a acceptat ca intrușii să ocupe „temporar” jumătate din casă. În timpul războiului, multe blocuri și case din oraș au fost distruse de bombardamentele rușilor, mai ales, după cele din vara lui '44. O parte din orașeni erau obligați să-i adăpostească sub acoperișul lor pe „specialiștii” care tot veneau și veneau, cu miile, de prin Rusia, Ucraina sau Bielorusia. Doi asemenea specialiști, soț și soție, ambii procurori, au primit ordin provizoriu de ocupare a spațiului locativ anume în casa compozitorului Eugeniu Coca de pe strada Livezilor nr. 97. Evident, procurorilor ruși le-a fost repartizată cea mai bună jumătate de casă, aceea cu două odăi luminoase, dinspre răsărit, dar și cu baie. Familia Coca s-a văzut nevoită să treacă în alte două odăi, cele dinspre

curte, de la apus, mai mici și mult mai posomorâte, inclusiv bucătăria.

– Ce ne facem fără baie? Unde să ne spălăm? o țineau una și bună fiica și soția compozitorului.

Pentru că în vecinătate se zidea o clădire nouă, Eugeniu l-a invitat acasă pe unul dintre constructori, rugându-l să-i rezolve problema. La sfatul meșterului și cu concursul activ al acestuia, familia Coca a fost nevoită să-și amenajeze baia în veceu, operând o replanificare a spațiului. Familia de procurori însă, tot cu ajutorul acelorași meșteri, și-a improvizat veceul în... verandă. Au ocupat mai bine de jumătate din pridvor, cu tot cu ușa centrală a casei, și au ridicat de-a curmezișul verandei un perete de cărămidă. Astfel familia Coca a fost lipsită de posibilitatea de a se folosi de intrarea centrală, rămânându-i o singură ieșire din casă: cea din spate, cu o ușă mică, la care se putea ajunge străbătând un coridoras lung și îngust, devenit și mai strâmt, după amenajarea băii în veceul reconstruit și lărgit nițel.

Oricum, casa, deși spațioasă, nu fusese proiectată pentru două familii izolate. Iar familia de procurori nu-și închipuia traiul aici fără o separare strictă. Mai mult decât atât, încetul cu încetul, lor le veni ideea de a-i sili cumva pe locatarii legitimi să părăsească domiciliul și să se cărăbănească în altă parte, încât procurorilor să le rămână întreaga casă. „E compozitor, lua-l-ar dracul, și ar putea obține ușor altă locuință de la puterea orașenească...”, îl cicălea soția-procuror Vilena pe procurorul-soț Iaroslav, dezmiertat familiar cu diminutivul Slavik. Numele purtate li se potriveau de minune, deoarece exprimau cu exactitate firea celor doi specialiști. După cum au înțeles mai târziu soții Coca și, mai ales, fiica lor Margareta, numele Vilena provenea de la abreviatura V.I.L., adică de la numele lui Vladimir Ilici Lenin! Iar numele Iaroslav, descifrat *ad litteram* și tradus în română, însemna „Slavă furiei”.

Pentru a-l eclipsa zgomotos și a-l încurca să lucreze pe compozitorul Coca, maestrul care exersa zile întregi la pian sau vioară, procurorii au instalat lângă veceul din cerdac un difuzor în formă de pâlnie de aluminiu, aparate dintre cele atârinate pe timpuri în piețele orașelor sau în centrele satelor. L-au conectat la priza de radio și, câtu-i ziulica de mare, ba chiar și o bună parte de noapte, difuzorul își revărsa din pâlnia sa metalică sutele de decibeli, atacând furios sfioasele acorduri de pian. Ca să

nu surzească, compozitorul și cele două doamne își astupau timpanele cu dopuri de vată. Altfel, ar fi înnebunit nu alta!

Duminică, deoarece voia să ducă la bun sfârșit opera *Miorița*, după poemul lui Emilian Bucov *Andrieș*, Coca s-a așezat la pian dis-de-diminează. Părea că, iată-iată, va nota ultimele acorduri în caietul cu portative care începeau cu Cheia Sol. Însă finalul nu se lăsa zămislit și basta! Soarele se ridicase deja tare sus, dar sfârșitul operei întârzia. Îl alunga de pe clapele pianului o avalanșă de operete și simfonii, ce răzbăteau, deformate și denaturate de sforăitul metalic al pâlniei de aluminiu, din jumătatea de cerdac a vecinilor, a noilor stăpâni nechemati...

Coca a ieșit din casă, a făcut ocolul curții prin zăpada ce-i ajungea aproape de genunchi și a venit la intrarea centrală. Pe hogeagul ce-și scosese obraznic capul printr-un ochi din sticla geamului bucătăriei ieșeau rotocoale negre și înecăcioase de fum. Procurorii făceau focul la bucătărie cu brichete de cărbune din turbă. Deoarece întreaga casă se încălzea de la o singură sobă, procurorii făceau focul destul de rar, ca să-i pedepsească „cu frigul” pe compozitor și pe cele două femei din preajma lui. Ce folos că jumătate din cantitatea de cărbune și lemne era plătită de Coca, dacă soba comună era în custodia procurorilor.

A bătut la ușă. Zadarnic. Nimeni nu i-a deschis ușa, pe timpuri, atât de ascultătoare și familiară lui! A tras de mâner și, scuturându-și păslarii de zăpadă, a intrat în cerdac. Apoi a îndrăznit să deschidă ușa bucătăriei procurorilor, improvizată drept anexă la baia spațioasă. Soția-procuror tocmai dusesese la gură o lingură, să guste ciorba care fierbea pe plită. Și-a fript limba, dând cu ochii de oaspetele nepoftit, a cărui venire a fost camuflată de aceeași gălăgioasă „pâlnie de aluminiu”.

– Soțiorule, ia te uită cine ne-a trecut pragul! Să vezi și să nu crezi! a strigat Vilena, surprinsă.

Somnoros, cu ochii umflați fie de băutură, fie de nesomn, căci, la ce bun să tăinuiască, muzica „pâlniei de aluminiu” le alunga și lor somnul, împiedicându-i să doarmă în tihnă, ca lumea, soțul-procuror se înfățișă la strigătul soției.

– A-a-a-a! Însuși compozitorul în persoană! făcu el, un pic mirat, un pic deranjat, obișnuit să fie probozit, de vreo opt ani în șir, aproape zilnic, de Margareta.

– Ce dorești, cobzarule? întrebă el în zeflemea.

– Trebuie să dau gata o lucrare muzicală și nu pot, mă încurcă radioul vostru, răspunse Coca într-o rusă perfectă.

– Și pe noi ne încurcă pianul tău să elaborăm verdicte corecte pentru hoți și bandiți, îi reproșă procurorul-soț Iaroslav.

– De unde cunoști atât de bine rusa? se interesă soția-procuror Vilena.

– Am studiat vioara la Moscova, sub îndrumarea profesorului Tall... Ani în șir, din 1912 până în 1917, am cântat ca violonist în Orchestra Simfonică din Eupatoria, în Orchestra Teatrului de Operă „Sibireakov” din Kostroma, în vestita Trupă de operetă a lui Serghei Zimin din Moscova... Apoi și Liuba, soția mea, este rusoaică...

„Aha, boiernașule! Ai învățat și ai lucrat în Rusia țaristă! Pe când noi suntem exponenții Rusiei Sovietice, ai întregii Uniuni Proletare...”, gândi soțul-procuror și trase concluzia, încă o dată, bine face că-și bate joc de familia burghezită a acestui compozitorăș român. „Să-și ia tălpășița de aici, cu vioară și pian cu tot! Cu nevastă-sa și fiică-sa de mână! Dar poate... să-l ajut eu?!” în capul procurorului se ivi pe loc un plan criminal.

Avea o sticlă de spirt și s-a gândit să-i toarne „cobzarului” o sută de grame. De-l trage peste cap, jigărit cum este, să știi că dă ortul popii. Coca, crezând că-i votcă și dorind să nu-l supere pe procuror cu refuzul său, desigur, l-a băut. I s-a făcut gura și gătița pungă. Înghițea noduri de aer, dar a rezistat. Nu știa că „porcurorul”, cum îi zicea fiică-sa Margareta, i-a strecurat în spirt și otravă pentru șoareci. A ieșit amețit de-a binelea de la vecinii „ospitalieri”. Când a ajuns acasă, o greață insuportabilă puse stăpânire pe el. A vomitat în veceu suta ceea de grame și micul dejun, pe care îl servise mai devreme acasă. Dar tot rău se simțea.

S-a apropiat de pian. Bine că vecinii măcar i-au luat rugămintea în seamă și au închis radioul. Gălăgia nu-l mai bloca. A reușit să închege finalul acelei opere. Apoi căzu, leșinat, lângă pian. Acolo l-a găsit soția. Împreună cu fiica Margareta, l-au luat de subsuori și l-au culcat frumușel pe patul din dormitor. Rău o zi. Rău două. Și iată că, azi, l-au găsit rece.

A murit cu adevărat Coca. Iar eu, suflul lui, îmi caut un loc potrivit în casă. Găsesc, expusă pe perete, într-o ramă fină de lemn, fotografia Orchestrei Radio București și mă acuez pe ea, chiar în dreptul imaginii vioristului Coca.

* **Fragment dintr-un roman în pregătire.**

ASTERISC

LIMPEZIRI (VI)

de IOAN MÂNĂSCURTĂ

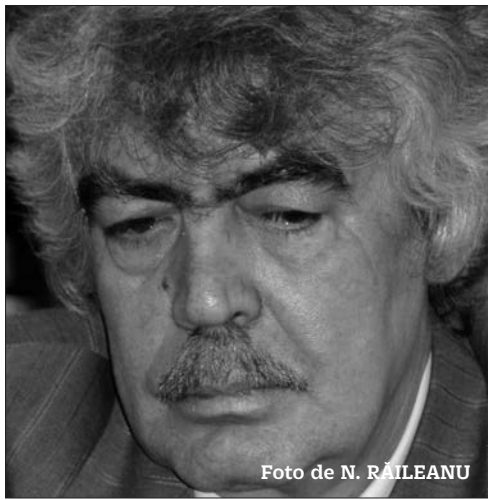

Foto de N. RĂILEANU

I

Sunt chiar foarte curios: câtă minte ne trebuie, câtă minte de aici și de dincolo ne trebuie, altfel zis, câtă minte de pe urmă ne trebuie ca să înțelegem că toate sunt simple, extrem de foarte simple?

De exemplu, Biblia, care le știe pe toate, în nesfârșita ei înțelepciune, toate adevărurile din această și din lumile cealalte, și încă pe atâta, mult încă de încă pe atâta,

inclusiv adevărurile cuantice de după Einstein, dar de dinaintea acestuia, mult de înainte ca acesta să le fi bănuit măcar, iar ca să fim cu totul exacti – chiar de la Facere;

ce spune, așadar, Einstein și discipolii săi? Ce să spună? Spun și ei ce abia au aflat: că materia apei, când vrea să urce în viață cu viață prin viață călcând, se prefăce în undă și inundă interiorul celulei zămis-lind minunea vieții.

Altfel, dacă n-ar face eroicul salt cuantic de prefăcere a materiei în undă, apa ar fi despărțită de viață, iar materia celulei n-ar avea șansa vieții.

Lucru altfel știut la noi de făuritorul limbii noastre care pe limba noastră vorbește despre unda lacului, despre zâna Undina, în sfârșit, care nu poate fi decât o zâna cuantică!

Să se știe bine am vrut, că la noi lucrurile primordiale s-au știut din timpuri primordiale, de la sursă, cum ar veni: că materia apei poate deveni undă și se întâmpla asta când nimeni niciunde în lumea oamenilor nu știa despre existența undelor în sensul fizicii cuantice.

Și de aici n-a fost decât un pas ca să înțelegem, brusc să aflăm și să știm, ca într-o de fulger scăpărare, lucruri care abia acum ni se arată în adevărata lor statură unduitoare: că de ce curcubeul, cum spune Biblia, este legământul veșnic pe care îl a fost lăsat divinitatea nouă?

Pentru că noi înșine suntem alcătuiți din apă și din lumină și în curcubeu unda apei sălășluiește exact cu unda luminii, fotonul.

Și astfel am ajuns și noi să înțelegem un adevăr elementar: că în lumea asta toate sunt dumnezeiește de simple.

II

Am mai vrut să mă împărtășesc despre stările apei și am înțeles că nu există nicio stare a apei și că orice stare a apei este în mișcare. Mai mult: mișcare în mișcare.

În cea mai mare parte suntem alcătuiți din apă și la fel trebuie că este Dumnezeu nostru Tatăl după chipul și asemănarea căruia am fost zămislți de Însuși.

Respirația noastră, pe jumătate sau cât o fi acolo (căci mișcarea în mișcare este greu de măsurat), apă este. Sudoarea este apă muncită, iar lacrima este apă în amestec cu simțirea.

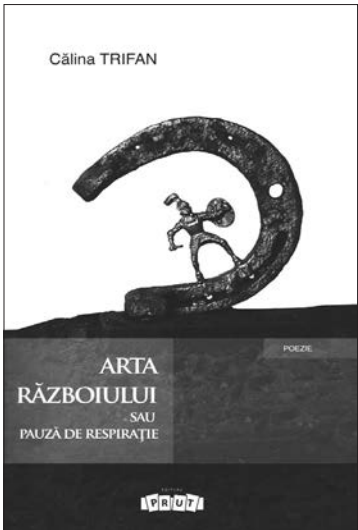
Și asta înseamnă că prin apa vaporosă a respirației noastre găfâite comunicăm cu Ziditorul și cu tot ce este materie de aici de pe Pământ și până în Soarele care excită mișcarea duhului prin respirație.

Uite apa cum colaborează cu lumina, îmi zic. Uite cât de însetată de lumină este apa, când urcă la ceruri, îmi zic. Zăpada care se topește și se prefăce în abur, ca o respirație de pasăre, este duhul apei, corpul eteric al apei, știindu-se că apa are existență concomitentă aici și în toate lumile.

Uneori, în cerul văzut și între consecutivale ceruri nevăzute apare ceața care nu poate fi decât respirația lui Dumnezeu. Și ne place să ne pierdem în ceață, să ne înfășurăm în respirația Domnului, căci înșine suntem o ceață pe alocuri mai concentrată de gânduri, de idei, de vreri, de năluci și de doruri.

Toate stările apei au un duh al lor și acesta este duhul sfânt al toatelor în mișcare.

SEMNAL

CĂLINA TRIFAN
ARTA RĂZBOIULUI SAU PAUZĂ DE RESPIRAȚIE
(POEZIE)
CHIȘINĂU, EDITURA PRUT, 2018

„Nu știu care îi este ratingul în gura lumii, ce spun despre Călina Trifan barometrele de opinie, nu am auzit să stea bocitorii sau propagandiștii pe la diverse emisiuni să-i ghicească soarta în bobi. Ea nici nu are nevoie de toate astea, deoarece poeta este prin ea însăși și nimic din afară și niciun fel de culise nu o fac să fie altfel. Asta este adevărata ei putere.”

Maria ȘLEAHTIȚHI

OLGA CĂPĂȚÂNĂ
MIREASA DIN KABUL (ROMAN)
CHIȘINĂU, EDITURA ARC, 2018

„«Mireasa din Kabul» pune pe tapet o temă delicată și sensibilă: experiența amară, situația dramatică a femeilor care au luat parte la războiul din Afganistan. Nu mai e un secret că situația lor la război a fost de multe ori mult mai dură decât a soldaților bărbați. Pentru că o femeie aflată într-o asemenea zonă de conflict se confruntă cu cel puțin trei primejdii: moartea în luptă, hărțuirea sexuală din partea colegilor și depreciere morală. Cum a depășit eroina romanului, Margareta, toate aceste riscuri, aflați din paginile cărții, în care aventura se îmbină cu bucuriile dragostei, iar cruzimile unui război pe viață și pe moarte cu eticul și căldura umană.”

EDITORUL

PLURALIA TANTUM

JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE (XX) de LEO BUTNARU

23.VII.1971

Situații caracteristice pentru împărăția morților care apare în *menipee*, un gen antic, dar valabil și astăzi, sunt folosite și de Rulfo în *Pedro Paramo*. Din câte pot eu judeca un text în limba rusă, P. Glazova a făcut o traducere bună. Rulfo are un stil și un limbaj oarecum neordinare, de o poezie aspră, esențializată.

Traducătorul trebuie să fie atent și la onomatopee: în italiană, să zicem, câinele este chemat cu: „Pss, pss!”, precum chemăm noi pisica. La noi, ploaia face: „Plici, plici!”, la ruși – „Cap, cap!” Cocoșul galic cântă oarecum altfel decât cocoșul din Găiești...

Fețele bisericești care spovedesc enoriașii ar trebui să fie invidiate de prozatori, pentru atâtea su-biecte pe care le aud, dar le tac. Abatele Prévost ar fi fost o excepție, și excepțional: n-a tăcut, îndreptățit de talentul de a face acest lucru.

Citesc povestirile lui Moravia. Ar fi fost bine să am o hartă a Romei, să urmăresc itinerarele persona-jelor. Lectura ar avea de câștigat (adică, eu).

28.VII.1971

Cineva dintre colegi prezice că, ajuns la bătrânețe, Mi.Le. va semăna cu un Moș Șciukari (al lui Șolohov). Subțirel, binișor adus din spate, cu mutră cam ștearsă și, important, guraliv peste poate. Niciodată n-ai crede că vorbește, ci, după ritmul și intensitatea de-bitului de cuvinte, ai zice că se ceartă. De cum aude vreo intervenție de-a lui Mi.Le., Bambuleac conchide: „Eu nu știu despre ce discutați voi, dar sunt sigur că Mi.Le. nu are dreptate”.

Și totuși, de ce ne gândim noi cum va arăta cutare sau cutare la bătrânețe, când el este abia trecut de douăzeci de ani? De obicei, astfel de întrebare apa-re referitoare sau la cei mai buni, sau la cei aflați la antipodul primilor. Invidia – în primul caz, hazul de necaz – în al doilea.

„Cum de s-a întâmplat că n-ai luat nota maximă? Cum iese, eminent în școală, foarte bun la două-trei sesiuni de examene și acum cobori?” „Am luat un «bine» în loc de un «foarte» din motivul că nu m-am lăsat convins de Druță că Gheorghe Doinaru ar fi fost atât de legat de pământ, încât să lase baltă dragostea sa.”

„Născocirile scriitorilor... Iată, dacă aș avea și eu îndemânarea să scriu ceea ce știu, numaidecât aș povesti și despre mătușa Bugăneasa care trăgea

țărâna de pe hat, părându-i-se că brazda răsturnată de plug a căzut în grădina noastră și ne îmbogățește. Strângea țărâna în șorț și o ducea în adâncul grădinii lor”, spunea mama.

„Tată, pe vremea tinereților matala, despre ce vorbeau seara, când se întâlneau, un flăcău și o fată mare?” „Pământ.” (Scurt, fără „despre”).

Am terminat *Povestirile din Roma* ale lui Moravia. Se simte că unele nuvele sunt „construite”, cu situații ușor exagerate, însă nu într-atât, pentru ca să nu lase să se manifeste adevărul psihologic. O tipizare în forță, densitate de detalii, bine gândită și bine regizată. Poate, din acest motiv, pe alocuri adie a plictiseală. (Ba nu, nu acesta ar fi cuvântul, nu „plictiseală”; ar fi prea tare spus.) Mai bine zis, cititorul trebuie să-și cucereas-că plăcerea lecturii și să nu aștepte ca lectura să-i ofere „pe gratis” savoarea. Retușuri forte de situații.

Timpuri de pe când mi-au rămas primele amintiri: anii '52–'53. Nu trecuse mult după foamete. Satul își revenea foarte greu. Ai noștri, ca să supraviețuiască, au desfăcut și au vândut cea mai bună casă, din cele trei, pe care le înălțaseră bunelul cu bunica. Avuseră 13 copii, supraviețuірă doar 4, trei fete și tuța. Greu își reveneau Negurenii. Legi noi, dure. Colhoz sărac. Sătenii, inclusiv noi, ne îndulceam ceaiul cu sfeclă de zahăr, fiartă, adunată toamna târziu, „de pe urmă”, din lanurile ce deveniseră ale colhozului.

Când ne-a murit una din cornute – oaia cea mai cu mană, dădea trei pahare la măsurătoare, ceea ce de fapt însemna trei găleți de lapte, sau șase, dacă se făceau două rânduri –, deci, când a murit Ciula, plân-geam. Eu, copilul, nu aveam o părere limpede despre ceea ce ar însemna moartea, crezând că totuși cornuta noastră va reînvia. Pe atunci, încă nu fusesem, sau nu țin minte că am fost, la vreo înmormântare. Atâta doar că la o șatră de țigani ce se oprise în ghiolul secat al satului. Le murise un flăcău, Petrică. Țin minte câteva cuvinte din bocet: „Petrica na mamaca șarabana”. Sau așa ceva. Spuneau vecinii din mahala că, adică, lui Petrică îi era deja juruită ca dar de nuntă o șarabană frumoasă, în care să-și poarte viitoarea familie și cala-balăcul în peregrinările șatrei.

Dar ce fel de tragedie poate însemna pentru niște copii o înmormântare, dacă ea se face cu... muzică? Pe când țiganii, bieții, boceau, câțiva copleşii ceva mai răsăriți ca mine își smulgeau unii altora căciulile din cap și le aruncau în enormele pâlnii de aramă ale bombardoarelor, „înăbușindu-le”. Toboșarul dădea cu „gălătușul” o dată în tobă și a doua oară – în vreunul din copleşii zbânțuiți, apărându-și de la agresiunea lor colegul ce sufla în alama bombardonului.

O vreme, ne-a fost extrem de greu: tatăl își schim-base locul de muncă, abia terminase școala de me-canizatori din Orhei (2 luni) și începuse să lucreze la SMT-ul din Brânzei și acolo, până la strânsul roadelor,

nu li se plătea. Ne strângeam cureaua, așteptând cu nesfârșită speranță o toamnă bogată. Mama mi-a tras o chelfăneală pentru că am îndrăznit să duc, pe ascuns, fără să întreb, câteva ouă de găină pentru o cutie de creioane colorate „Spartak”. A dus cutia de creioane înapoi la dugheană, tocmai când, credeam eu, aveam cea mai mare nevoie de ea. Ce-i drept, peste puțin timp puteam să-mi cumpăr multe creioa-ne, acuarele, vopsele, album de desen, pensule. Dar, atunci, când ne era foarte greu... însă am priceput foarte curând că, până vine toamna, trebuia să mai rabd...

De sărbători, ne adunam toți copiii din mahalaua (lui Papuc).

La Paști – scrânciob („la roată”), „tranzacții” infan-tile, cu copeici, dulciuri, ouă de diferite culori etc. Ne lăudam care mai de care: „La noi a fost nanul cutare, și cutare, și cutare, și mi-au adus – i-a privește! – copeici”. Alți copii tăceau, nu se făleau. Ei nu aveau mulți nași de botez, pentru că se născuseră cu doi-trei ani înaintea noastră; se născuseră chiar în timpul foametei. Știam deja și noi câte ceva, uneori auzind de la părinți că, pe vremea foametei, la cumătria lui cutare maică-sa a copt turte din făină de ciocălăi sau din lobodă.

Probabil, unii îngroașă tragismul copilăriei lor, pentru a-și îndreptăți anumite nereușite din prezent. Eu unul, nu știu cât a fost de greu. Știu doar că până la mine copiilor din Negurenii le-a fost mult mai greu. Cred că, totuși, în copilăria mea a predominat lumina.

Încercam, pe la trei anișori, să-mi „ajut” părinții în ale gospodăriei, luând, adică, o parte din grijile casei „asupra mea”. Luai bărdița și ieșii în grădină, căutând „jertfe” pentru ascuțișul oțelului și după puterea mea. Apare tuța și se interesează: „Ce faci, Licușor?” Măria-mea răspunde vajnic: „Tai („i” lung) pași, fași focu”. (Tai copacii, să facem focul.) Copacii, de fapt, nefiind alții, decât niște puieti plăpânzi pe care tatăl îi sădise abia primăvara trecută...

2.VIII.1971

Am citit *Măicuța-glie* și *Adio, Gulsarî* de Aitmatov. Pentru a doua nuvelă, i s-a decernat al doilea premiu Lenin. Sunt nerăbdător să găsesc timp pentru a-i citi și *Geamilia*, pe care Louis Aragon a tradus-o în franceză, afirmând că ar fi cea mai bună povestire de dragoste din câte cunoaște el. Ba chiar a specifi-cat: „din lume”, și că *Manon Lescaut* sau alte opere celebre de acest gen nu importă pentru el, când are în față *Geamilia*. (Cam mult zel în această exagerare bine intenționată... De altfel, pentru *Geamilia* Aitma-tov a luat primul premiu Lenin.)

Adio, Gulsarî, viața unui biet cal în colhoz... Probleme violente, arzătoare, pe care scriitorii din Moldova (noastră) abia dacă îndrăznesc să le... șop-tească. Cu excepția lui Druță, care, pare-se, are multe în comun cu Aitmatov, sau Aitmatov – cu Druță: e același lucru.

4.VIII.1971

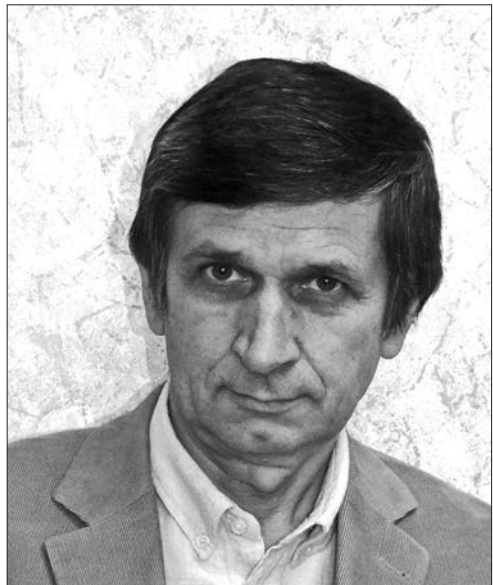
Scrisoare de la consăteanul F. Gherasim. Ostaș în Lvov. Adresa o are de la fratele său Simion. „Cum o mai duci cu viața, cu studenția? Tare aș vrea să mai fiu o dată pe băncile școlii, să mai aud sunetul clo-poțelului «la lecții». O-ho! „Din partea vinului, adică a gâtlejului, eu parcă n-aș face armată, ci aș sta la curort (sanatoriu). Leo, tu încă nu te-ai căsătorit? Da, îmi amintesc cum, odată, noi umblam la întâlnire, tu cu M., eu cu R., iar acum ambele s-au căsătorit. Timpul pe aici e bun...” (Scrisoarea a fost expediată la Universitate, mi-a adus-o aici, la Florești, Dumitru Coval.)

FILTRE

FOAIE VERDE DE-O CUCUTĂ, HAI SĂ MÎNCĂM O... BĂTUTĂ

de VALENTIN GUȚU

Cine cunoaște cîntecele noastre de joc, deci și dansul popular, nu însă și realitatea lingvistică basarabeană, s-ar putea să rămînă stupefiat de această parafrază ciudată (de mai sus) a versului-strigătură Foaie verde de-o cucută, hai să-i tragem o bățută, după care dansatorii chiar că trebuie „să bată ritmic din mîini și din picioare”, altfel nu le mai iese bățuta.

Iată însă că la Chișinău, de ani buni (de fapt, nu știu dacă-s... buni), bățutele nu se mai joacă, ci se... mîncîncă. Și asta iarăși grație... unui nou pas greșit, făcut de marele nostru traducător anonim de rețete culinare (din rusă în română), care, de data aceasta, a confundat coregrafia cu... alimentația publică. Iar „ideea” a prins, așa cum au prins, la basarabeni, și alte ciudățenii lexico-semantică, gen rutieră „maxi-taxi”, concediale „indemnizație de concediu” sau volantă „ședință operativă”, toate fiind calcuri după limba rusă.

Or, întrucît vom filtra aici cîteva denumiri chișinăuiene ale unor preparate culinare din carne, vom fi nevoiți să și tăiem în carne vie. Povestea vorbeii de mai jos începe de la nelipsita – încă în meniurile bucătăriei sovietice – котлета/котлеты, care este un substantiv de genul feminin, așa că nu se putea să nu fie și în româna basarabeană de atunci, dar, pe alocuri, și de acum, tot... feminin: „cotletă/cotlete”. Luminatul nostru cititor știe însă – dacă nu de la mama, atunci din carte – că substantivul neutru... cotlet, cu pluralul cotlete, e un antricot, cu pluralul antricoate, adică o „coastă de porc, de vițel sau de berbec, împreună cu felia de carne din mușchiul spinării”, care, dacă e pusă la grătar, se numește (friptură de) cotlet, după franțuzescul cotelette.

Bine-bine, și atunci, „cotleta”... basarabeană ce fel de... mîncare de pește e? se poate întreba vreun gurmând curios din Străinezia, bob sositor în capitala R(î) M(î). Păi, ceea ce e și котлета rusească: dacă-i din carne tocată, atunci e „(cotletă din carne) tocată”, iar dacă e din carne bățută (cu ciocanul), atunci e... „(cotletă din carne) bățută”. În adevăr, „tocată” (рубленая котлета) basarabeană e chiftea/pîrjoală (în zona moldovenească), iar „bătută” (отбивная котлета) e cotlet (pane) sau șnițel. De menționat deci că și în bucătăria românească există cotlete dezodate, adică fără costiță (mai aproape de șnițele), de exemplu, cotlet de porc (felii) la cuptor sau cotlet de porc fără os la cuptor (acesta însă nu se bate cu ciocanul).

Repetăm, cotletul pane/панированная (отбивная) котлета („o felie de carne, dată prin făină, ou și pesmet, prăjită în ulei sau în grăsime”), adică „bătută” basarabeană, este cam același lucru cu șnițelul (german sau vienez)/панированный шницель („un cotlet/o felie subțire de carne bățut(ă) cu ciocanul de lemn, apoi trecut(ă) succesiv prin făină, ou și pesmet și prăjit(ă) în ulei, unt sau untură”), bineînțeles, cu nuanțele gastronomice de rigoare, căci există și cotlete/șnițele care nu se dau prin pesmet. Pentru ruși însă, în cazul acestor două preparate, este specific faptul că atît котлета („cotletul”), cît și шницель („șnițelul”) se fac și din carne... tocată.

Aici, atenție maximă! Dacă, la astfel de bucate, avem a face cu tocătură („carne tocată”), rusescul (рубленая) котлета va avea ca echivalent românesc chiftea/chiftele, iar (рубленный) шницель – chiftea mare/pîrjoală (moldovenească). Deci nu: „cotletă/cotlete (din carne tocată/farș)” și, respectiv, „șnițel/șnițeluri (din carne tocată/farș)”.

Ajunși în domeniul chiftelelor, să încercăm să le diferențiem și pe acestea un pic, cel puțin după formă și conținut. Pe lîngă chiftelele clasice (din carne și legume)/мясные (рубленые) котлеты, există și chiftele de cartofi/картофельные котлеты, chiftele de orez/рисовые котлеты, chiftele de dovlecei/кабачковые котлеты ș.a. Deci nu: „cotlete/cotletuțe de cartofi”, „cotlete/cotletuțe de orez” sau „cotlete/cotletuțe de dovlecei”.

Revenind, pe un minuțel, la tocătură, vom menționa că există și chiftele (pane) umplute (cu orez și ou, brînză, ciuperci, castraveți etc.), ceea ce în rusește e зразы/зразы (de la cuvîntul polonez zrazy „bucată separată, tăiată”), adică chiftea umplută/chiftele cu umplutură. Este adevărat, mai nou, pot fi gustate și zrazy (poloneze) în formă de rulouri/rulade din felii de mușchi (cu diverse umpluturi). Evident că, la Chișinău, acestora li se spune „zrază/zraze” (din carne tocată, cu ou), deci un fel de chiftea cu ou/chiftele (umplute) cu ouă.

O chiftea mai mică (tot din carne tocată) e o... – ați și ghicit! – chifteluță/котлетка (în rusește). Și în acest sens putem vorbi de chifteluțe marinate/котлетки (биточки) под красным соусом (în rusește). Ați priceput deja, nu: „cotlete/cotletuțe sub sous roșu”. Să luăm aminte, atunci cînd un rus mîncă, într-un local din Chișinău, тефтели, în lista de bucate (în românește, bineînțeles) trebuie să figureze cuvîntul chifteluțe (fie și moldovenești), nu... ciudățelul „teftele” sau „chiftele” (pentru că acestea din urmă, de exemplu, înseamnă... рубленые котлеты).

Asemănătoare cu chifteluțele – ca formă (sferică) și mărime (mică) – sînt perișoarele („preparat de formă sferică, din carne tocată, amestecată cu orez sau alte adaosuri, folosit, de obicei, fiert”), cărora le place să navigheze în cratiță, nu în tigaie (adică „la genunchiul broaștei”), de aici și ciorba de perișoare/суп с фрикадельками (în rusă), nu: „supă cu fricadelci”. Din familia

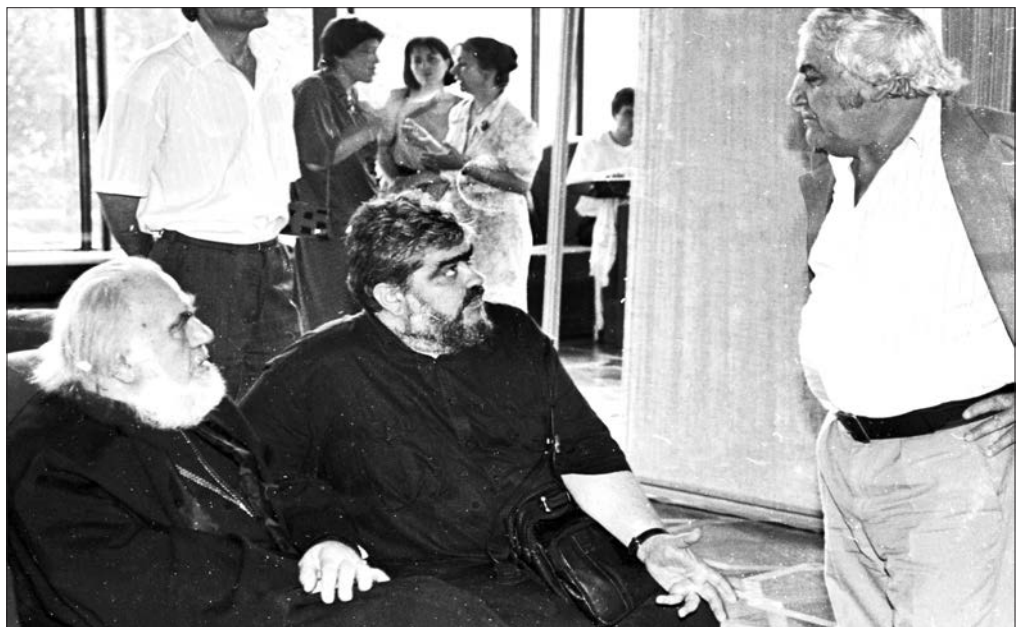
chiftelelor, dar și a șnițelelor, e și ceea ce rușii numesc (iar chișinăuienii nici nu se mai ostenesec să traducă) биток/битки, preparate care sînt și ele de două feluri: a) рубленный биток „din carne tocată de formă rotundă”, deci, în românește, chiftea (rotundă), și b) отбивной биток „dintr-o felie subțire de carne, bățută cu ciocanul, trecută prin făină, ou și pesmet și prăjită în grăsime”, deci, în românește, șnițel natur, nu: „bitoc à la Chișinău”.

Cuvîntul antricot/antricoate, care provine de la fr. entrecôte, sinonimul relativ al lui cotlet/cotlete, de care am pomenit mai sus, pune și el probleme de scriere, evident, la basarabeni, unde îl puteți găsi, sub influență rusească (антрекот), cu forma „antrecot” (care e și una românească, dar învechită), avînd pluralul „antrecoturi”.

Din categoria mușchilor alimentari fac parte, de asemenea, filéul/filéurile, de la fr. filet, care – nearticulat – se ortografiază filé/filéuri (spre deosebire de filéu/filéuri, cu sensul de „plasă”), biftecul/biftecurile (cu accentul pe prima silabă), de la engl. beefsteak(s)/fr. biftec, un fel de „mușchi (de vacă) în sînge, care, la Chișinău, sub influență rusească (буфетёкс), poate fi întîlnit sub forma „bifștêx/bifștêxuri”, cu accentul deplasat, și rósbfiful/rósbfifurile/ (engl.) roast beef [răustbif]/roast beefurile, o „friptură din mușchi de vacă, foarte puțin fript”, care ne vine de la englezi, dar care, la basarabeni, sub influența limbii ruse (ростбиф), cuvîntul poate fi întîlnit în unele meniuri și ca „rostbif/rostbifuri”.

Deoarece, de la o vreme, prin unele localuri de consum chișinăuiene, se tot sare inopinat de la chiftele la izmene, ca gurmând ce ești, ajungi uneori să pescuiești din respectivele liste de bucate denumiri de preparate ca acestea: „bătute umplute cu roșii și cașcaval”, „bătute de pui la cuptor”, „bătute de porc”, „bătute cu cașcaval și ciuperci” și multe alte „bătute” (în cap cu ciocanul). Doar dacă – în astfel de situații – ești „местный” (deci „din partea locului”), realizezi că „aiestea-s отбивные”, adică șnițele, cotlete sau fileuri, te resemnezi – în mod obligatoriu – și, după un pahar-două de vorbă cu convivi, îndemnat, iată, și de banda de lăutari din colț, ieși pe ring, bătînd din palme, chiar „să-i tragi o bățută”, apoi te reasezi relaxat la masă... și iarăși te resemnezi – în mod obligatoriu –, pentru că trebuie să mai halești o „bătută”, după care iar te avînți spre centru, ca „să joci bățutele pîn` se rup opincile”... Bineînțeles, dacă nu le-ai lăsat la barieră (= la Bariera Sculeni din Capitală).

FOTOGRAME | NICOLAE RĂILEANU

ÎPS Mitropolitul Bartolomeu Anania, Andrei Pleșu și Serafim Saka (Chișinău, 1998)

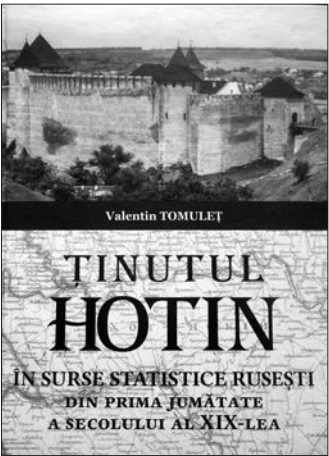

PAGINI DIN TRECUTUL HOTINULUI

de NICOLAE ENCIU

CARTEA DE ISTORIE

*VALENTIN TOMULEȚ
ȚINUTUL HOTIN ÎN SURSE
STATISTICE RUSEȘTI DIN PRIMA
JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA
CHIȘINĂU, LEXON-PRIM, 2018

În calitate de fortificație la un vad al Nistrului în partea de nord a Țării Moldovei, așezat pe traseul unui drum comercial ce lega Polonia și Germania cu țărmul Mării Negre și Dunărea de Jos, Hotinul este menționat documentar pe la 1387-1388. La 1400 cetatea a fost consolidată de domnitorul Alexandru cel Bun, aici fiind instalată și o vamă de hotar. Cedată polonezilor în perioada războaielor interne din Moldova (1432-1457), cetatea Hotinului a revenit la 1459 în componența statului moldovenesc, rezistând atacului otoman din 1476. În 1713 a fost ocupată de turci, devenind centrul raialei Hotinului, pentru ca în 1812, în urma unui nou război ruso-turc, împreună cu Basarabia, să fie anexată de Imperiul Rus. Între cele două războaie mondiale, județul Hotin a făcut parte din componența României Întregite, pentru ca la 2 august 1940, împreună cu județele Ismail și Cetatea Albă, să fie atribuit RSS Ucrainene printr-o decizie arbitrară a sesiunii a VII-a a Sovietului Suprem al URSS.

Situat în partea de nord a Moldovei, la linia de hotar cu Imperiul Austriac și cel Rus, respectiv, aflându-se în sfera de interese geopolitice și geostrategice ale celor două imperii, a fost, prin urmare, logic și firesc ca, având o istorie atât de tumultuoasă și de zbuciumată, ținutul Hotinului să se afle în permanență în preocupările istoricilor, recentul volum al distinsului profesor și savant Valentin Tomuleț, *Ținutul Hotin în surse statistice și rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea* (Editura Lexon-Prim,

Chișinău, 2018, 1056 p.)*, constituind o ilustrare elocventă în această privință. În dezvoltarea în continuare a unei impresionante liste de circa 200 de lucrări științifice și științifico-didactice de mare valoare teoretică și documentară pe diverse teme și aspecte ale evoluției social-economice a Basarabiei în epoca modernă, noul volum al prof. univ., dr. hab. Valentin Tomuleț a pornit de la intenția de a satisface curiozitatea cititorilor față de istoria locală, îndeosebi a localităților din zona de nord a Basarabiei – a celor care se află, actualmente, în componența Republicii Moldova, dar și a celor pierdute în urma actelor abuzive și ilegale de anexare săvârșite de marile imperii în diferite perioade de timp, dar care își mai păstrează tradițiile și obiceiurile naționale, limba maternă și caracterul lor etnic românesc. Intervalul cronologic tratat de autor cuprinde prima jumătate a secolului al XIX-lea, ca limită inferioară de hotar servind anul 1812, când, în urma războiului ruso-turc din anii 1806-1812, regiunea dintre Prut și Nistru a fost anexată la Imperiul Rus. Limita cronologică superioară a studiului cuprinde mijlocul secolului al XIX-lea, când, în urma războiului Crimeii (1853-1856), Rusia a fost constrânsă să retrocedeze Principatului Moldovei partea de sud a Basarabiei. Așa cum menționează autorul volumului, limitele cronologice respective înglobează o perioadă de adânci transformări, care au influențat semnificativ evoluția vieții social-politice a regiunii dintre Prut și Nistru, transformări dictate de ruperea acesteia în

1812 din cadrul unui sistem social-economic și politic (cel al Principatului Moldovei) și încorporarea forțată în cadrul altui sistem (cel al Imperiului Rus). În acei ani, în viața economică și în structura socială a Basarabiei au intervenit schimbări radicale, determinate de politica cu caracter pronunțat antinațional promovată de țarism și de măsurile de colonizare și deznaționalizare întreprinse de administrația imperială rusă în vederea încorporării provinciei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus, evenimente cu un pronunțat efect negativ asupra Basarabiei și populației acesteia. Volumul prof. Valentin Tomuleț pune la dispoziția cititorilor un bogat și variat material statistic de ordin demografic și nu numai, cules din diferite arhive din Republica Moldova, Federația Rusă și Ucraina, referitor la localitățile din fostul ținut/județ Hotin la sfârșitul secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea. Din documentele inedite publicate de autor, de un interes special sunt datele statistice din 1820 cu referire la 145 de localități din ținutul Hotin, conținând informații prețioase cu privire la numărul familiilor de contribuabili atestați la data efectuării statisticii, precum și la numărul total de persoane de sex masculin și de sex feminin din fiecare localitate. Alte compartimente ale statisticii vizează anul în care satul respectiv a fost populat sau anul în care locuitorii și-au schimbat locul de trai, conform mărturiilor prezentate de localnici; structura etnică și socială a populației, informații despre bisericile din localitățile

date, numărul de mori și cârciumi, starea economică a locuitorilor, modalitatea de administrare a satului în acea vreme etc. Conform datelor conținute în statistica din 1820, în cele 145 de sate din ținutul Hotin au fost atestate 7.141 de familii, în total, circa 56.129 de persoane (fără a include aici datele cu privire la celelalte 75 de localități, care lipsesc în statistica respectivă). Structurată pe sexe, populația ținutului Hotin consta din 29.346 (52,3%) de persoane de sex masculin și 26.783 (47,7%) de persoane de sex feminin, iar din punctul de vedere al structurii sociale, în 1820 au fost atestați: nobili (0,4%), șleahitici (0,1%), slujitori bisericești (3,7%), mazili (1,1%), marea majoritate a populației fiind alcătuită totuși din țărani birnici. Conținând date inedite și extrem de prețioase cu privire la demografia și ocupațiile locuitorilor ținutului Hotin într-o perioadă istorică în care schimbările de natură etnică, socială, economică și confesională au fost determinate, preponderent sau chiar exclusiv, de factori externi, lucrarea prof. univ., dr. hab. Valentin Tomuleț *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea* este de o actualitate și importanță științifică deosebită, înscriindu-se în amplul proces de valorizare a istoriei locale, cu consecințe benefice directe asupra modalității de a face și de a scrie istoria națională, afirmând tot mai puternic nevoia repunerii valorilor locale și a celor regionale la locul pe care-l merită în cadrul procesului istoriografic actual.

VIAȚA LITERARĂ | NICOLAE POPA LA 60 DE ANI

Scriitorul Nicolae Popa a împlinit pe 13 februarie 60 de ani. Cu acest prilej a fost lansată la Biblioteca Municipală „Onisifor Ghibu” antologia intitulată *O mie de ani cu fața la soare*, publicată de Editura Arc în acest an. Antologia cuprinde o selecție de poeme din volumele publicate de autor între anii 1995-2013, dar și un ciclu din volumul în lucru *Mitrofan plângăciosul* și este prefată de Eugen Lungu. Pe coperta a patra au prezentat antologia Emilian Galaicu-Păun și Andrei Țurcanu. Pe lângă faptul că prin conținut e o carte excelentă, volumul, ca obiect, arată impecabil. Evenimentul a fost moderat de Arcadie Suceveanu, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova. Au vorbit despre opera lui Nicolae Popa mulți critici și oameni de litere valoroși: Eugen Lungu, Vladimir Beșleagă, Emilian Galaicu-Păun, Mircea V. Ciobanu, Maria Șleahitișchi, Ana Bantoș, Lucia Țurcanu și alții. În încheiere, cu drag și mult umor, a luat cuvântul și soția sărbătoritului, poeta Irina Nechit. Discursurile au fost axate pe valoarea literară a operei lui Nicolae Popa, însă nu au lipsit mesajele de felicitare, prilej cu care îi urăm și noi mulți ani, multe cărți, împliniri și bucurii.

Moni STĂNILĂ

FOTO DE ALEXANDRU VAKULOVSKI

Secvență de la lansare

„Tu taci atunci
Tot în limba ta.”
(Grigore Vieru)

VOX CLAMANTIS

FOCURI DE ARTIFICII

de GRIGORE CHIPER

Ajung la autogară cu vreo cinci-șapte minute mai devreme. Îmi iau bilet. Nu e nimeni prim-prejur. E o liniște neobișnuită pentru zona din centru a Chișinăului, chiar dacă e o zi de sâmbătă. Cursa mea Chișinău-Tiraspol așteaptă la peron. Poate e prea dimineață pentru o zi de weekend în acest miez de octombrie, când începe să se lumineze tot mai târziu.

Deschid portiera microbuzului și observ, spre surprinderea mea, că e plin. Din fericire, a rămas un loc liber ca și cum doar pentru mine. Mă așez alături de o femeie tânără și frumoasă, așa cum o pot privi mai îndelung din profil. Întorcând capul uneori înspre ea, îi vedeam mâinile puhave ținând strâns telefonul cu firul de la căști înfipt în el. În loc de verighetă, purta un inel masiv de argint. A privit tot drumul undeva pe geam și nu și-a scos nicio clipă căștile din urechi. S-a întrerupt o singură dată când a răspuns la un apel telefonic. Aproape că nu a spus nimic. După ce a închis, am reușit să citesc pe ecran „Dumitrash”. Zilele trecute mergeam cu alt microbuz și am văzut într-un mobil al unei evident alte doamne o inscripție și mai curioasă: în dreptul unui număr de telefon era scris „AL MEU”.

Era o zi senină. Șoferul a luat-o pe Muncești, apoi pe traseul său obișnuit. Se văd peste tot ochiuri de apă, înconjurare de stuf sau copaci, așa cum apar oazele în pustiu.

Nu am fost ultimul pasager, cum îmi închipuiam că va fi. Au mai urcat în ultimul moment vreo patru-cinci. Toți tineri. Un băiat a început să sune de zor la telefon, dorind să dea de cineva cu numele de Ivan. A întrebat șoferul dacă are internet. După ce a aflat că nu are, s-a adresat oamenilor din salon ca vreunul să îi ofere internetul din telefon doar pentru un mail. Cineva a fost probabil receptiv, pentru că nu l-am mai auzit. Mai bine zis, nu a mai fost atât de gălăgios. În schimb, mai aproape de mine, s-au dat două domnișoare. La intrare mi s-a părut că vorbesc rusește, dar când s-au apropiat de mine am sesizat mai bine că e un slang ruso-român. Au vorbit întruna. Erau transnistrene, judecând după limbajul caracteristic cu „toje” în loc de „tot” și alte macaronisme. Mergeau, pesemne, acasă. Unele secvențe care se refereau la ceva întâmplat în mediul rusesc sau cu participarea rușilor erau reproduse în întregime în rusă. De aceea probabil mă gândisem inițial că rusa era limba lor de bază.

Ceva mai încolo stătea, la fel, în picioare un băiat. Era atât de înalt, încât își găsisese un loc mai comod sub trapa microbuzului. Vedeam cum băiatul trage din când în când cu ochiul spre cele două fete, situate mai aproape de mine. Una din fete semăna cu cineva și nicidecum nu îmi puteam aminti cu cine anume.

Ne-am oprit puțin pe drum. Bineînțeles că cel mai lung popas a fost la vamă. Careva dintre pasageri chiar făcuse o glumă de duzină:

– Azi e sărbătoare. Poate nu vor face control sau măcar nu ne vor coborî.

Dar ei nu au sărbători.

După ce am urcat din nou în mașină, trecând prin *check point*, l-am găsit pe băiatul de sub trapă lângă cele două domnișoare. Discuta tocmai cu cea care mi se păruse și mie mai drăguță. Discuția lor era în toi și vor discuta fără întrerupere până la gara din Tighina, care nici nu era așa departe. Băiatul îi povestea că a început să învețe limba română. A zis că i se păruse în trecut că româna va fi ultimul lucru pe care îl va face pe pământ și iată că acum o învață. Profesoara îl încurajează susținând că el are aptitudini lingvistice. „Bravo ei!” mi-am zis. Apoi a intervenit fata. A mărturisit că la Chișinău se străduiește să vorbească româna, nu ceea ce se aude prin diferite părți.

– Îți imaginezi, continuă ea, am început să citesc beletristică în limba română. Până acum am citit numai în rusă.

Această mărturisire a fetei m-a aruncat brusc cu ani în urmă, în perioada sovietică, atunci când aproape toată lumea citea preponderent în rusă. Era prestigios să ții cărți rusești pe vreun raft din casă.

Băiatul a zis că un prieten de al lui, care știe bine limba română, a plecat în Portugalia și într-un timp foarte scurt a învățat, știind româna, portugheza. Pentru el italiana nici nu s-ar pune în discuție. Idealul lui – acum se referă la sine – este de a deveni trilingv. Cu

rusa, româna și engleza e suficient să treci la alte limbi, pare convins el.

Deși am sosit la Tighina și nu mai puteam asculta, forțat de împrejurări, dialogul lor, eram convins și eu în ale mele că esențialul l-am prins.

Nici călătoria mea nu s-a încheiat aici. A trebuit să mai merg câteva stații cu troleul. Înainte de a porni troleul, au urcat în el câțiva tineri cu bicicletele, creând firește incomodități. Tinerii se justificau că au fost nevoiți să apeleze la troleibuz pentru că se grăbesc tare și că mai departe au de parcurs o distanță lungă.

– Cât de lungă? nu se lasă înduplecată o femeie în vârstă. O mie de kilometri? Cum voi coborî eu acum printre bicicletele voastre?

– Nu-ți face griji, băbuță! Te scoatem pe sus, parează băieții râzând cu hohote.

O altă doamnă în vârstă, dar mai tânără decât cea cu umor involuntar, zice adresându-se mie:

– Sunt toți tineri, râd și n-au nicio grijă.

Mă gândesc: da, *juventus juvenus!* Zic:

– Ce privilegiu e tinerețea!

Micul meu noroc a fost că băieții au coborât înainte de stația mea și am putut să mă strecor mai ușor. Mă apropii de microbuzul meu, care va pleca în sat în vreo cinci minute. Și ce ironie a sorții în continuare: prind ultimul loc situat exact ca în microbuzul cu care sosisem

de la Chișinău la Tighina. Doar că în mașină era altă lume. Mai mult bătrâne care se întorceau de la piață. Toți tăceau și nu aveau a face cu nicio limbă.

Dar nu am fost nici aici ultimul sosit.

După mine mai urcă o țigancă ținând de mână un copil. Ea a încercat să coboare niște scăunașe puse în microbuz pentru astfel de ocazii. Șoferul strigă:

– Ajutați doamna să se așeze!

Am ajuns la ultima casă din satul vecin, dincolo de care e o pădure, după care iarăși o vamă, apoi satul meu. Această casă de la margine mi-a atras acum atenția prin culoarea mălaiului, în deplin acord cu acest mijloc de octombrie aprins în razele soarelui. De parcă nu am văzut niciodată casa. Cum se putea? Mai ales că acum câteva săptămâni treceam tot așa pe alături și am fost martor cum îl scoteau din casă pe proprietar, decedat prematur de cancer, după cum au comentat unii pasageri din partea locului. Observ că imobilul a fost renovat, are un gard înalt, de aceeași culoare cu casa, proaspăt vopsit.

Seara m-am culcat. Nu puteam să adorm așa devreme, nici să citesc mai mult într-o încăpere neîncălzită și atunci mi-am amintit de „prieteni” mei transnistreni. Cred că era în jur de zece când am auzit deasupra Transnistriei vecine câteva salve, transformate în curând în adevărate canonade. Au vreun poligon în dreptul satului meu? Sper că sunt focuri de artificii.

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Primul spectacol montat de Andrei Vartic: „Pablo-Chile-Neruda” (1973)

„Oedip Rege” în regia lui A. Vartic. În rolul Iocastei: Ninela Caranfil (1975)

SIMION GOCIU

este poet, prozator, traducător și publicist. S-a născut la 1 septembrie 1948 în satul Molnița, raionul Herța, regiunea Cernăuți. Între anii 1967 și 1972 studiază la Universitatea de Stat din Cernăuți, Facultatea de Litere, secția Limba și Literatura Română. După absolvire, lucrează corespondent la ziarul regional *Zorile Bucovinei*. În anii 1973-1985 este profesor școlar. Din 1985 revine la ziar. În 1992 lansează publicația raională *Gazeta de Herța*, redactorul-șef al căreia este până în 1995. În baza unei hotărâri a Parlamentului Ucrainei, din 1995 lansează ziarul *Concordia* – publicație a românilor din Ucraina, și este redactorul-șef al ei până în 2010, când se pensionează. Tot în același an, 1995, fondează revista *Făgurel*, pentru copiii români din Ucraina. În 1964 debutează cu poezii în ziarul regional *Zorile Bucovinei*. În anii 1968-1972 este președintele Cenaclului literar studentesc “Luceafărul”. Lansează cenacluri literare pe lângă publicațiile pe care le-a condus. În 1996, lansează la Ceamașir, raionul Chilia din regiunea Odesa, Festivalul de poezie sud-basarabeană “Pavel Boțu”. În două legislaturi consecutive (1998-2006) este deputat în Consiliul Regional Cernăuți. În această perioadă obține votarea în bugetul regional a sumei de bani necesară pentru înălțarea statuii lui Mihai Eminescu la Cernăuți. Fiind membru fondator și membru al Prezidiului Societății pentru Cultura Românească “Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, s-a ocupat de redeschiderea claselor cu predare în limba română în localitățile deznaționalizate și deschiderea unei școli în centrul orașului Cernăuți.

Debutează editorial în 1984 cu placheta de versuri *Sărutul spicelor* (Editura Carpați, Ujgorod). A publicat șaisprezece culegeri de poezie, proză, pulcistică. A tradus din V. Melnik, (*Cea mai frumoasă zi a anului*), V. Poleanetki (*Memoria inimii*), S. Selkovyi (*Trăște și scrie*), L. Nikulina (*Nu veți fi judecat*), V. Baranov (*Moarte pe alb*) etc.

Este membru al Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina (1992), al Uniunii Scriitorilor din Moldova (1995) și al Uniunii Scriitorilor din România (1998).

POEME
DE SIMION GOCIU

VÂNĂTORUL DE PĂSĂRI

VÂNĂTORUL DE PĂSĂRI

Ține în palme un cântec ucis.
Pasărea doarme undeva prin iarba
atinsă năprasnic de lacrima toamnei.

Prin țeava armei se rostogolesc
regrete amare de scrum
sau poate închipuitul triumf
îi cade tăcut la picioare.

În cartușe alicele țipă durerea
jertfei ce va urma să-și curme
grația înaltului zbor.

Cerul își trage pe ochi tuciuria
sa pălărie de nori să nu vadă
și soarele ce se întâmplă.

De spaimă se încrețesc vinețiile
ape și din vaduri îndeamnă
peștii să se retragă-n adâncuri.

Cu ce aş putea să confund
plăcerea câinelui care
se gudură pe lângă stăpân

CÂNTECUL GREIERULUI

Cântecul greierului urcă
pe o rază de lună în univers
ori, poate, neantul coboară
spre greierul cu trupul
mai mic decât cântecul lui
răsuflet pe-o mie de guri ale serii
odată cu roua ce paște
sufletul pașnic al ierbii...

CETATEA SÂNGELUI

M-am încojurat cu un zid de sânge
bucurându-mă că trăiesc într-o cetate
și plămânii mei sunt o moară
de măcinat oxigen,
iar ochii mi s-au transformat
în oglinzi retrovizoare pentru sufletul
prin care aerul curge ca un râu
în mirifica albie a luminii
și nimeni nu mai rezistă ispitei
încât acuma pot spune:
e timpul să visez chipul tău
ca o icoană sculptată în fiecare globulă
de sânge pe care îl populezi
ca pe un imens continent al dragostei
și nimeni nu este în stare
să treacă hotarul
secerat de genele tale,
păscut de mâinile tale,
mântuit de respirația ta.

STARE DE CRIZĂ

Cineva mă strigă dintr-o cetate.
Ori mi se pare numai
că frunza obosită
nu mai împușcă în taine
cu verde.

A ajuns la starea de criză
strângând clorofila
pentru timpul în care
se vor oxida plămânii
s-o înalțe atunci
ca pe un steag de protest
în numele vieții...

DE LA UN TIMP

De la un timp trăiesc
impesia unei catastrofe:
deriază miresme din flori,
cuvintele fug din antistres,
un fluture încearcă să urce la cer
pe o rază de soare,
dar își arde aripile și se preface
într-un semn de negare,
cântecul mierliței se spânzură
de ramura unui arin
văzând cum evadează
zestrea miresei din scrin,
tăcerea se revoltă în pietre
și aprinde scânteii sub copite
când caii trec
înhămați la ispite.

Și numai izvorul mă spală pe obraz
cu apele somnului
să mă salveze cu murmurul lui
plutind într-un vis...

CINE VA BEA?

A mai venit cineva
lângă altarul verde al frunzei
ori numai fluturile nestingherit
zboară prin catedrala luminii
căutându-și umbra ce saltă
de la o floare la alta?

Doamne, nimeni nu e prezent.
Lipsește până și cântecul mierliței.

La ora aceasta ciocănitorea,
în funcție de ceasornic al zilei,
trebuie să bată toaca amiezii.

Cine va bea tăcerea zilei
ca pe un mied al neființei?...

ACESTA E IZVORUL

Acesta e izvorul care ne va curăța
trup și suflet ca să intrăm
în catedrala zilei de mâine
purificați până la ultimul gând,
până la ultima silabă a lui
rostită de sângele miruit
cu dragoste născătoare de oameni
și călcând pe floare de mirt
să legănăm lumina dimineții
ce va urma să se înalțe până la
umăr și mai sus de priviri.

Să trecem prin răcoarea văzduhului
tânăr și s-o încălzim cu buzele
rotunjite în rostirea marelui imn
al ființării noastre prin neam

pasăre să știe că trecem
aproape de cuibul ei
și prin cântec înălțăm
verdele fraged în frunze
să legene ram îngelat de rodire,
iar ciocârlia
să întroneze candoare în jur

peste care stele îmbătate de dor
au să cadă din pomul ceresc.

RĂTĂCITUL ÎNTRE VOCALE

Iată că iar te-ai rătăcit
între vocale ca între cei doi
sâni ai fecioarei gata
să te îmbete
cu mireasmă de busuioc.

De ce nu te bucuri
nevrednicule ajuns
în grădina fructului oprit?

PE MUNTELE TĂCERII

Pe Muntele Tăcerii
azi-noapte a plouat,
era o ploaie de argint
cu sufletul curat.

Stropii fierbinți
pe stânci se dezgھیocau
și-n locurile-acele
cuvinte-nmugureau.

Și-n scânteieri alese
ei germinau lumina
ca pe o mireasmă,
în care va trudi albina.

O STATUIE DE GHEAȚĂ

de NICOLAE ROȘCA

EVOCĂRI

Ludmila Sobietsky este prima poetă autentică pe care am cunoscut-o încă înainte să-i fi citit poeziile. Deosebit de frumoasă, cu toate însemnele culturii din care venea, pe chip, mi s-a părut ea însăși un minunat poem antic, la care va fi lucrat cu sârg un vechi meșter polonez.

Cobora dintr-o nobilă viță de pani aroganți, cărturari nativi și savanți prin ereditate, și era atât de sinceră, atât de naivă, atât de tânără, de frumoasă și de talentată, încât se minuna chiar și omul care știa totul despre viață – Vasile Coroban. Odată, a plesnit din palme și a strigat, privind în sus:

– Nu e corect, Doamne, să dai unora totul și altora nimic!...

Savanții de la Academia de Științe, unde a muncit mulți ani și acest domn Coroban, au demonstrat mai apoi în laboratoarele lor că exact în clipa în care i s-a adresat rebelul critic literar, Domnul avea alte preocupări și nu i-a auzit nedumerirea.

Sobietsky însă înțelegea să-și etaleze sufletul ei dezvelit, gândurile ei neprotejate, visele ei nemachiate și toată viața pe care o trăise, dar mai ales pe aceea pe care își închipuia că o va trăi – goale-goluțe, ca niște statui de gheață virgină.

O admiram adesea cum pășea prin aer și prin iarbă cu pasul ei elegant, lăsând peste tot urmele picioarelor desculte, care se asemănau cu niște schițe de Marc Chagall, de pe când meșterul evreu era încă tânăr.

De fapt, erau poezii.

Nu sunt sigur, dar presupun că anume Sobietsky a fost prima poetă, care a împământenit la noi fenomenul *poeziei desculte*. Fiindcă s-a născut fără păcate, a socotit că nici nu are ce ascunde de semenii și și-a intonat poemele așa cum năvăleau ele din suflet, fără să le fi cenzurat măcar câtuși de puțin. Iar apoi suferea și îi cerea iertare Mântuitorului.

– Doamne! se plângea ea în fiecare miez de noapte – și în clipele acelea asemenea leit cu Mariana Alcoforado. Iartă-mă că am spus și azi ceea ce m-a durut!

Și tot așa, noapte după noapte; a ajuns până acolo că și aceste rugăciuni nocturne au început să semene cu niște schițe de Chagall sau cu niște poeme.

Nu știu dacă Dumnezeu polonezilor este altfel decât al nostru, nu știu nici dacă își protejează robii mai bine decât suntem protejați noi, însă la un moment dat mi s-a părut că acela care i-a plămădit sufletul lui Sobietsky se delecta, ca și mine, urmărindu-i mersul grațios, cu picioarele desculte, prin iarba matinală înrourată. Mi s-a părut chiar că cel mai mult îl delectau suferințele ei. Fiindcă o îndemna:

– Toți vă nașteți desculți... însă nimeni nu a dovedit că poate trăi o viață desculț, fără să-și piardă inocența. Dovedește-ne-o tu!

Iată aici s-a întâmplat cea mai mare confuzie a vieții ei.

Vorba e că la vremea ceea nu știa nici Sobietsky, dar nici Creatorul ei, că în țara asta, în care ea pătrunsese ca într-o aventură copilărească, erau apreciați și se bucurau de succes tot niște oameni *desculți*, care însă nu aveau nimic în comun cu *desculții inocenți*, – erau celebrele proenituri de proletari, copii născuți prin grajduri, prin târlele cu oi, prin râpi și pe marginile drumurilor, aceia care la ruși și, probabil, la polonezi, se numesc „*boseaki*”. *Boseci* le zicem și noi, adică, *desculți*.

Când a văzut câți erau, s-a apucat cu mâinile firave de cap și a strigat:

– Doamne, prea mulți pentru o țară atât de nevinovată!

Așa era: *boseci* în politică, *boseci* în știință, *boseci* în afaceri, în cultură, în sport – peste tot! S-a liniștit, însă, gândindu-se că printre scriitori tagma asta de oameni pur și simplu nu poate să existe. Nu e mediul ei firec, cum ar veni. „Sunt locuri, își zicea, unde pot crește spini fel de fel, ciulini, iarba-dracului, iarba-maicii-dracului... dar printre scriitori pot crește doar trandafiri.”

Ce eroare! Aici erau chiar mai mulți *boseci*, adică proenituri de proletari, unii dintre care s-au oferit să-i destăinuiească misterele schițelor lui Chagall... Ce dezolare!

Dar era prea târziu ca să mai poată schimba ceva, fiindcă între timp adoptase noua patrie, iar patria asta o adoptase pe dânsa. Și, de teamă să nu-i fie confundată inocența ei străină cu *bosecismul* autohton, s-a gândit să recurgă la un tertip ușor – și-a schimbat identitatea. Prima oară nu i-a mers și a mai încercat o dată, fiind sigură că va suferi eșec. Când și-a demonstrat că tertipurile nu-i pot servi la nimic, s-a întors hotărâtă cu fața către destinul ei – acela care se asemana cu o schiță de Shagal.

– Nu mă judeca, l-a rugat. N-am vrut să te părăsesc, ci a fost o încercare de a evada, pentru o zi, din statuia de gheață virgină, în care m-ai ferecat. Ca și pe femeia lui Manole, m-au durut privirile când îi vedeam, din statuie, pe oameni sărutând florile... M-au durut gândurile mele tainice, când îi azeam, tot din statuie, pe puii de oameni, vorbind despre Război și Pace... M-au durut, acolo, în statuie, visele mele de demult, pe care le-am visat împreună cu unchiul meu, Copernic cel Nears pe Rug, când vedeam, primăvara, cum cade roua peste iarba încă necălcătată de picior virgin. Dar am știut mereu că destinul meu e această statuie de gheață virgină. Deschide-o și redă-mă ei.

A fost un gest mai tragic decât cel al unchiului ei Copernic, care, urcând benevol pe rug, le-a cerut spectatorilor, printre care cei mai mulți erau oameni desculți, nu însă și inocenți:

– Delectați-vă și uitați-mă! și și-a dat foc cu o substanță necunoscută, pe care tocmai o descoperise cu o noapte în urmă.

După cum se știe, însă, pan Mikołaj n-a ars.

Dar gestul Sobietskyei a fost mai tragic – cel puțin din motivul că nu și-a dat foc, ci a acceptat să fie ferecată în statuia ei, care între timp se transformase într-un cogeamite turn. De gheață, firește. Așa a înțeles ea să dovedească generațiilor de după Copernic că poate trăi o viață, desculț, fără să-și piardă inocența...

Când a intrat în turn, m-a privit, cu un ochi lăcrimând, iar cu celălalt zâmbind, și mi-a zis:

– Ai grijă de rouă! Să nu cadă peste pământul gol, fără iarbă...

Simții pe neașteptate răsuflarea grea a unuia care sta în spatele meu. Am întors capul și l-am văzut – era bătrânul evreu de la Vitebsk, care schița ceva într-un album uriaș. Am tras cu privirea peste umărul lui și am văzut ce schița: desigur, chipul unei fecioare neprihănite, care pășea desculț prin iarbă.

Și chiar am înțeles pe cine reprezenta schița ceea...

RAFT

COSMIN PERȚA
CÂNTEC DE LEAGĂN PENTRU
GENERAȚIA MEA
(POEZIE)
EDITURA PARALELA 45, 2018

„SĂ SPARGEM LIMBAJUL & SUFERINȚA. SĂ SPUNEM CE CREDEM”

Cântec de leagăn pentru generația mea (Editura Paralela 45, 2018) de Cosmin Perța e o carte-manifest, o carte în care autorul, din nevoia, zice el, de a-și găsi nu „doar o nouă voce, ci și o nouă identitate”, își propune să reanime două dimensiuni – oarecum marginalizate sau voit neglijate după o perioadă de suprasaturație – ale poeziei: angajarea socială și lirismul erotic.

Textele din partea întâi, *De război*, sunt poeme de atitudine civică, având o structură de flux-reflux, în care secvențe tumultuoase, intense, sacadate (uneori în ritm de incantație, datorat refrenelor de genul „dormi, dormi”, „plângi, plângi”, dar și repetițiilor anaforice), alcătuite din enumerații ascendente, intensitatea emoției atingând aici cote maxime (cum ar fi în acest fragment din *Răcoarea pietrișului la trecerea ta*: „Plângi, plângi, te vei îmbolnăvi de cancer, vei mânca./ cianură. vei bea./ cianură. vei respira. cianură. vei vomita. cianură./ voi cumpăra bilete la teatru, // la rodeo, la balet. Vom merge la operă și la cinema./ Vei crăpa, inima ta/ va crăpa”), alternează cu secvențe mai potolite, aparent domoale, al căror rost este să pregătească o nouă izbucnire (ca următoarele două versuri, la prima lectură, diferite de celelalte din grupajul *De război*, dar care, se poate constata cu ușurință, sunt tot produsul unei revolte: „Mă întorc acasă după lungi frământări./ deasupra, o lună veștedă și uscată ca un burduf”, *Am ajuns în miezul delirului*).

Pe de altă parte, poemele din ciclul *De dragoste* (și acestea foarte muzicale, aici melodicitatea datorându-se rimelor interne sau de la sfârșit de vers) mimează lirismul naiv. Pentru că versuri (repetate) precum „Vreau să merg la război pentru tine” (*Flashback*), „Dacă ai nevoie de mine, sunt aici,/ Dacă ai nevoie de mine, sunt brici” (*Cântec de adormit iubita*), deși par să fie proba unei poezii trăite și asumate „ca experiență în curs de desfășurare” (cum afirmă autorul pe una dintre clapetele cărții), devoalează de fapt o poezie cu memorie culturală (cum bine observa Emilian Galaicu-Păun într-o ședință a Cenaclului Republica). Gama referințelor culturale e foarte largă și diversă – de la cântecele trubadurilor, se pare, la Leonard Cohen.

„De dragoste” sau „de război”, versurile din *Cântec de leagăn pentru generația mea* iau forma unor incantații prin care s-ar produce eliberarea de nesiguranță, alcătuind, cum subliniază însuși Cosmin Perța (ca într-un îndrumar de lectură), o „poezie socială, poezie a traumelor și a obsesiilor, a neputinței, poezie a pierderii și a despărțirii, a spaimei & inadapării, dar și poezie a regăsirii, a reîndrăgostirii de o realitate care întotdeauna se dovedește mai fascinantă și mai copleșitoare decât orice tenebră”. O poezie care are și toate calitățile necesare textelor ce se vor declamate în recitaluri și *performance-uri*.

Lucia ȚURCANU

FEMINISM FĂRĂ CORP*

de ADI DOHOTARU

ADI DOHOTARU (N. 1983) ESTE DEPUTAT INDEPENDENT ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI, SIMPATIZANT DEMOS. A LUCRAT ÎN CERCETARE ȘI CA ACTIVIST CIVIC. MEMBRU AL COMISIEI DE MUNCĂ ȘI PROTECȚIE SOCIALĂ. A COINIȚIAT BUGETUL PARTICIPATIV ÎN ROMÂNIA, MILITEAZĂ PENTRU SPAȚII PUBLICE ȘI VERZI ȘI PENTRU DREPTUL LA LOCUIRE DECENTĂ. ESTE MEMBRU FONDATOR AL ASOCIAȚIEI SOS (SOCIETATE ORGANIZATĂ SUSTENABIL). AUTOR AL VOLUMELOR: „ANII 60: MIȘCĂRI CONTESTATARE ÎN SUA” (2008), „PROTESTATARUL” (2012), COAUTOR AL VOLUMULUI „PATA” (2016) ȘI AL ALTOR VOLUME DE ANTROPOLOGIE ȘI REPORTAJ SOCIAL.

Deși există scrieri socialiste celebre ca cea a lui A. Bebel, *Femeiea în trecut, prezent și viitor*, tradusă în reviste socialiste și apoi ca volum, în care se fac referiri la emanciparea sexuală a femeii, în sensul în care sexualitatea necesită detabuizare și instinctele sexuale trebuie satisfăcute deoarece continența afectează funcționarea organismului (astfel de referiri sporadice există și în literatura autohtonă), preocuparea publicisticii socialist-feministe era pentru câștigarea de drepturi politice și civice. De aceea, tonul este sobru, discursul rațional, iar femeile trebuie să demonstreze că sunt egale intelectual bărbaților. Încearcă să renunțe la enclavizarea lor în corp ori gineceu. Corpul refulat în primul val de feminism își găsește o expresie cultural-politică zeci de ani mai târziu după câștigarea unor drepturi politice minimale.

Prejudiciile unei epoci puritane și conservatoare ca moravuri ating cu precădere corpul feminin, dar îi influențează și pe bărbați și pe tineri. De exemplu, dr. Otto Călin, unul dintre liderii socialiști care a murit în timpul Primului Război Mondial, explica într-o broșură de 40 de pagini, apărută în colecția Biblioteca Medicală ca studiu de prevenire a unor boli cu transmitere sexuală și ca mic manual de educație sexuală, că tinerii trebuie să dea dovadă de „sobrietate” și abținerea sexuală până la o viață conjugală „normală”, în cadrul căsătoriei heterosexuale. Totuși, dacă se angajează într-o viață sexuală înaintea căsătoriei, sunt sfătuiți să folosească prezervative și să își spele organele genitale după actul sexual. Iar dacă ar contracta vreuna dintre bolile descrise în volum, să renunțe la timiditate și la primele simptome să se adreseze familiei și doctorului. Cartea este un apel laic adresat ambelor sexe pentru virtuțile castității care nu ar dăuna sănătății fizice și intelectuale până la vârsta de 25 de ani, vârsta matură pentru căsătorie. Onania este înțeleasă ca „satisfacerea poftelor sexuale pe cale anormală prin frecarea penisului până la provocarea orgasmului venerian”. Formele de autostimulare sexuală feminină nici măcar nu sunt imaginate pentru a fi prezentate ca deviație. Femeia prin absență era o reprezentare virginală, victoriană, asexuată.

Un alt fost socialist de factură anarhistă în tinerețe, devenit ulterior pozitivist, primar al Iașiului în 1920, dr. Panait Zosin (1873-1942), denunță conservatorismul înțeles ca luptă pentru drepturi

politice și economice, denumindu-l masculinism! Zosin apreciază doar „feminismul” care accentuează îndatoririle casnice ale femeii și lupta pentru o familie înstărită. „Socialismul” s-ar putea regenera printr-un pozitivism progresist și reformist, cu accent pe autoameliorare, care presupune echilibrarea intereselor personale cu cele obștești, acordarea acestor două planuri. Zosin propune o nouă Internațională, însă pozitivistă, cu sediul la Paris, care ar trebui să se inspire din 10 principii de factură comtliană, între care: „5. Viețuire pentru altul: familie, patrie, umanitate. 6. Bărbatul trebuie s-o întrețină pe femeie. 7. Femeia trebuie să-l inspire pe bărbat”. „Nesațiul nesfârșit” al omului-femeie trebuie disciplinat așadar în jurul căminului, mai ales că natura dictează acest lucru, argumentul conservator care i-a influențat în oarecare măsură, după cum se vede mai sus, și pe unii (foști) socialiști.

Fostul magistrat devenit avocat Ion Iovan credea – o atitudine în asentimentul general al burgheziei epocii –, că „dacă în societate ca cap de familie figurează bărbatul, aceasta provine din dreptul natural al diviziunii muncii în raport cu constituțiunea corporală a unuia și a celuilalt și cătuși de puțin, nu pe baza dreptului celui mai tare, care ar constitui un drept natural”. Între 14 și 40-50 de ani, femeia este nevoită să se îngrijească de cămin, această activitate fiind determinată de „legile naturii și de necesitatea împrejurărilor”, „divisiune de lucrări determinată de însăși forța lucrurilor, atât de dreptul natural, cât și de dreptul social”. Autorul propune restricții asupra ocupării de funcții publice pentru femei din cauza designului lor natural care le predispune la maternitate și îngrijirea gospodăriei. Într-un astfel de zid conceptual, fisurile unei senzualități corporale emancipate și nesupuse, feminine sau masculine, sunt puține și rezervate literaturii, tocmai pentru ca principiul evazionist al plăcerii să reconfirme prin excepție regula realităților pudice ale epocii. Socialiștii au protestat la adresa lipsei accesului femeilor în funcții publice universitare, prin greve împotriva plății mici pentru lucrătoare, împotriva războiului și a scumpirii traiului, dar corpul a rămas tabu.

Există o tradiție socialistă a libertinajului, a hedonismului și nonconformismului amoros, mai ales via Charles Fourier, care imagina vaste festivaluri și ceremonii copulative, anunțând festivismul muzical din a doua parte a secolului XX. Dar nu

în autohtona La Belle Epoque. Femeile se conformează discursului care naturalizează maternitatea femeii și inferioritatea emoționalității ei. De aceea, femeile care se vor egale trebuie să arate că sunt la fel de raționale și de serioase ca bărbații. Tunsura devine mai băiețoasă, până la gât. Se pleda moderat, după cum încerca Sofia Nădejde în revista *Contemporanul*, pentru renunțarea la sulemeneala „tribală”, adică excesul de fardare feminină, și pentru eliberarea de corset, care nu doar sufoca pieptul, ci și pune în valoare mărimea sânilor și îngusta șoldurile pentru a satisface, se poate infera, imaginarul de penetrare al bărbaților. Tinerii de la *Contemporanul* sunt muștrați de soții Nădejde pentru participarea la balurile protipendadei ieșene, căci dragostea acceptată de socialiști este una sacrificială, narodnicistă, castă, amintind de iubirea *agape* a creștinismului. Prietenii de care se amintește în memoriile socialiștilor sunt platonice, intelectuale, respectuoase față de fostul sex „frumos”. Socialiste sunt parteneri egali de discuții.

Un slogan parizian șaișoptist celebru spune: „Plus je fais l'amour, plus j'ai envie de faire la révolution./ Plus je fais la révolution, plus j'ai envie de faire l'amour”. Dimpotrivă, la sfârșitul secolului XIX, lucrurile sunt mult mai clare, orizontul revoluționar este în viitor, vine oarecum lin și evolutiv ca urmare a progresului material, iar soluția „definitivă” a feminismului nu poate fi găsită decât prin rezolvarea „chestiei sociale” în sens marxist, adică socializarea mijloacelor de producție. Astfel, feminismul nu poate fi decuplat de socialism. Capitalismul depășește societățile patriarhale anterioare bazate pe forța fizică superioasă a bărbatului, arată Gherea. De aceea, capitalismul tinde la emanciparea superficială a femeii pentru că industria modernă și tehnologizarea, care aplatizează necesitatea forței fizice, au scos „pe femeie din casă și le aruncă în fabrici, unde le face factori economici tot așa de importanți ca bărbații”. Dar egalitatea definitivă dintre bărbat și femeie are loc doar în socialism, pentru că vizează echitatea raporturilor de muncă, o muncă izbăvită de chin, deopotrivă în producție ca și în gospodărie.

Dragostea dintre sexe era apolinică și platonice în cercul Many, unul dintre intelectualii unde se adunau socialiștii români la sfârșitul secolului XIX: „Trecusem de romantism și excitația sa nebună și ridicolă adeseori. Moravurile încă noi ne

dădeau pentru întâia oară posibilitatea de a ne privi egale cu prietenii de sex masculin. Egalitatea și prietenia din mișcarea revoluționară rusă erau modelul pe care aspiram să-l realizăm. Voiam să fim ca eroii lui Tihomirov și să depășim stările turburi și neechilibrate din romanele cu nihilști ale lui Tolstoi”. Prietenia castă și colegială dintre cele două sexe era chiar o atitudine nouă, emancipată. Jurnalistul de stânga și fostul socialist I. Teodorescu se întâlnește pe stradă cu tinere prietene interesate de ideile socialiste și care participau la întrunirile de club. Cum nu erau religioși, decid în ajunul Crăciunului să meargă la cafenea, să petreacă „burghezește”, deși „cu puține consumații, dar cu mare cheltuială de vorbe și discuții variate”. Un chelner remarcă, dar e auzit de grup: „Mă, bietu' om. Grea familie mai are, șapte surori”.

Această atitudine rezervată cu privire la emanciparea sexuală în medii egalitare nu este greu de descifrat atâta timp cât un discurs conservator internaliza rolul casnic al femeii, iar supapa, însă în cheia dominării, era supunerea sexuală a femeii ca obiect al dorințelor masculine, lucru observat cu amuzament de revoluționarul Lev Troțki în discuția sa cu un politician român, intermediată de prietenul său Christian Rakovski. Publicistul Lev Troțki aflat în România, unde scria despre conflictele balcanice de dinaintea Primului Război Mondial, îndreaptă, invocându-l pe Caragiale, o critică sarcastică asupra moravurilor românești, corupției etice, cupidității și arivismului politic. Este o critică și la adresa complexelor de inferioritate derivate din raportarea autohtonă la bogăția producției occidentale, dar compensată prin complexul de superioritate al proxenetului mascul care se laudă compensatoriu cu producția naturală de femei autohtone arătoase. Vedem atitudinea asta și în zilele noastre: „ – [...] Nu, nu, să-mi spuneți cum vă plac femeile noastre? La această întrebare președintelui consiliului general îi joacă ochiul stâng, fruntea, buzele și mustățile./ – Mes meilleurs compliments pour vos femmes, monsieur le president, răspund cu tot respectul și îmi vine în minte că aproape toți românii mi-au pus această întrebare încă de la primele cuvinte”.

* Fragment din cartea *Socialiștii. O moștenire (1835-1921)*, în curs de apariție la Editura Cartier.